

**AZERBAIJAN BANKACILIK SEKTÖRÜNDE
YABANCI SERMAYELİ TİCARİ BANKALARIN
FİNANSAL PERFORMANSLARININ
MUKAYESELİ ANALİZİ**

Amrah GARASHOV

**2022
YÜKSEK LİSANS TEZİ
İŞLETME**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Murat YILDIRIM**

**AZERBAYCAN BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YABANCI SERMAYELİ
TİCARİ BANKALARIN FİNANSAL PERFORMANSLARININ MUKAYESELİ
ANALİZİ**

Amrah GARASHOV

**T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
İşletme Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Murat YILDIRIM**

**KARABÜK
Mart 2022**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	4
DOĞRULUK BEYANI	5
ÖNSÖZ	6
ÖZ.....	7
ABSTRACT.....	8
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	9
ARCHIVE RECORD INFORMATION	10
KISALTMALAR	11
BİRİNCİ BÖLÜM	12
AZERBAYCAN EKONOMİSİ	12
1.1. Ekonominin Gelişimi	12
1.1.1. Kriz Dönemi (1991-1994 Yılları).....	12
1.1.2. Ekonomiye Geliştirme Çabaları Dönemi (1995-2003 Yılları).....	13
1.1.3. Büyük Gelişme ve İstikrar Dönemi (2003 Sonrası Yılları).....	13
1.1.4. Ekonominin Güçlü ve Zayıf Yönleri.....	15
1.1.4.1. Ekonominin Güçlü Yönleri.....	15
1.2. Makroekonomik Göstergeler	17
1.2.1. Gayri Safi Milli Hasıla	18
1.2.2. Enflasyon.....	19
1.2.3. İstihdam.....	21
1.2.4. Devlet Bütçesi.....	23
1.2.5. Döviz Kuru Politikası.....	24
1.3. Küresel Finansal Krizin Etkileri	25
1.3.1. Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi	26
1.3.2. Ticaret Üzerinde Etkisi	27
1.3.3. Dış Kamu Borcuna Etkisi	27
1.3.4. Doğrudan Yatırıma Etkisi	28
1.3.5. Devlet Bütçesine Etkisi.....	29
1.3.6. Petrol Sektörü Üzerinde Etkisi	30
1.3.7. Bankacılık Sektörüne Etkisi	31

1.4. Yabancı Yatırımcılar İçin Azerbaycan Ekonomisinin Potansiyeli.....	32
1.5. Bankacılık Sektörünün Azerbaycan Ekonomisindeki Önemi	34
İKİNCİ BÖLÜM.....	35
AZERBAYCAN BANKACILIK SEKTÖRÜ	35
2.1. Bankacılık Tarihçesi	35
2.1.1. Çarlık Dönemi (1828-1918 Yılları)	35
2.1.2. Sovyet Dönemi (1920-1991 Yılları)	36
2.1.3. Bağımsızlık Dönemi (1991'den Günümüze).....	37
2.2. Finansal Yapı ve Bankacılık Politikaları	38
2.2.1. Bankaların Aktif ve Pasif Yapısı.....	39
2.2.2. Bankalarda Risk Kavramı.....	41
2.3. Bankacılık Sektörünün Güncel Yapısı	43
2.3.1. Merkez Bankası	44
2.3.2. Devlet Bankası	45
2.3.3. Ticari Bankalar.....	46
2.3.4. Banka Olmayan Kredi Organizasyonu	48
2.3.5. Azerbaycan Bankacılık Sektöründeki Temel Problemler	48
2.4. Azerbaycan Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermayeli Bankalar.....	50
2.4.1. Azer Türk Bank.....	52
2.4.2. Yapı Kredi Bank.....	52
2.4.3. Ziraat Bank	53
2.4.4. Access Bank.....	53
2.4.5. Yelo Bank	54
2.4.6. Bank of Baku	54
2.4.7. VTB Bank.....	55
2.4.8. Bank Melli İran	55
2.4.9. Uni Bank.....	55
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	57
AZERBAYCAN'DA FAALİYET GÖSTEREN YABANCI SERMAYELİ	
TİCARİ BANKALARIN FİNANSAL PERFORMANSLARININ MUKAYESELİ	
ANALİZİ	57
3.1. Araştırmanın Konusu	57
3.2. Araştırmanın Amacı	58

3.3. Araştırmanın Yöntemi.....	58
3.4. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Zorlukları	58
3.5. Ampirik Literatür İncelenmesi.....	59
3.6. Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri.....	62
3.7. Topsıs Yöntemi.....	64
3.8. Araştırma Verilerinin Analizi ve Bulgular	66
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	76
KAYNAKÇA.....	78
EKLER	81
EK 1: 2019 Yılına İlişkin Bankaların Finansal Performanslarının Adımlar Halinde Gösterilmesi.....	81
EK 2: 2018 Yılına İlişkin Bankaların Finansal Performanslarının Adımlar Halinde Gösterilmesi.....	84
EK 3: 2017 Yılına İlişkin Bankaların Finansal Performanslarının Adımlar Halinde Gösterilmesi.....	87
EK 4: 2016 Yılına İlişkin Bankaların Finansal Performanslarının Adımlar Halinde Gösterilmesi.....	90
TABLolar LİSTESİ	94
GRAFİKLER LİSTESİ.....	96
ÖZGEÇMİŞ	97

TEZ ONAY SAYFASI

Amrah Garashov tarafından hazırlanan “AZERBAYCAN BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YABANCI SERMAYELİ TICARİ BANKALARIN FINANSAL PERFORMANSLARININ ÖLÇÜMÜ VE TÜRK SERMAYELİ TICARİ BANKALARIN PERFORMANSLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Programı için uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Murat YILDIRIM

.....

Tez Danışmanı, İşletme Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İşletme Bölümü Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 22.03.2022

Unvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Prof. Dr. Abdullah KARAKAYA (KBÜ)

.....

Üye : Prof. Dr. Murat YILDIRIM (KBÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul ÇAVDAR (KÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Amrah GARASHOV

İmza:

ÖNSÖZ

Bu çalışmamı tamamlamam için gerekli motivasyon, enerji ve kaynakları bana sağladığı için Yüce Allah'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Başta danışmanım Prof. Dr. Murat Yıldırım hocama bana yol gösterdiği ve faydalı bilgiler sunduğu için çok teşekkür ederim.

Eğitim hayatım boyunca beni cesaretlendiren ve destekleyen ailem oldu. Hayatımın bu dönemlerinde bana duygusal olarak yardımcı olan babama, anneme, büyüklerime ve bana çok yardımda bulunan arkadaşım Javid Ahmadzade'ye teşekkür ederim.

ÖZ

Azerbaycan Cumhuriyet'i bağımsızlığını kazandıktan sonra ekonomik alanda kendi egemenlik haklarını gerçekleştirmeye ve bağımsız politikalar yürütmeye başlamıştır. Bu politikanın ana yönlerini, çeşitli mülkiyet biçimleri temelinde yaratılan ekonomik sistem, piyasa ekonomisine geçiş ve dünya ekonomisine entegrasyon oluşturmuştur. Azerbaycan petrol ve doğal gaz ihraç eden, ekonomisi gelişmek üzere olan bir devlettir. Azerbaycan'da petrol dışı sektörler de gelişme göstermektedir. Devletin petrol dışı sektörlerle uğraşan girişimcilere verdiği destek petrol dışı sektörlerle verilen önemin göstergesidir.

Bankacılık sektörü de Azerbaycan'da gelişmekte olan sektörlerden biridir. Bankacılık sektörü Azerbaycan finans sektörünün önemli bir unsurudur. Bugün bankalar varlık ve sermaye, bölgesel kapsam açısından diğer finansal araçları defalarca geride bırakmaktadır. Azerbaycan Merkez Bankası'nın ticari bankalara verdiği destek bu sektörde gelişimi sağlamaktadır. Bankalar arasında olan rekabet de sektörün gelişmesine neden olan faktörlerden biridir. Bankalar her geçen gün müşterilerine sunduğu hizmet sayısını ve kalitesini yükseltmekte müşterilerinin güvenini kazanmaya çalışmaktadır. Günümüzde Azerbaycan bankacılık sektöründe ekonomiyi de ilgilendiren önemli ve hızlı gelişmeler yaşanmaktadır. Bu çalışma, 2016-2020 yılları arasında Azerbaycanda faaliyet gösteren yabancı sermayeli ticari bankaların finansal performanslarını Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinden TOPSIS yöntemiyle mukayeseli analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Elde edilen sonuçlara göre ilgili dönemde en fazla başarı gösteren yabancı sermayeli ticari bankanın Bank of Baku olduğu en az başarı gösteren yabancı sermayeli ticari bankanın ise Yelo Bank olduğu tespit edilmiştir. İlgili dönemde Türk sermayeli ticari bankalardan Ziraat Bankası ve Yapı kredi Bankasının finansal performans sıralamalarında üst sıralarda yer aldığı görülmüştür. Bununla birlikte Türk sermayeli ticari bankalardan AzerTürk bankasının finansal performans sıralamalarında orta sıralarda bulunduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan Ekonomisi, Azerbaycan Bankacılık Sektörü, Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri, TOPSIS Yöntemi

ABSTRACT

After the Republic of Azerbaijan gained its independence, it started to realize its sovereign rights in the economic field and to carry out independent policies. The main aspects of this policy were the economic system created on the basis of various forms of ownership, the transition to a market economy and integration into the world economy. Azerbaijan is an oil and natural gas exporting state with a developing economy. Non-oil sectors are also developing in Azerbaijan. The support given by the state to entrepreneurs dealing with non-oil sectors is an indicator of the importance given to non-oil sectors.

The banking sector is one of the developing sectors in Azerbaijan. The banking sector is an important element of the Azerbaijani financial sector. Today, banks repeatedly outperform other financial intermediaries in terms of assets and capital, regional coverage. The support of the Central Bank of Azerbaijan to commercial banks provides development in this sector. Competition among banks is also one of the factors that cause their development. Banks are trying to gain the trust of their customers by increasing the number and quality of services they offer to their customers day by day. Today, important and rapid developments are taking place in the Azerbaijani banking sector, which also concerns the economy. The aim of this study is to comparatively analyze the financial performances of commercial banks with foreign capital operating in Azerbaijan between 2016-2020 with the TOPSIS method, which is one of the Multi-Criteria Decision Making Methods.

According to the results obtained, it was determined that Bank of Baku was the most successful commercial bank with foreign capital in the relevant period, and Yelo Bank was the least successful commercial bank with foreign capital. In the related period, it was seen that Ziraat Bank and Yapı kredi Bank, which are commercial banks with Turkish capital, were at the top in the financial performance rankings. However, it has been observed that AzerTürk, one of the commercial banks with Turkish capital, is in the middle of the financial performance rankings.

Keywords: Azerbaijan Economy, Azerbaijan Banking Sector, Multi-Criteria Decision Making Methods, TOPSIS Method

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Azerbaycan Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermayeli Ticari Bankaların Finansal Performanslarının Mukayeseli Analizi
Tezin Yazarı	Amrah GARASHOV
Tezin Danışmanı	Prof. Dr. Murat YILDIRIM
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	22.03.2022
Tezin Alanı	İşletme
Tezin Yeri	KBÜ
Tezin Sayfası	97
Anahtar Kelimeler	Azerbaycan Ekonomisi, Azerbaycan Bankacılık Sektörü, Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri, TOPSIS Yöntemi

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Comparative Analysis of Financial Performances of Foreign Capital Commercial Banks In Azerbaijan Banking Sector
Author of the Thesis	Amrah GARASHOV
Advisor of the Thesis	Prof. Dr. Murat YILDIRIM
Status of the Thesis	Master of Arts
Date of the Thesis	22.03.2022
Field of the Thesis	Business Administration
Place of the Thesis	KBU
Total Page Number	97
Keywords	Azerbaijan Economy, Azerbaijan Banking Sector, Multi-Criteria Decision Making Methods, TOPSIS Method

KISALTMALAR

SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
TANAP	: Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı
TAP	: Trans Adriyatik Doğal Gaz Boru Hattı
IMF	: International Monetary Fund
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AIG	: American International Group
FED	: Federal Reserve Bank
IBA	: International Bank Azerbaijan
EBRD	: European Bank for Reconstruction and Development
IFC	: International Finance Corporation
BOKO	: Banka Olmayan Kredi Organizasyonu
BUS	: Business Universal Bank
VTB	: Vneshtorgbank Trade Bank
UPT	: Uluslararası Para Transferi
SWIFT	: Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication
LTD	: Limited Şirket
TOPSIS	: Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solutions
ÇKKV	: Çok Kriterli Karar Verme

BİRİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN EKONOMİSİ

1.1. Ekonominin Gelişimi

Azerbaycan Cumhuriyeti’i 1991 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra ekonomik alanda kendi egemenlik haklarını gerçekleştirmeye ve bağımsız politikalar yürütmeye başlamıştır. Bu politikanın ana yönlerini, çeşitli mülkiyet biçimleri temelinde yaratılan ekonomik sistem, piyasa ekonomisine geçiş ve dünya ekonomisine entegrasyon oluşturmuştur. Bağımsızlık kazanıldıktan sonra ülkede mevcut ekonomik gelişme üç aşamaya ayrılmıştır. Birincisi, 1991-1994 yıllarını kapsayan kriz dönemi, ikincisi, 1995-2003 yıllarında ekonomini geliştirme çabaları dönemi ve son olarak üçüncüsü, 2003 yılından sonraki yılları kapsayan dönemdir (Niftiyev İ, 2021).

1.1.1. Kriz Dönemi (1991-1994 Yılları)

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) dağıldıktan sonra Azerbaycan bağımsızlığını kazanmış ama bağımsızlığın ilk yıllarında Azerbaycan ekonomisi çökmüştür. Çünkü Azerbaycan büyük bir Sovyet sisteminden ayrılmış ve bu yüzden artık her şeyi sıfırdan yapmak zorunda kalmıştır. Ekonomik durum çok kötü yönde ilerlemiştir. Buna neden SSCB’nin dahilinde olan ülkelerle ilişkilerin bozulması olmuştur. Eski piyasa yapısında yaşanan değişiklikler ekonomik yapının bozulmasına neden olmuştur. 1992 yılında Karabağ savaşının şiddetlenmesi, ermenilerin hain saldırıları, Rusya’nın Azerbaycan’a uyguladığı birçok ambargolar ekonomiye olumsuz etkiler göstermiştir. Bu dönemde GSYİH’nın her geçen yıl ortalama %17’sinin ve üretimlerin ortalama %66’sının kaybedildiği görülmüştür. Bu nedenle de işsizlik artmış ve refah seviyesinde ciddi düşüşler yaşanmıştır. Bu dönemde enflasyon hızlı bir şekilde yükselmiş ve hiperenflasyon kaçınılmaz olmuştur (Aras, 2010).

Devlet bağımsızlığını kazandıktan sonra Azerbaycan Cumhuriyeti’nin dış ekonomi politikasının önemli yönlerinden biri uluslararası finans-kredi ve ekonomik kuruluşlarla ilişkiler olmuştur. Azerbaycan 1992’de Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası, İslam Kalkınma Bankası da dahil olmak üzere neredeyse tüm etkili uluslararası kuruluşlara üye olmuştur. Aynı yıl içerisinde

Azerbaycan Merkez Bankası kurulmuş ve Manat'ın (Azerbaycan para birimi) istikrarı için çaba göstermeye başlanılmıştır. 1994 yılı Azerbaycan ekonomisi için dönüm noktası olmuştur. Bu yılda Azerbaycan'ın en büyük projesi olarak tarihe geçen "Asrın Anlaşması" imzalanmıştır. Azerbaycan'la birlikte 9 ülkeden 11 petrol şirketi arasında imzalanan bu anlaşma Azerbaycan ekonomisinde bir geçiş sürecinin başlangıcı olarak tarihe geçmiştir (İbadoğlu G, 2010).

1.1.2. Ekonomiye Geliştirme Çabaları Dönemi (1995-2003 Yılları)

Devlet bağımsızlığının restorasyonundan sonra geçen kısa tarihsel süreçte Azerbaycan halkının lideri Haydar Aliyev'in ileri görüşlü politikaları ve sıkı çalışmaları sonucunda ülkenin sosyoekonomik gelişimi ve dünya ekonomisine entegrasyonu konusunda büyük başarılar elde edilmiştir. Bu dönemde ülkede yeni bir ekonomik kalkınma modeli ortaya çıkmıştır. Azerbaycan petrolünün dünya pazarlarına ulaşılması için 1996 yılında Bakü-Novorossiysk, 1999 yılındaysa Bakü-Supsa ihracat petrol boru hatlarının inşasıyla ilgili anlaşmanın imzalanmasıyla ihracat rotalarının çeşitlendirilmesi sağlanmıştır. 1999 yılında imzalanan Kararname ile petrol üretiminden elde edilen gelirlerin etkili yönde kullanılması için petrol fonu kurulmuştur (Hüseynov R, 2010).

Petrol sektörü ekonominin diğer alanlarının gelişiminde lokomotif bir rol oynamıştır. İyi düşünülmüş ekonomi politikaları sonucunda makroekonomik istikrar sağlanmış ve sürdürülebilir ekonomik büyümenin temelleri atılmış, ekonominin tüm sektörlerinde reformlar başlatılmış ve yaşam standartlarının iyileştirilmesi için ciddi adımlar atılmıştır. Bu aşamada izlenen ekonomi politikasının karakteristik özelliklerinden biri de girişimciliğin gelişmesi, uygun bir iş ve yatırım ortamı oluşturarak yerli ve yabancı yatırımın çekilmesi ve petrol dışı sektörün gelişmesi olmuştur. Alınan amaca yönelik tedbirler sonucunda Azerbaycan'da bir girişimci sınıfı oluşturulmuş ve ülkenin sosyoekonomik kalkınmasında özel sektörün rolü artmıştır (Süleymanov E, 2010).

1.1.3. Büyük Gelişme ve İstikrar Dönemi (2003 Sonrası Yılları)

Başarıyla sürdürülen ekonomik politikaların başlıca hedefleri kendini geliştirme ve dünyaya entegrasyon olmuştur. Sürdürülebilir ve dinamik kalkınma mantığına dayalı bu politika sonucunda makroekonomik istikrar korunmuş, petrol dışı sektörlerin gelişimi

hızlandırılmış, girişimciliğe devlet desteği güçlendirilmiş ve nüfusun sosyal refahı istikrarlı bir şekilde iyileştirilmiştir. Cumhurbaşkanı'nın 16 Mart 2016 tarihli 1897 sayılı kararı ile toplam ulusal ekonominin 11 sektörü için 12 stratejik yol haritası geliştirilmiştir. Ulusal Ekonomik Görünüm için Stratejik Yol Haritası kısa, orta ve uzun vadeli olmak üzere 2020 yılına kadar ekonomik kalkınma stratejisi ve eylem planını, 2025 yılına kadar olan uzun vadeli vizyonu ve 2025 sonrası dönemi kapsamaktadır. Stratejik Yol Haritası, yerel ve uluslararası özel sektör temsilcileri de dahil olmak üzere ekonomik kalkınmaya katkıda bulunan tüm faktörler arasında iletişim ve iş birliği fırsatları sağlamaktadır (İbrahimli. K, 2019).

Ekonominin çeşitlendirilmesi ile ilgili olarak öngörülen tedbirlerin sistematik ve tutarlı bir şekilde uygulanması için 2004-2018 yılları arasında Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bölgelerinin sosyoekonomik kalkınmasına ilişkin beş yıllık 3 program uygulanmıştır. Uygulanan bu program bölgelerin gelişimine, kamu hizmetlerinin ve sosyal alt yapının kalitesinin yükseltilmesine, girişimciliğin iyileştirilmesine, yeni işletmelerin açılmasına ve sonuçta istihdamın artmasına ve yoksulluğun azaltılmasına destek vermiştir. Devlet programlarının uygulandığı 2004-2018 yıllarında yurtiçi hasıla 3,3 kat artmıştır. Bu dönemde alınan hedefli tedbirler sonucunda ülkede 1,5 milyonu kalıcı olmak üzere 2 milyondan fazla yeni iş ve 100 binden fazla işletme yaratılmış, işsizlik %5'e, yoksulluk seviyesi ise %5,1'e inmiştir. 5 Ekim 2016 tarihinde Cumhurbaşkanı "Made in Azerbaijan" adı altında yerli petrol dışı ürünlerin dış pazarlarda geniş çaplı tanıtımına ilişkin bir kararname imzalamıştır. Bu kararname ile 3000'den fazla ürün "Made in Azerbaijan" markası adı altında ihraç edilmeye başlamıştır (Mukhtarov S, 2018).

Azerbaycan enerji sektörünün son yıllarda elde ettiği önemli başarılarından biri de TANAP projesinin Avrupa sınırına ulaştırılması olmuştur. Birkaç ülkeyi birbirine bağlayan 3.500 kilometre uzunluğundaki Güney Gaz Koridoru olan TANAP ve TAP projeleri başarıyla tamamlanmıştır. Enerji alanındaki bir diğer önemli olay ise, Azerbaycan Cumhuriyeti ile Türkmenistan Hükümet'i arasında Hazar Denizi'ndeki "Dostluk" sahasının hidrokarbon kaynaklarının ortak araştırılması ve geliştirilmesine ilişkin bir Mutabakat Muhtırasının imzalanması olmuştur. Bu Mutabakat Muhtırası Azerbaycan'ın petrol ve doğal gaz stratejisinin gelişiminde önemli bir yere sahip olmuştur (Abdullayev, 2021).

Azerbaycan topraklarının yaklaşık %20'sinin uzun yıllar işgal altında olması bu toprakların ekonomik potansiyelinin kullanılmasına engel olmuştur. 44 günlük Vatan Savaşı ile kazanılan zafer sonrası 2020'de kurtarılmış bölgelerin restorasyonu ve geliştirilmesi konsepti hazırlanmıştır. Kurtarılmış bölgelerin mevcut potansiyeli, hammadde hacmi, doğal kaynakları ve verimli topraklarının olması nedeniyle bu bölgelerin toparlanma aşamasından hemen sonra ülke ekonomisine katkı sağlaması beklenmektedir. Çatışmayı sona erdiren 10 Kasım bildirisinin hükümlerine göre Nahcivan Özerk Cumhuriyeti'ni Azerbaycan'ın diğer bölgelerine bağlayan koridorun restorasyonunun Azerbaycan ve bölgedeki diğer ülkeler için yeni ekonomik fırsatlar yaratacağı beklenmektedir. Azerbaycan'da izlenen sürdürülebilir kalkınma stratejisi uluslararası ekonomik kuruluşlar tarafından da oldukça takdir edilmektedir. Dünya Bankası ve Uluslararası Finans Kurumu tarafından yayınlanan bir sonraki "Doing Business 2020" raporunda Azerbaycan dünyanın en reformist 20 ülkesi listesine dahil edilmiş ve dünyanın en reformist ülkelerinden biri ilan edilmiştir (Kınık, H. 2021).

1.1.4. Ekonominin Güçlü ve Zayıf Yönleri

Azerbaycan ekonomisini etkileyen birçok önemli faktörler ekonominin güçlü ve zayıf yönleri başlıkları ile aşağıda ele alınmıştır.

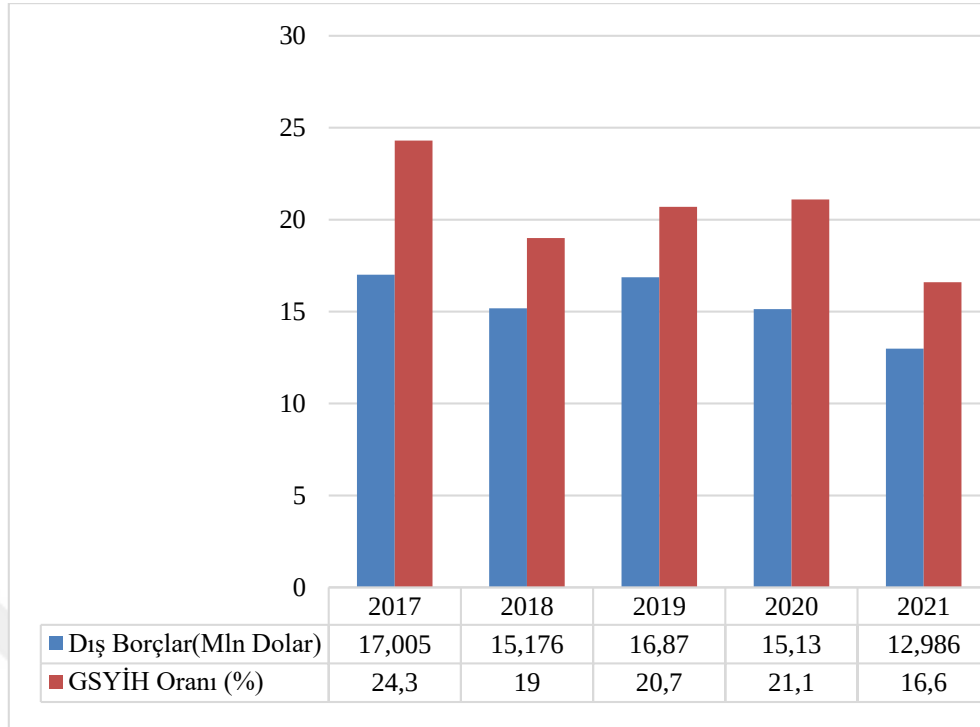
1.1.4.1. Ekonominin Güçlü Yönleri

Fiyat istikrarı ve makroekonomik istikrarın bir koşulların mevcudiyeti:

Ülkede bağımsızlığın ilk yıllarında yaşanan siyasi sorunlar ile yanaşı Ermenistan ile Yukarı Karabağ savaşının olması 1995 yılına kadar makroekonomik göstergelerde istikrarsızlığın yaşanmasına neden olmuştur. Bununla birlikte ülkede sağlanan siyasi istikrar ve daha sonra uygulanmaya başlanan ekonomik politikalarla 1996 yılından bu yana Azerbaycan istikrarlı bir şekilde her alanda gelişim göstermeye başlamıştır. Bu nedenle yaklaşık 27 yıldır ülkede makroekonomik göstergelerde istikrar yıllar itibariyle devam etmektedir.

Dış borçların GSYİH'ya oranının yüksek olmaması:

Azerbaycan'ın dış borçlarının GSYİH içindeki payı yıllar itibariyle değişkenlik göstermiştir. 2017-2021 yılları arasında Azerbaycan'ın dış borçları ve GSYİH'ya oranı Grafik 1'de gösterilmiştir.

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Kurumu Raporları, 2021

Grafik 1. Azerbaycan'ın Dış Borçları ve GSYİH'ya Oranı.

Grafik 1'den anlaşıldığı gibi Azerbaycan'ın dış borcunun en fazla olduğu yıl 2017, en az olduğu yıl ise 2021 yılı olmuştur.

Döviz Kuru İstikrarı:

Azerbaycan manatı yıllardır dolar karşısında istikrarlı bir şekilde değerini korumaktadır. 2015 yılında yaşanan devalüasyona rağmen Manat 2017 yılından bu yana 1\$=1.7 manat seviyesinde kalmıştır.

Güçlü bir petrol ve doğal gaz sektörünün varlığı:

Azerbaycan dünyaya petrol ve doğal gaz ihraç eden önemli bir tedarikçi ülkedir. Petrol ve doğal gaz üretiminin olması Azerbaycan ekonomisinin gelişimi için en önemli faktörlerden biridir. Son yıllarda petrol ve doğal gaz sektörüne yaklaşık 200 milyar dolar değerinde yatırım yapılmıştır. Bu miktar Azerbaycan ekonomisi için bu sektörün ne kadar önemli olduğunu göstergesidir.

Petrol dışı sektörlerin gelişimi:

2015 yılında petrol fiyatlarının keskin düşmesi ekonominin sadece petrol ve doğal gaz sektöründen bağlı kalınmaması gerekliliğini bir kez daha göstermiştir. Bu yönde birçok çalışmalar yapılmış ve önemli kararlar alınmıştır. Petrol dışı sektörlerle verilen kamu destekleri, devlet bütçesinden ayrılan maliye sermayeleri ve bu sektörlerle yönelen girişimcilere sağlanan indirimli krediler petrol dışı sektörlerle verilen desteğin en önemli göstergeleridir (Memmedova. F, 2021).

Ekonominin Zayıf Yönleri

Azerbaycan ekonomisinin zayıf yönleri ekonominin gelişme hızının azalmasına neden olan faktörlerden biridir. Aşağıda Azerbaycan ekonomisinin zayıf yönleri verilmiştir (Memmedova. F, 2021).

- İhracat ve ekonomik çeşitliliğin az olması
- Ekonominin petrol ve gaz sektöründen bağımlılığının fazla olması
- Devlet ve özel sektörlerde yetersiz kurumsal yönetim düzeyi
- Yabancı yatırımın petrol ve gaz sektöründe fazlalık göstermesi
- Dış şokların etkilerinden geç toparlanma
- Ekonomiye yapılan yatırımlarda özel girişimlense devletin payının fazla olması
- Üretimde ithalata ihtiyaç duyulması
- Kayıt dışı istihdamın fazla olması

1.2. Makroekonomik Göstergeler

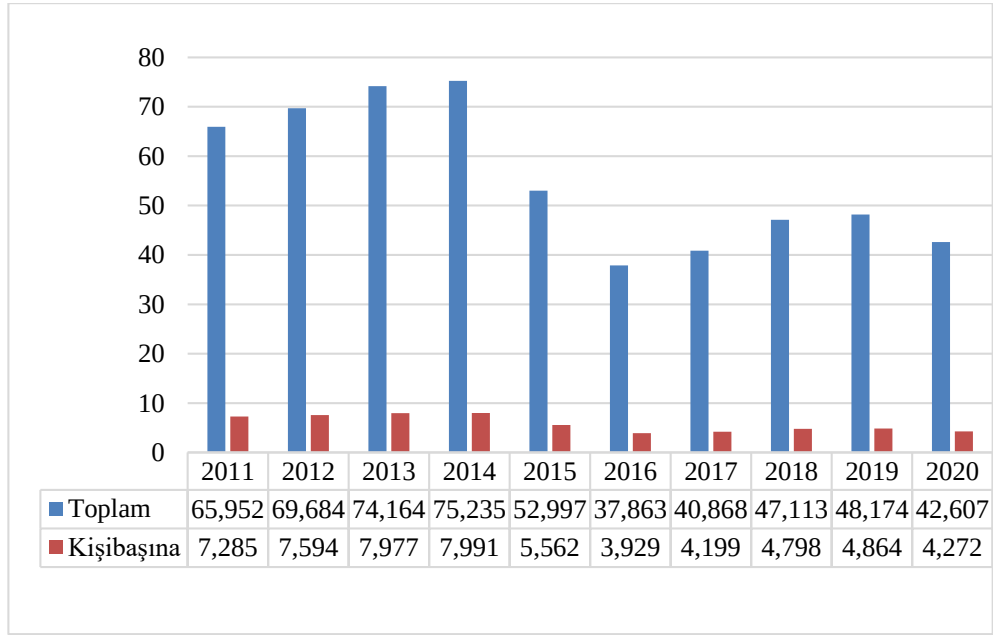
Azerbaycan ekonomisi bağımsızlık sonrası geçiş döneminde fark edilecek kadar önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Zengin enerji kaynaklarının mevcudiyeti bu sektöre yabancı yatırımcıları çekerek ekonomik büyümeye sebep olmuştur. Azerbaycan'da ekonomik büyüme makroekonomik istikrarın hakim olduğu bir ortamda devam etmektedir (Zeynalov, A. 2019).

Aşağıdaki alt başlıklarda Azerbaycan ekonomisinin makroekonomik özellikleri ele alınmıştır.

1.2.1. Gayri Safi Milli Hasıla

Kamuoyuna açıklanan yıllık raporlara göre 2020 yılında 72.432,2 milyar manat (42.607,2 milyar dolar) GSYİH gerçekleştirilmiştir. Bu gösterge 2019 yılına göre %4,3 daha az olmuştur. Ekonominin petrol ve doğal gaz dışı sektöründe katma değer %2,6, petrol ve doğal gaz sektöründe ise %7 azalmıştır. GSYİH'nın %33,7'si sanayi, %11,5'i ticaret, araçların onarımı, %7,7'si inşaat, %7,1'i ulaşım ve depolama, %6,9'u tarım, ormancılık ve balıkçılık, %2,0'si bilgi ve iletişim, %1,2'si turistik konaklamanın, %20,2'si ise diğer alanların payına düşmüştür. Ürünler ve ithalat üzerindeki net vergiler GSYİH'nın %9,7'sini oluşturmuştur. 2020 yılında kişi başına düşen GSYİH 7.268,8 manat (4.275,8 dolar) olarak değerlendirilmiştir (Azerbaycan Devlet İstatistik Kurumu, 2021).

2021 Yılı'nın Ocak-Kasım aylarında Azerbaycan'da 80.688,2 milyar manat (47.463,6 milyar dolar) GSYİH gerçekleştirilmiştir. Bu rakam 2020 yılının aynı aylarında gerçekleştirilen GSYİH'dan %5,3 daha çok olmuştur. Ekonominin petrol ve doğal gaz sektöründe katma değer %2,7, petrol ve doğal gaz dışı sektörde ise %6,4 oranında artış göstermiştir. GSYİH'nın %41,6'sı sanayi, %10,1'i ticaret, araçların onarımı, %7'si ulaşım ve depolama, %6,4'ü tarım, ormancılık ve balıkçılık, %4,9'u inşaat, %1,8'i bilgi ve iletişim, %1,2'si turistik konaklamanın, %18,2'si ise diğer alanlar olarak gerçekleştirilmiştir. İthalat ve ürünler üzerinde olan net vergiler ise GSYİH'nın %8,8'i kadar olarak değerlendirilmiştir. 2021 yılında kişi başına düşen GSYİH 8.055,3 manata (4.738,4 dolara) eşit olmuştur (Azerbaycan Devlet İstatistik Kurumu, 2022). Grafik 2'de 2011-2020 yılları arasında GSYİH'nın toplam ve kişi başına düşen tutarları gösterilmiştir.

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Kurumu Raporları, 2020

Grafik 2. Gayri Safi Milli Hasıla (2011-2020, Milyon Dolar).

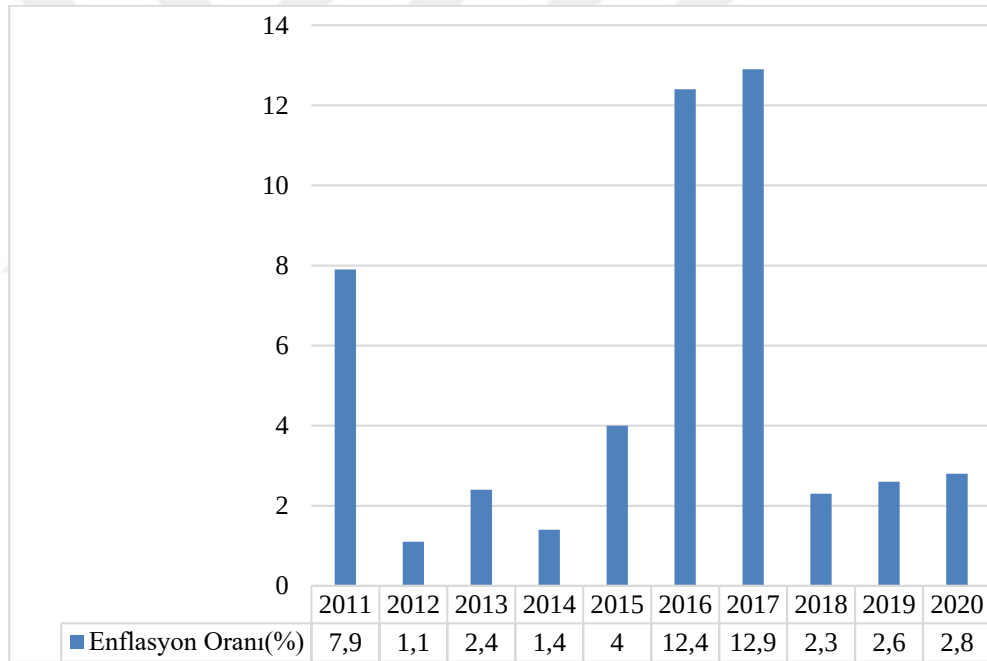
Grafik 2’den görüldüğü gibi GSYİH’nın en fazla olduğu yıl 2014 yılı, en az olduğu yıl ise 2016 yılı olmuştur. GSYİH’nın 2011 yılından 2014 yılına kadar yükseldiği, 2015 ve 2016 yıllarında ise azaldığı görülmüştür. Bu azalmanın nedeni 2015 yılında yaşanmış devalüasyon olmuştur. 2017 yılından 2019 yılına kadar GSYİH yeniden yükseliş göstermiştir. 2020 yılında ise GSYİH miktarında önemli derecede azalma olduğu görülmüştür. Buna sebep dünyayı etkileyen COVID 19 pandemisi olmuştur.

1.2.2. Enflasyon

Azerbaycan halkı enflasyon kavramıyla 1990’ların başlarında tanışmıştır. SSCB’nin dağılmasından sonra şirketlerin faaliyetlerinin durdurulması enflasyonun yükselmesine yol açmıştır. SSCB’nin dağılmasıyla yaşanan ekonomik sorunlar ve birinci Karabağ savaşı nedeniyle Azerbaycan’da enflasyon dört basamaklı sayılara kadar yükselmiştir. 1994 yılının istatistiklerinde enflasyon %1763,5 olarak gösterilmiştir. 1995 yılından itibaren Azerbaycan’da enflasyon azalmaya başlamıştır. Büyük ölçüde azalmalar olmasına rağmen, enflasyon hacmi fazla olarak kalmıştır. Uluslararası Para Fonu (IMF) ile birlikte geliştirilen kalkınma programları sıkı para politikası uygulaması ile başlamış ve bunun sonucunda 1996 yılından itibaren ekonomiyi enflasyondan kurtaracak şekilde fiyatların genel düzeyinde istikrara kavuşulmuştur. Para politikası

programının istikrarlı uygulanmasının sonucu olarak 1997 yılında enflasyon oranı tek basamaklı bir rakam haline gelmiştir. Bu enflasyon oranı yıllar boyunca çok değişiklik göstermeden tahminen aynı kalmıştır (Nebiyeva. İ, 2019).

2005 yılında enflasyon oranı %12,5 olarak değerlendirilmiştir. Dünyada yaşanan 2008 yılı krizi Azerbaycan ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Azerbaycan’da olan enflasyonun sadece üçte biri ulusal para birimindeki artıştan kaynaklanmıştır. Enflasyon daha çok petrolün fiyatlarındaki artış ve bölgedeki Euro’nun yükselmesinden kaynaklanmıştır. 2009 yılında ortalama yıllık enflasyon oranı %1,5’e gerilemiştir. Bu oran 2008 yılına kıyasla 10 kat daha düşük olmuştur. Yıllık ortalama enflasyonun düşük çıkması tüm sosyal göstergelerin reel büyümesini olumlu yönde etkilemiştir (Deniz A, 2015). 2011-2020 yılları arasında Azerbaycan’nın enflasyon oranı Grafik 3’ de gösterilmiştir.

Kaynak: Azerbaycan Merkez Bankası, İstatistik Bülteni, 2020

Grafik 3. Enflasyon Oranı.

Grafik 3’den görüldüğü gibi enflasyon oranının en değişken ve en fazla olduğu yıl 2016 ve 2017 yılları olmuştur. Buna sebep ise yukarıda belirtildiği gibi 2015 yılında yaşanan devalüasyon olmuştur.

1.2.3. İstihdam

Azerbaycan’da her geçen yıl işsizlik oranı azalma göstermektedir. Yürütülen politikalar ve girişimcilere verilen destekle yeni iş yerleri açılmış ve bu da işsizlik oranının azalmasına sebep olmuştur. 2020 yılında Azerbaycan 44 gün süren İkinci Karabağ savaşını kazanmış ve işgal altında olan topraklarına kavuşmuştur. Savaştan sonra Karabağ’ın yeniden inşası ve kalkınması için projeler geliştirilmiştir. Karabağ’ın yeniden inşası, burada fabrikaların kurulması, inşaat, tarım, madencilik ve birçok sektörlerde iş yerlerinin açılmasının işsizlik oranının daha da azalmasına sebep olacağı beklenmektedir (Aslanlı, A. 2020). Tablo 1’de Azerbaycan’da 2017-2020 yılları arasında olan aktif nüfus, çalışan ve işsiz sayısı gösterilmiştir.

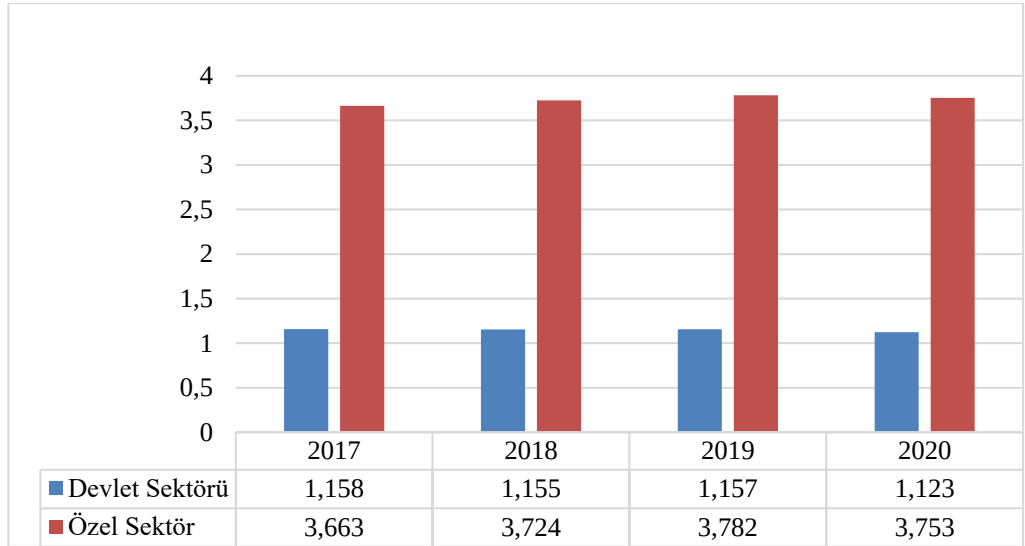
Tablo 1. Azerbaycan’da İşgücü İstatistikleri (Milyon Kişi)

Yıllar	2017	2018	2019	2020
Aktif Nüfusun Toplam Sayısı	5.073,8	5.133,1	5.190,1	5.252,5
Erkekler	2.609,0	2.637,4	2.664,1	2.685,0
Kadınlar	2.464,8	2.495,7	2.526,0	2.567,5
İstihdam Edilen Nüfus Sayısı	4.822,1	4.879,3	4.938,5	4.876,6
Erkekler	2.502,8	2.529,4	2.556,8	2.525,1
Kadınlar	2.319,3	2.349,9	2.381,7	2.351,5
İşsiz Nüfus Sayısı	251,7	253,8	251,6	375,9
Erkekler	106,2	108,0	107,3	159,9
Kadınlar	145,5	145,8	144,3	216,0

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Kurumu, 2020

Tablo 1’den görüldüğü gibi işsiz nüfus sayısı 2020 yılında en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Bunun nedeni dünyayı saran ve ülkelerin ekonomisine ağır darbe indiren COVID 19 salgını olmuştur. Bu salgın nedeniyle birçok iş yeri kapatılmış ve işsiz kalan nüfus devletin verdiği aylık maddi yardımlarla geçinmek zorunda kalmıştır.

Grafik 4’de 2017-2020 yılları arasında istihdam edilen nüfusun sektörlere göre dağılımı sayısal ve oran olarak gösterilmiştir.

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Kurumu, 2020

Grafik 4. İş Sektörlerine Göre İstihdam (Milyon Kişi).

Grafik 4’den anlaşıldığı gibi Azerbaycan’da özel sektörlerde çalışanların sayısı devlet sektöründe çalışanların sayısından daha fazladır.

Tablo 2’de istihdam edilen nüfusun 2017-2020 yılları arasında iş sektörlerine göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 2. Ekonomik Faaliyet Türüne göre Çalışan Sayısı (Milyon Kişi).

İş Sektörleri	2017	2018	2019	2020
Ticaret	1.525	1.552	1.647	1.699
Tarım, Ormancılık, Balıkçılık	49,4	51,3	54,2	61,2
Madencilik Endüstrisi	33,7	34,1	34,9	34,1
İşleme Endüstrisi	105,1	109,1	121,9	127,
Elektrik, Gaz ve Buhar Üretimi ve Temini	27,5	27,5	30,4	28,3
Su Temini, Atık Arıtma ve Bertaraf	30,8	41,1	30,2	29,9
İnşaat	101,7	106,2	119,6	134,0
Ticaret, Araç Onarımı	291,7	287,2	294,5	312,7
Nakliye ve Depolama	70,7	72,0	75,6	76,3
Turistik Konaklama	22,8	23,4	27,4	25,3
Bilgi ve İletişim	24,9	26,6	28,3	29,8
Finans ve Sigorta Faaliyetleri	23,8	25,3	28,0	28,9
Emlak İşlemleri	19,0	18,9	17,1	18,0
Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	52,0	53,9	56,5	58,4
İdari ve Yan Hizmetlerin Sağlanması	27,4	28,6	68,7	76,2
Kamu Yönetimi ve Savunma; Sosyal Güvenlik	108,6	108,8	113,3	112,0
Eğitim	333,3	334,3	336,3	332,9
Sağlık ve Sosyal Hizmetlerin Sağlanması	131,4	132,3	135,1	140,2
Eğlence ve Sanat Alanındaki Faaliyetler	54,3	54,7	55,1	54,5
Diğer Alanlarda Hizmetler	16,9	16,4	19,5	18,9

Kaynak: Azerbaycan Devlet İstatistik Kurumu, 2021

2011-2020 yılları arasında Azerbaycan nüfusunun toplam gelirleri ve ortalama aylık maaşları Tablo 3’de milyon dolar olarak gösterilmiştir.

Tablo 3. Azerbaycan Nüfus Gelirleri (Milyon Dolar).

Yıllar	Nüfusun Toplam Gelirleri	Ortalama Aylık Maaş
2011	38.815,6	461,2
2012	44.178,0	503,8
2013	47.841,4	535,7
2014	50.141,0	566,0
2015	26.772,7	297,9
2016	25.632,4	281,5
2017	28.919,4	310,7
2018	31.581,5	320,1
2019	33.550,0	373,4
2020	32.780,1	419,0

Kaynak: Azerbaycan Merkez Bankası, İstatistik Bülteni, 2020

Tablo 3’den de anlaşıldığı gibi Azerbaycan’da her geçen yıl nüfusun toplam gelirleri ve ortalama aylık maaşı değişkenlik göstermiştir.

1.2.4. Devlet Bütçesi

1988 yılında başlayan Karabağ savaşı sonucunda Azerbaycan’ın savunma harcamaları artmış ve 1993 yılından itibaren devlet bütçesindeki gelir gider dengesi bozulmaya başlamıştır. Serbest piyasa ekonomisine geçiş döneminde uygulanan reformlar devlet bütçesinde gelirlerin her yıl artışına ve 1990 yılında yüksek olmuş bütçe açığının 1995 yılından itibaren azalmaya başlamasına neden olmuştur. 1994 yılında GSYİH’nın %9,4’ü olan bütçe açığı 1999’da GSYİH’nın %2,4’ne, 2000 yılında ise %1’ine eşit olmuştur. 2001 yılından itibaren bütçe açığı daha da azalmış ve 2007 yılında bütçe fazla vermeye başlamıştır. Son yıllarda bütçe gelirlerinin artmasında petrol unsuru büyük rol oynamıştır. 2006 yılından itibaren petrol ihracat gelirlerinin bütçe gelirleri içindeki payı daha da artmıştır. 2012 yılında yaklaşık 20 milyar dolar olan devlet bütçesi, 2013 yılında artarak 24 milyar dolara ulaşmıştır. 24 milyar doların 14 milyar doları petrol gelirlerinden elde edilmiştir. Dünya piyasalarında 2015 yılından itibaren petrol fiyatlarındaki keskin düşüş devlet bütçesine katkı sağlayan petrol fonunun gelirlerini azaltmış ve dolayısıyla bu da devlet bütçesine dahil olan gelirlerin azalmasına neden olmuştur (Rustamov. K, 2018). Tablo 4’de Azerbaycan Devlet Bütçesinin 2011-2020

yılları arasında olan bütçe gelirleri, giderleri ve bu gelirler ve giderler sonucunda ortaya çıkan açıklar gösterilmiştir.

Tablo 4. Azerbaycan Devlet Bütçesi (2011-2020, Milyon Dolar).

Yıllar	Gelirler	Giderler	Bütçe Açığı
2011	19.965,287	19.579,758	385.529
2012	21.709,990	22.517,839	-807,849
2013	24.425,038	25.305,966	-880.928
2014	23.437,022	25.603,009	-2.165,987
2015	18.943,573	20.563,298	-1.619,725
2016	9.127,138	10.184,849	-1.057,711
2017	9.443,993	9.818,731	-374.738
2018	11.839,412	12.380,588	-541.176
2019	13.628,235	14.817,647	-1.189,412
2020	14.190,588	16.171,765	-1.981,177

Kaynak: Azerbaycan Merkez Bankası, İstatistik Bülteni, 2021

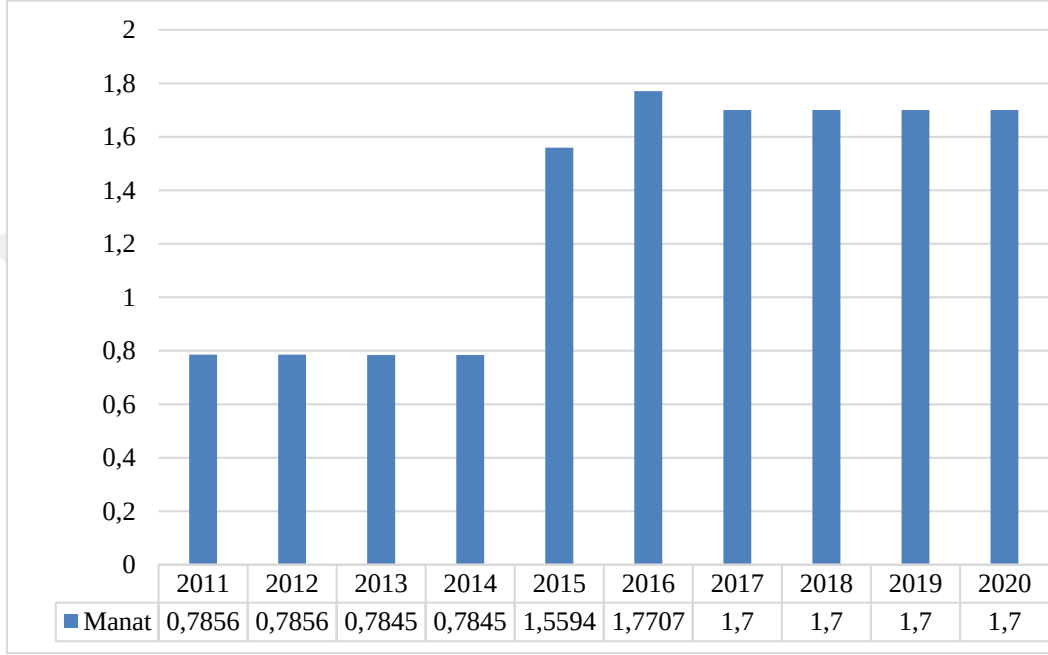
Tablo 4’den görüldüğü gibi Azerbaycan Devlet Bütçesi: 2011 yılında fazla vermiştir. Bütçe açığının en fazla olduğu yıl ise 2014 yılı olmuştur.

1.2.5. Döviz Kuru Politikası

Azerbaycan “Ruble Bölgesi’nden ayrılarak ulusal paranın dolaşımına yönelik Yasanın kabul edilmesinin ardından Kasım 1992’de bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti’nin ulusal para birimi olan Manat’ı dolaşıma sokmuştur. Manat ilk başlarda Rus rublesi ile birlikte kullanılmıştır. İthal işlemlerinin rubleyle yönetilmesi manatı ruble karşısında düşürmüştür. Aynı zamanda 1993-1994 yıllarında bankacılık sektöründe yaşanan iflaslar ve manatın değer kaybedeceği korkusu başta dolar olmak üzere yabancı para birimine yönelmeye ve para biriminin yenilenmesine neden olmuştur. Her iki para biriminin kullanılması ödemeler sisteminde ve dış ticarete bazı sorunlara neden olurken, ülkede yaşanan ekonomik krizin yoğunlaşmasına da sebep olmuştur (Cebiyev. F, 2016).

1994 yılında “Para Birimi Düzenlenmesi Hakkında” kanunun kabul edilmesi ve 1995 yılında enflasyona karşı para ve kredi politikasının uygulanmaya başlanması sonucunda 1996 yılından itibaren manat değer ve güven kazanmaya başlamıştır. 2000 yılına kadar manat dolar karşısında değer kazanmaya ve güçlenmeye devam etmiştir.

2000’li yıllardan bu yana manat tarihinde en önemli yıllardan biri 2015 yılı olmuştur. 2015 yılında manat dolar karşısında düşüş yaşamıştır. Merkez Bankası manatın dolar karşısında istikrarını korumak için döviz rezervlerinden 7 milyar dolar kullanmasına rağmen, petrol fiyatlarının keskin düşmesi nedeniyle manatı dolar karşısında yalnız 1:1.55 döviz farkına kadar koruyabilmiştir (Bağırzade, E. 2016). Grafik 5’de 2011-2020 yılları arasında manatın ABD doları karşısında döviz kuru verilmiştir.

Kaynak: Azerbaycan Merkez Bankası, İstatistik Bülteni, 2021

Grafik 5. Döviz Kuru

Grafik 5’den anlaşıldığı gibi manat dolar karşısında 2015 yılında gerçek bir düşüş yaşamıştır. Bununla birlikte bu değer kaybı 2016 yılında devam etmiştir. 2017 yılından bu yana manat dolar karşısında 1:1.7 kurunda sabit kalmıştır.

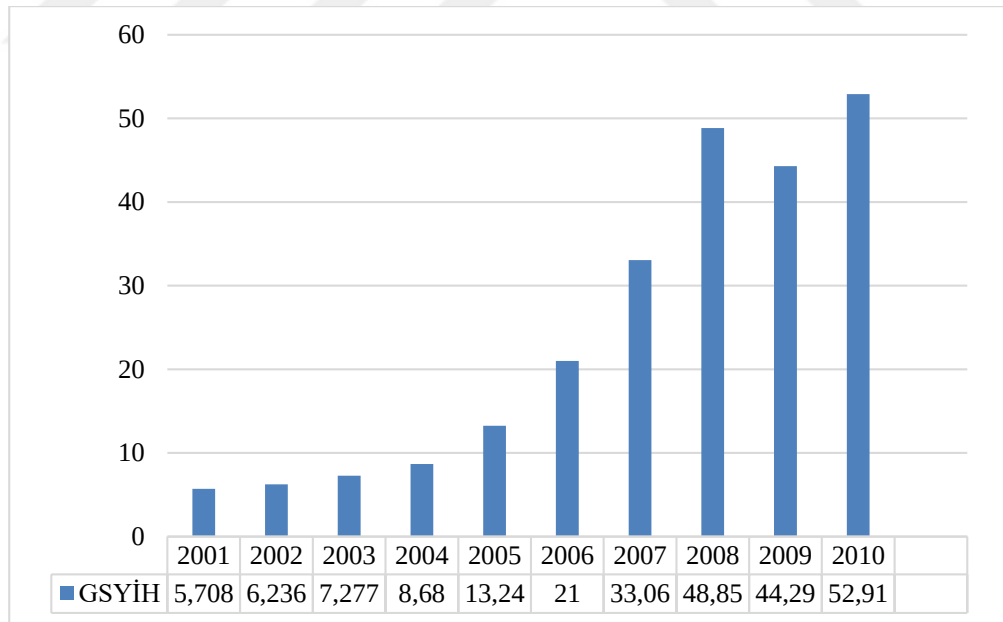
1.3. Küresel Finansal Krizin Etkileri

2008 yılında ABD’de ipotekli kredilerin kaosu ve şişmesiyle başlayan finansal sorunlar derinleşmeye devam etmiştir. Konut kredilerinde ikincil piyasanın gelişimi için düzenlenen Feedie Mac ve Feniye Manin devlet kontrolüne geçişinin ardından büyük yatırım bankası Lehman Brothers iflas etmiş, Merrill Lynch çok düşük bir fiyatla “Bank of America”ya satılmış ve çok büyük sigorta şirketi AIG faaliyetini sürdürebilmek için FED’den (ABD Merkez Bankası) büyük tutarda kredi almak zorunda kalmıştır. Kriz İngiltere, Avrupa ve dünyanın birçok ülkelerinde hissedilip küresel bir boyut

kazandıktan sonra ABD Kongresi'nde yaklaşık 700 milyar dolarlık bir kurtarma paketi onaylanmıştır. 2008 yılında dünya ekonomisinde önceki yıllardaki gibi ekonomik gelişme ve büyüme azalmıştır. Dünya ekonomisinin kaderini belirleyen ülkelerden (ABD, Japonya, Çin, İngiltere, Hindistan, Almanya, Fransa, İtalya, Rusya) hiçbirisi küresel krizin etkilerinden kurtulamamıştır. Dünyadaki ortalama yıllık büyüme oranı %5'den %2,5'e inmiştir (Karabulut, T. 2009). Bu kriz Azerbaycan ekonomisini de kötü yönde etkilemiştir. Bu etkilenmeler aşağıdaki alt başlıklarda incelenmiştir.

1.3.1. Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi

Azerbaycan ekonomisinde son yıllarda GSYİH'nın büyümesi, düşen enflasyon oranı, azalan işsizlik ve diğer pozitif ekonomik büyüme unsurları görülmüştür. Azerbaycan'da GSYİH'nın büyümesi daha çok petrol üretimine ve artan petrol fiyatlarına bağlı olmuştur. Küresel mali kriz öncesi GSYİH'nın büyüme oranları 2005'te %26,4, 2006'da %34,4, 2007 yılında ise %25 olmasına rağmen 2008 yılında bu rakam %10,8 olmuştur (Alirzayev, 2016). Grafik 6'da 2001-2010 yılları arasında GSYİH (Milyon Dolar ile) verilmiştir.

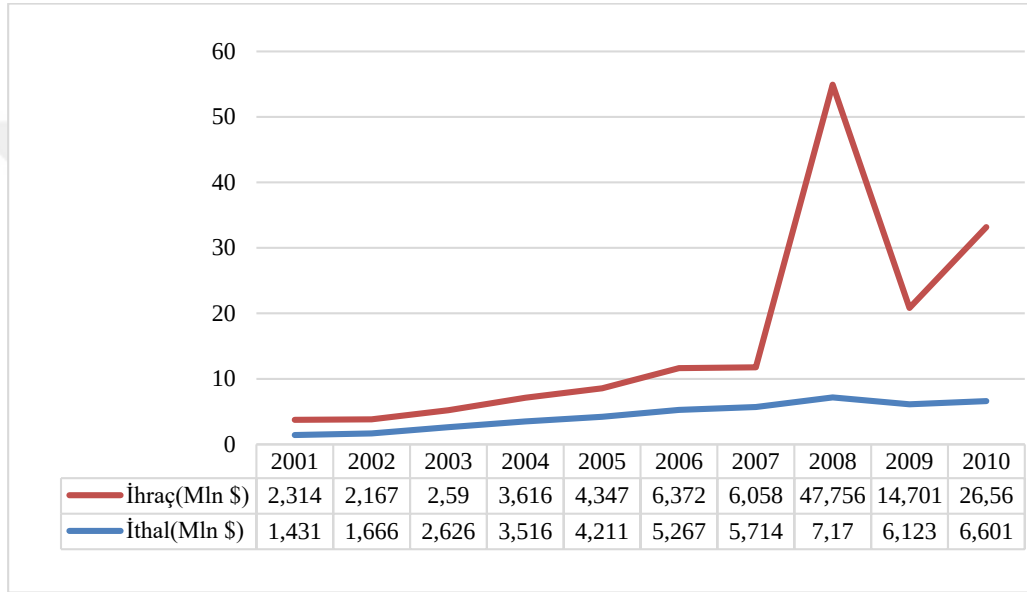
Kaynak: Azerbaycan İstatistik Kurumu Raporları, 2020

Grafik 6. Gayri Safi Milli Hasıla (Milyon Dolar)

Grafik 6'dan anlaşıldığı gibi 2001-2008 yılları arasında GSYİH her geçen yıl yükseliş göstermiş, kriz sonrası ise düşüş yaşamıştır.

1.3.2. Ticaret Üzerinde Etkisi

2008 yılında Azerbaycan'ın 141 ülke ile ticaret hacmi 55 milyar dolar olmuştur. Bu dönemde 47,8 milyar dolar değerinde 2127 kalemlik ihracat, 7,2 milyar dolar değerinde 5893 kalemlik mal ise ithal edilmiş, ihracat-ithalat operasyonlarının pozitif dengesi 40,6 milyar doları bulmuştur. 2009 yılında Azerbaycan ticaret alanında 136 ülke ile 16,5 milyar dolarlık ithalat ve ihracat operasyonu gerçekleştirmiştir (İbadov. A, 2010). Grafik 7'de 2001-2010 yılları arasında Azerbaycanın ihracat ve ithalat tutarı dolar bazında gösterilmiştir.

Kaynak: Azerbaycan İstatistik Kurumu Raporları, 2020

Grafik 7. Azerbaycan'da İhracat ve İthalat (Milyon Dolar)

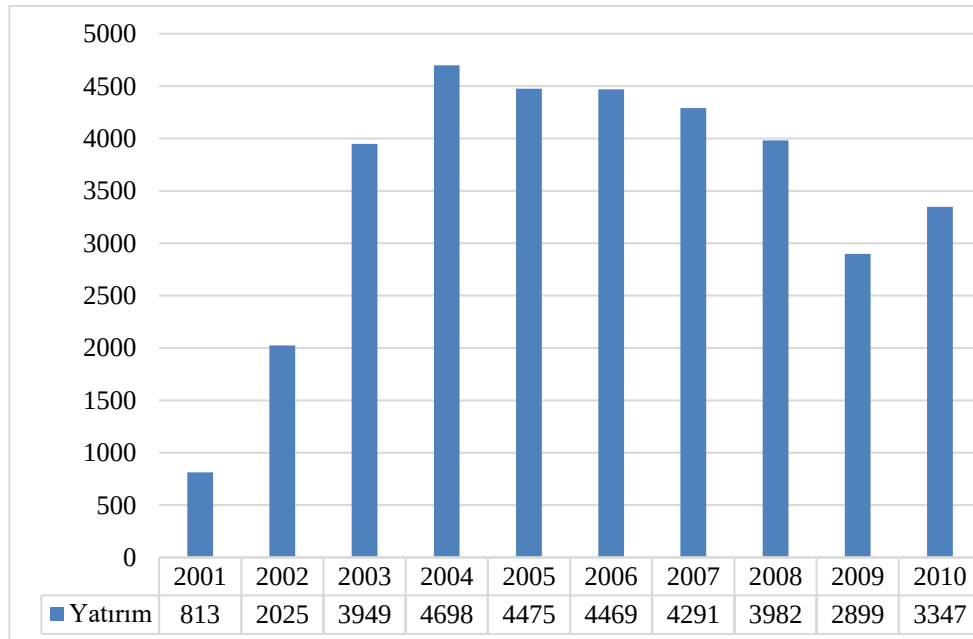
2008 yılında maksimum seviyeye ulaşan ihracat ve ithalat tutarı 2009 yılında kriz nedeniyle çok büyük bir düşüş yaşamıştır.

1.3.3. Dış Kamu Borcuna Etkisi

Kriz sırasında Azerbaycan'ın dış kamu borcunun hacmi %22,9 yükselerek 1 Ocak 2009 yılında 3 milyar dolara ulaşmıştır. Hükümet ve devlet kurumlarının katılımıyla kredilerin ana kısmı yatırım projelerinin uygulanmasına yöneltilmiştir. 1 Ekim 2015 itibarıyla Azerbaycan Cumhuriyeti'nin dış devlet borcu 6.730,9 milyon dolar (7.054,0 milyon manat), dış devlet borcunun Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'ya (GSYİH) oranı %12,4 ve ekonomik reformlar için çekilen kredi miktarı ise 644,9 milyon dolar olmuştur (Nuruzade. J, 2019).

1.3.4. Doğrudan Yatırıma Etkisi

Küresel krizin gelişmekte olan ülkelere en önemli etkisinin göstergesi doğrudan yatırımın azalması olmuştur. Azerbaycan'da genel olarak devlet yatırım programı kapsamında altyapı projelerine yatırılan sermayeler nedeniyle yurt içi yatırımlar yükselmiş, 2008 yılında ise ülke ekonomisine doğrudan yabancı yatırımlar azalmıştır. Yabancı kaynaklardan sabit varlıklara yapılan yatırım hacmi 2007 yılından %16,3 az olarak 2008 yılında 2,2 milyar manat (2,75 milyar dolar) olmuştur. 2008 yılında Azerbaycan'da yatırım yapan yabancı ülkeler arasında en büyük hissedar Birleşik Krallık olmuştur. 2007 yılının aynı dönemine kıyasla İngiliz yatırımcılarının Azerbaycan'da sabit varlıklara yaptığı yatırımların tutarı yaklaşık 1,27 milyar dolar yani 1 milyar manat olarak değerlendirilmiştir. Geçen yılın aynı dönemine göre İngiliz yatırımcıların yatırım tutarı 202 milyon manat veya %16,5 azalmıştır. Azerbaycan ekonomisinde ilk beş büyük yabancı ülke yatırımcıları sırasına Birleşik Krallıkla birlikte Japonya, Türkiye, ABD ve Norveç yatırımcıları da dahil olmuştur. Bu dört ülkeyi temsil eden yatırımcıların sermaye yatırımı toplam 941,3 milyon manat olarak değerlendirilmiştir. 2008 yılında Azerbaycan'ın ekonomik ve sosyal alanlarının gelişimi için tüm finansman kaynaklarına 9 milyar manat hacminde yatırım yapılmıştır (Süleymanov. E, 2013). 2001-2010 yılları arasında Azerbaycan'a yatırılan yatırım tutarı milyon dolar olarak Grafik 8'de gösterilmiştir.

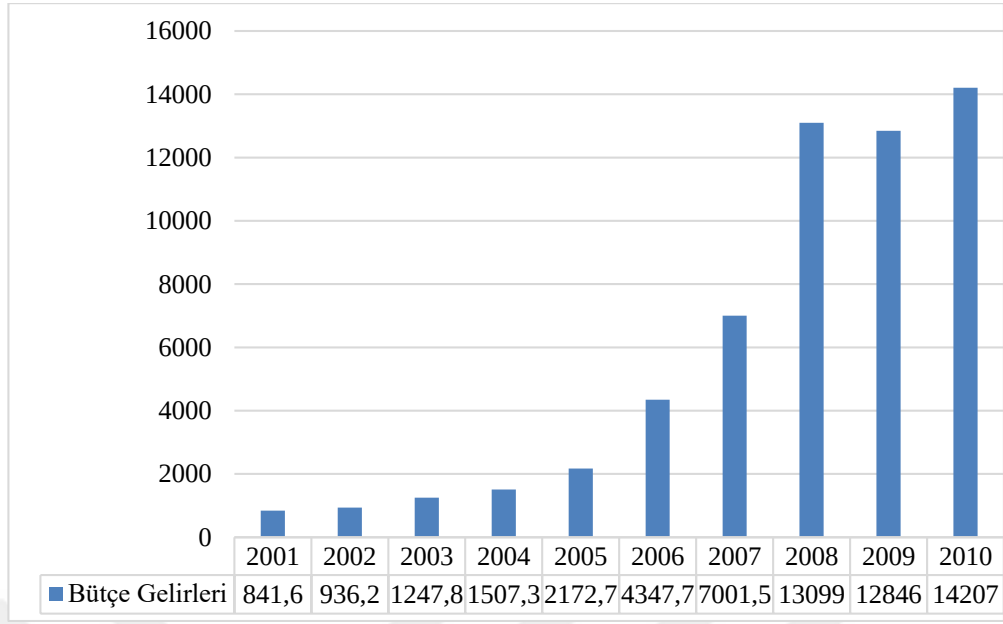
Kaynak: Azerbaycan İstatistik Kurumu Raporları, 2020

Grafik 8. Azerbaycan'a Yapılan Yatırımlar (Milyon Dolar)

Grafik 8’den anlaşıldığı gibi 2001-2004 yılları arasında Azerbaycan’a yatırılan yatırım tutarı artış göstermiş, 2005 yılından itibaren ise yatırım tutarında azalma gözlemlenmiş ve bu azalma en çok 2009 yılında olmuştur.

1.3.5. Devlet Bütçesine Etkisi

2009 yılı için Azerbaycan Cumhuriyet’i devlet bütçesinin gelirleri 12 milyar 177 milyon manat, giderleri ise 12 milyar 355 milyon manat olmuştur. 2008’e kıyasla devlet bütçesi gelirlerinin petrol ve gaz sektöründen bağılılığı yoğunlaşmıştır. Devlet bütçesi gelirlerinde 2008 yılında doğrudan petrol gelirlerinin payı %62,4, 2009 yılında ise bu rakam %65,4 olmuştur. 2009 yılında bütçe gelirlerinin %40,4’nü 7.595 milyon manat tutarında doğrudan petrol gelirleri, 2.680 milyon manat tutarında petrol sektöründeki vergi ödemeleri, 4.915 milyon manat tutarında katkısıyla ise Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Fonu’nun transferleri oluşturmuştur. 2009 yılında bütçe gelirlerindeki artışın (1.693 milyon manat) %74’ü (1.252,8 milyon manat) petrol sektörüne yapılan ödemelerdeki artış nedeniyle olmuştur. 2008 yılının ilk döneminde kriz nedeniyle petrol fiyatları yükselmiş, ama daha sonra önemli derecede düşüş yaşamıştır. Brent petrolün varil fiyatı 144,9 dolardan 38,1 dolara kadar düşmüştür. Azerbaycan için petrolün her varilinin 10 dolar düşüşü yaklaşık 2,2 milyar dolarlık kayıp anlamına gelmiştir. Bunun sonucunda Azerbaycan bütçesi yaklaşık 23 milyar dolarlık açıkla karşılaşmıştır (Baghirov. A, 2017). Grafik 9’da 2001-2010 yılları arasında Azerbaycan devlet bütçesinin gelirleri verilmiştir.

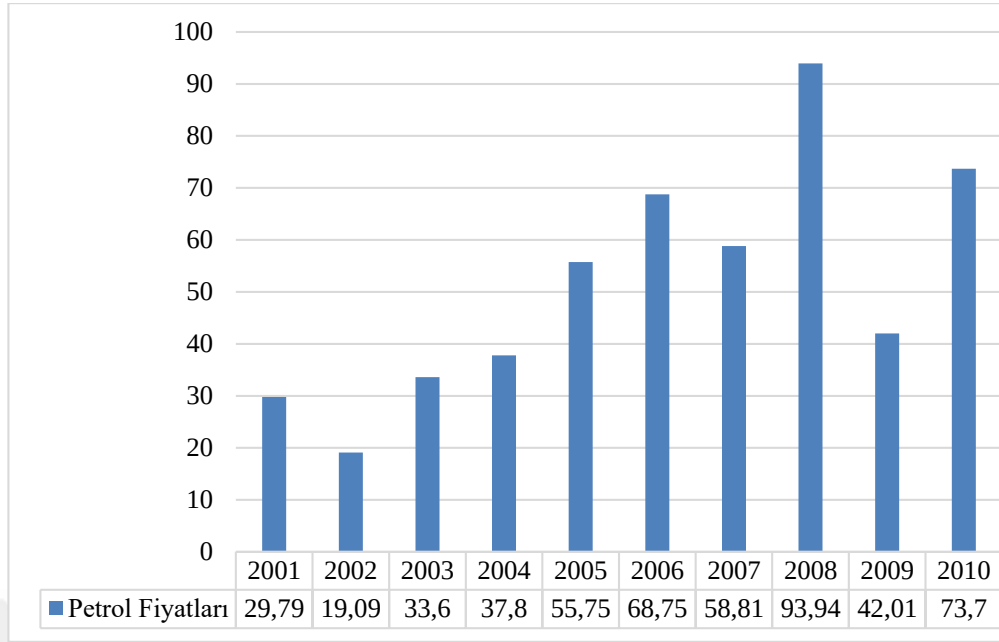
Kaynak: Azerbaycan İstatistik Kurumu Raporları, 2020

Grafik 9. Azerbaycan Devlet Bütçesi Gelirleri (Milyon Dolar).

Grafik 9'den anlaşıldığı gibi 2001-2008 yılları arasında devlet bütçesi gelirleri artış göstermiş, 2009 yılında ise bütçe gelirlerinde düşüş yaşanmıştır.

1.3.6. Petrol Sektörü Üzerinde Etkisi

Diğer petrol üreticisi ülkeler gibi Azerbaycan da dünya pazarında düşen petrol fiyatları nedeniyle önemli kayıplara uğramıştır. Krize kadar petrolün bir varilinin fiyatı yaklaşık 150 dolara kadar yükselmiş, krizden sonra ise 30-50 dolara kadar düşmüştür. Bu değer kaybı Azerbaycan petrol gelirlerini çok olumsuz yönde etkilemiştir. Devlet bütçesinin %75'i petrol fonlarından elde edilen gelirlerden, ihracatın %90'ı petrol ve petrol ürünlerinden oluştuğu için petrol fiyatlarında yaşanmış olan düşüş nedeniyle Azerbaycan ekonomisi birçok önemli sorunlarla karşılaşmıştır. Küresel mali kriz sonrası Azerbaycan hükümeti birçok büyük hacimli altyapı projelerinin uygulanmasını birkaç yıl ertelemek zorunda kalmıştır (Guliyev. S.M, 2016). Grafik 10'da 2001-2010 yılları arasında Azerbaycan petrol fiyatları verilmiştir.

Kaynak: <https://tradingeconomics.com/commodity/crude-oil>

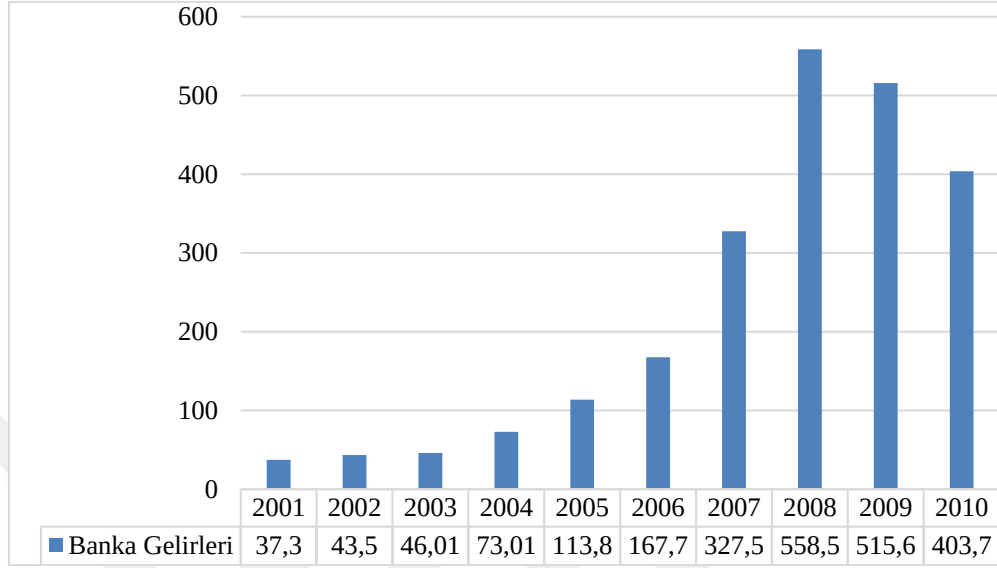
Grafik 10. Azerbaycan Petrol Fiyatları (01.2001-01.2010, Varil Başına, Dolar)

Grafik 10'dan anlaşıldığı gibi 2001-2010 yılları arasında petrol fiyatlarının en yüksek olduğu yıl 2008 yılı olmuş, 2009 yılında ise petrol fiyatlarında büyük düşüş yaşanmıştır.

1.3.7. Bankacılık Sektörüne Etkisi

Finansal küresel kriz Azerbaycan bankacılık sektörünü de etkilemiştir. Bankacılık sektörünün GSYİH'ya oranında %11,5 azalma görülmüştür. Azerbaycan Merkez Bankası krizin bankacılık sektörünü etkilememesi için birçok önlemler almak zorunda kalmıştır. Kriz sırasında Azerbaycan Merkez Bankası'nın rezervleri 5,4 milyar dolar olmuştur. Merkez Bankası döviz kurunu sabit tutabilmesi için kendi kaynaklarının 166 milyon dolarlık kısmını kullanmıştır. Diğer bankaların istikrarını korumak amacıyla Merkez Bankası 82 milyon dolar değerinde bir uygulama paketi hazırlamıştır. Bunlarla birlikte bu krize karşı birçok önlemler daha alınmıştır. Alınan önlemler banka rezervlerinin yükselmesine neden olmuştur. Genel olarak kriz dünyaya kıyasla Azerbaycan ekonomisine daha az etki göstermiştir. Bunun nedenlerinden biri Azerbaycan finans sektörünün dünya piyasalarına yeterince açılmaması olmuştur. Bu sebeple Azerbaycan bankacılık sektöründe küresel krizin etkileri diğer dünya bankalarına kıyasla daha az görülmüştür. Azerbaycan ekonomisinin küresel krizden

daha az etkilenmesinin diğerk bir nedeni ÷lke ekonomisinin büyük bir kısmının petrol ve doğal gaz gelirlerinden oluşması olmuştur (Zeynalov. V, 2011). Grafik 11’de 2001-2010 yılları arasında Azerbaycan banka gelirleri verilmiştir.

Kaynak: Azerbaycan Merkez Bankası, İstatistik Bülteni, 2020

Grafik 11. Azerbaycan Banka Gelirleri (Milyon Dolar).

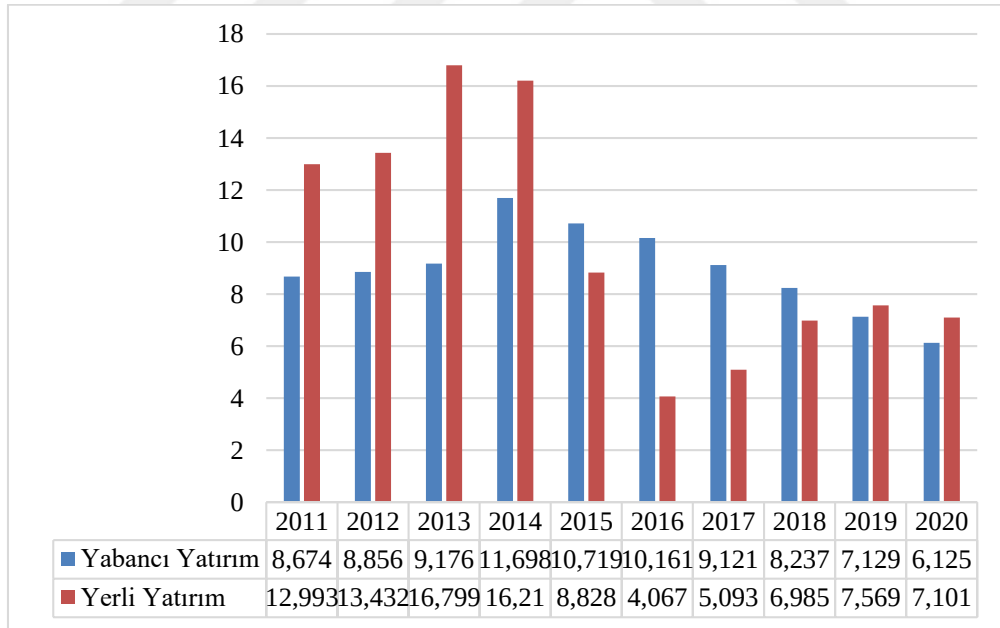
Grafik 11’den görüldüğü gibi 2001-2008 yılları arasında banka gelirlerinde artış, 2009 yılında ise azalma gör÷lm÷ştür.

1.4. Yabancı Yatırımcılar İçin Azerbaycan Ekonomisinin Potansiyeli

Bağımsızlık kazanıldıktan sonra Azerbaycan’da petrol ile birlikte petrol dışı sektörlerin de batılı yatırımcıların girişimcilikte bulunmaları için açıldığı gör÷lm÷ştür. Bu nedenle öncelikle serbest piyasa ekonomisine geçişin yasal zemininin oluşturulmasına başlanılmıştır. 18 Ekim 1991’de Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası’nın bağımsızlıkla ilgili maddesinin kabul edilmesinden sonra Azerbaycan’a yabancı yatırımcıların çekilmesi için ilk önemli adım 1992 yılında atılmıştır. 1992 yılından itibaren yabancı yatırımları korumak için bazı önlemler alınmıştır. 15 Ocak 1992 yılında “Yabancı Yatırımların Korunması Hakkında” kanun kabul edilmiş, ÷lke alanında yabancı yatırımların yasal ve ekonomik temelleri tespit edilmiş ve bu koruma için devlet garantisi verilmiştir. Zamanla çeşitli değişikliklerle güncellenen bu kanunla Azerbaycan Devlet’i yabancı yatırımların kamulaştırılması karşılığında tazminat verilmesini garanti altına almıştır. Bağımsızlıktan sonra serbest piyasa ekonomisine geçen Azerbaycan’a yabancı yatırımcıların ilgisi gecikmemiştir. Ama genel olarak

1991-1993 yıllarında ülkeye yabancı yatırım akışı çok fazla olmamıştır. 1995 yılında kabul edilen “Yatırım Faaliyetleri Hakkında” kanunda 2005 yılında yapılan bazı değişiklikler ülkede yabancı yatırımların sayısını önemli ölçüde yükseltmiştir (Mikayılov, G. 2013).

Azerbaycan’ın coğrafi konumu itibariyle bölge ülkeleri ile birlikte önemli bir pazar potansiyeline sahip olduğu görülmüştür. Azerbaycan Kafkasya ve Orta Asya’nın “ekonomik nefes borusudur”. Azerbaycan’a yatırımlar yapılırken yatırımcılar Azerbaycan’ın pazar potansiyeli ile birlikte buranın yerleştiği bölgenin pazar potansiyeliyle de ilgilenmektedirler. Petrol sektörüne yapılan yatırımların etkisiyle banka ve finans sektörü ve diğer hizmetler sektöründeki yatırımlar da daha çekici bir hale gelmiştir. 2015 yılında petrol fiyatlarının keskin düşüşü devlet gelirlerini de kötü yönde etkilemiştir. Bu nedenle petrol dışı sektörün geliştirilmesi çok daha gerekli bir hale gelmiştir. Bu yönde girişimciliğin gelişmesini engelleyen tüm engellerin kaldırılması yönünde birçok önemli kararlar alınmıştır (Ehmedova. G. S, 2020). Grafik 12’de 2011-2020 yıllarında Azerbaycan ekonomisine yatırılan yerli ve yabancı yatırım tutarı verilmiştir.

Kaynak: Azerbaycan Merkez Bankası, İstatistik Bülteni, 2020

Grafik 12. Ekonominin Sektörlerine Yapılan Yabancı Yatırımlar (Milyon Dolar).

2015 devalüasyonundan sonra Azerbaycan’da yerli ve yabancı yatırımların tutarında düşüş gözlemlenmiştir.

1.5. Bankacılık Sektörünün Azerbaycan Ekonomisindeki Önemi

Ekonominin bankacılık sektörü, finansal sistemin en önemli unsurlarından biridir. Bankalar nakit biriktirmekte ve daha sonra bu nakitleri aktif hale getirerek ekonominin bir dolaşan sistemi olarak hareket etmektedir. Bankaların başarılı faaliyeti ülkede ekonomik büyümeyi ve bir bütün olarak ekonominin verimliliğini yükseltmektedir. Bankacılık sektörü ulusal ekonominin yeniden yapılandırılması ve ekonomik büyümenin hızlandırılması için devlet politikasının uygulanmasında makul bir temel unsur olarak hareket etmek üzere tasarlanmıştır. Bankacılık sektörünün gelişimi devleti, nüfusu ve mali olmayan kurumları da kapsayan ekonominin temel ihtiyaçlarını karşılaması için önemlidir. Bankacılık sektörü devlete temel işlevlerini gerçekleştirmek için yardımcı olmaktadır. Bu yardım aşağıdaki yollarla sağlanmaktadır:

- Tüketici kredilerine erişimi genişleterek yaşam kalitesini artırmak için fırsatlar yaratmak
- İpotek kredisi yoluyla ülke vatandaşları için konut sahibi olmasının mümkün hale gelmesi ve genel olarak konut piyasasının büyümesi için finansal araçların kullanılması
- Eğitim kredilerinin genişletilmesi yoluyla vatandaşların eğitim seviyesini yükseltmeye yardımcı olmak
- Bireysel mevduatların oluşturulması yoluyla vatandaşların kendi refahı için sorumluluklarının artması

Bankacılık sektöründe köklü değişikliklerin olması ekonominin diğer sektörlerini de etkilemektedir. Örneğin, bankalar kredi vermeyi kısıtladığı zaman ülke ekonomisindeki hareketlilik azalmakta, piyasaya erişim zorlaşmakta ve bu da ticaret cirosunda önemli düşüşlere neden olmaktadır (Yagubov. R, 2021).

İKİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN BANKACILIK SEKTÖRÜ

2.1. Bankacılık Tarihçesi

Azerbaycan’da bankacılık işlemlerine benzer faaliyetler çok eski zamanlardan başlamasına rağmen, bankacılık sektörü 19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başlarında şekillenmeye başlamıştır. Bankacılık sektörünün kuruluşu ilk başta çok zor bir dönemden geçmiş ve sınırlı kaynaklar, tekelleşmiş fiyatlar, ekonomik durgunluk ve enflasyon koşullarında gerçekleştirilmiştir. 20. yüzyılın başlarında banka sermayesinin sanayi sermayesi ile birleşmesi kapitalizmin gelişmesini sağlamıştır. Ticaret ve sanayinin hızlı gelişimi, ticari bankaların sayısının yükselmesine ve bankaların ekonomideki rolünün yeni bir seviyeye ulaşmasına neden olmuştur (Gasımov. İ, 2014). Genel olarak Azerbaycan bankacılık tarihi Çarlık, Sovyet ve bağımsızlık dönemlerini kapsayarak üç aşamada incelenmiştir.

2.1.1. Çarlık Dönemi (1828-1918 Yılları)

19. yüzyılın sonları ve yirminci yüzyılın başlarında Azerbaycan’da sanayinin genel gelişme düzeyi Çarlık Rusya’sının bazı bölgeleri ile kıyasla çok yüksek olmuştur. Kafkasya’daki fabrikaların %60’ı, toplam sanayi üretiminin %95’i ve sanayi işçilerinin %75’i Azerbaycan’da yer almıştır. Çarlık Rusya’sında Azerbaycan birçok sanayi sektöründe üretim kapasitesine göre önemli bir role sahip olmuştur. Azerbaycan aynı zamanda tüm Rus İmparatorluğu’nun en büyük sanayileşmiş ülkesi haline gelmiştir. O dönemde birçok gelişmiş ülkelerin özelliklerinden biri olan banka-kredi ilişkileri Azerbaycan’da da kendini göstermiştir. Bankalar işletmelere yüklü miktarda krediler vererek onların da gelişimini sağlamıştır. Kredi ekonominin tüm alanlarına nüfuz etmeğe başlamıştır. Bu bakımdan bankacılığın ekonomideki ağırlığı çok yükselmiştir. Bankalar çeşitli sanayi ve ticaret çevrelerine, orta ve küçük işletme sahiplerine de kredi vermiştir. Bakü bankalarının ana müşterileri petrol sanayisi ve onunla ilgili alanlarda faaliyet gösteren büyük sanayiciler ve işletme sahipleri olmuştur. 15 Nisan 1914’de Bakü Tüccar Bankası faaliyete başlamıştır. Bu bankanın kurulması petrol üretiminin konsantrasyonuna ve sermayenin merkezileştirmesine dayanmıştır. Azerbaycan’ın Birinci Dünya Savaşına doğrudan katılmamasına rağmen, bu savaş Azerbaycan

ekonomisini de kötü yönde etkilemiştir. Savaş döneminde para dolaşımı felç olmuştur. 30 Eylül 1919'da Azerbaycan Devlet Bankası Bakü'de resmen açılmıştır. Devlet bankasının kurulması Azerbaycan para-kredi sisteminin oluşumunda büyük rol oynamış ve bilançosunun toplam cirosu 1 Mayıs 1920'de 1.354 milyar manattan fazla olarak değerlendirilmiştir (Mikayılov. G, 2013).

2.1.2. Sovyet Dönemi (1920-1991 Yılları)

Devlet Bankası 1922'den beri ülkenin tek emisyon merkezi ve para dolaşımını düzenleyen bir kurum olarak faaliyete başlamıştır. 1922-1924 döneminde gerçekleştirilen bankacılık kaynaklarının parasal reformu büyüme için uygun koşulların yaratılmasına yol açmıştır. Ulusal ekonominin canlanması sırasında ekonomik kurumlar arasındaki hesap işlemleri senet yardımı ile gerçekleştirilmiştir. Bundan başka Devlet Bankası hesap işlemlerinde akreditif, çek, havale, emtia belgelerini kullanmıştır. Devlet bankası 1925 yılında 100'den fazla yabancı banka ile ilişki kurmuş ve dünya bankaları ile ilişkisini güçlendirmiştir. Bu yıllar içinde bazı ticari bankalar da kurulmuştur. Bu bankalar: Ticari-Sanayi Bankası, Dış Ticaret Bankası vd. bankalar olmuştur (Kerimov. A, 2017).

Bankacılık sektöründe 1927-1929 yıllarında başlamış yeniden yapılanma önlemleri fiilen gelecekteki kredi reformu için bir hazırlık aşaması olmuştur. O zaman bu önlemler toplumsallaşmış ekonomi için merkezi bir kredi sisteminin kurulmasına olanak sağlamıştır. İkinci Dünya savaşından sonra alınan büyük ölçekli önlemlerden biri de 1947 yılında gerçekleştirilen para reformu olmuş ve alınan bu önlemler başarılı bir şekilde sürdürülmüştür. 7 Nisan 1959 yılı tarihli kararnameyle kredi sisteminde yapısal değişiklikler yapılmıştır. Bu kararnameyle Ziraat Bankası, Kamu hizmetleri ve Konut İnşaat Bankası, Kamu Bankaları iptal edilmiş ve bu bankaların tüm aktif-pasifleri Devlet Bankası'na ve Sanayi Bankası'na havale edilmiştir. 1965-1967 yıllarında geçmiş SSCB'de gerçekleştirilen ekonomik reformlar yeni planlama ve ekonomik teşvik sistemine geçiş ile alakadar olmuştur. Banka kaynakları öncelikle ilerleyen üretimlerin gelişimine, ulusal ekonomiye gerekli ve nüfus arasında talep edilen ürün üretiminin artırılmasına, ücretli hizmetlerin genişletilmesine yönlendirilmiştir. Bankaların işletmelerin ödeme disiplininin güçlendirilmesi, karlılıklarının arttırılması, onların ticari faaliyetlerinin iyileştirilmesi üzerindeki etkisi artmıştır (Kamilov. A, 2017).

Temmuz 1979'da ekonomik reformların iyileştirilmesi yönünde sendika hükümeti yeni bir karar vermiştir. Bu karara göre büyük bir üretim komplekslerinin ekonomik ve sosyal gelişiminin ana parametreleri ve ilkeleri belirlenmiştir. Geçen yüzyılın 70-80'lerinde çeşitli nedenlerle bankalar sosyal üretimin gelişmesindeki uyarıcı rollerinde bir şekilde etkisiz performans göstermeye başlamıştır. 1988'den beri ülkede kooperatif bankalarının kurulması, 1989'dan beri ise saha bankalarının stok ticari faaliyeti sistemine geçmesi de duruma bir etki göstermemiştir. İttifak ölçeğinde kredi sisteminde yürütülen son reform 1990 yılının aralık ayında iki kanunun kabulü ile "SSCB'de Bankalar ve Bankacılık Faaliyeti Hakkında", "SSCB Devlet Bankası Hakkında" kanunları ile bitmiştir (Ayvazlı. A, 2017).

2.1.3. Bağımsızlık Dönemi (1991'den Günümüze)

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bankacılık sisteminin ilk ilerlemesi 19. yüzyılın ikinci yarısında başlamasına rağmen, Azerbaycan bankacılık sisteminin kurumsal ve yasal kuruluşu 18 Ekim 1991'de devlet bağımsızlığının kazanılmasından sonra gerçekleşmiştir. 1992'de "Cumhuriyet Ulusal Bankası" ve "Azerbaycan'da bankalar ve bankalar tarafından yapılan işler ile ilgili düzenlemeler" bankacılık sisteminin yasal ve normatif kaynağının temelini oluşturmuştur. Cumhurbaşkanı'nın 1992 yılında verdiği kararlar ile, Azerbaycan Ulusal, Merkez ve Tasarruf bankaları kurulmuştur. Azerbaycan'da faaliyet gösteren tüm bankaların yönetim yetkisi Azerbaycan Merkez Bankası'na havale edilmiştir. Bankacılık sektörünün özgürlüğü nedeniyle oluşturulan koşullara göre 15 Ağustos 1992 yılında Azerbaycan'ın ulusal para birimi "Manat" tedavüle çıkarılmış ve Merkez Bankası'nda onun diğer para birimlerine karşı değerinin korunması için çalışmalara başlanılmıştır. 1 Ocak 1994'den itibaren manat Cumhuriyet'in tek ödeme aracı olmuştur. 12 Kasım 1995 yılında yapılan referandumda onaylanmış Azerbaycan'ın birincil Anayasası'nın 19. maddesinin ikinci bölümünde ise banknotların çıkarılması ve kullanımdan kaldırılması yetkisi yalnız Merkez Bankası'na havale edilmiştir. Ayrıca Merkez Bankası'nın ülkenin münhasır mülkiyetine dahil olduğu da açıklanmıştır (Mikayılov. C, 2016).

2000-2003 yıllarında bankacılık sektörünün kalitesini ve güvenilirliğini artırmak, zayıf bankaların faaliyetlerini engellemek için bankaların sentezi ve büyütme üzerindeki çalışmaları devam ettirilmiştir. Bu işlemler sayesinde bankacılık alanında faaliyet gösteren banka sayısı 46'ya düşmüştür. Azerbaycan Merkez Bankası'nın

faaliyetinin ilerleme döneminde bu yıllar makroekonomik durumu içsel ve dışsal baskılarla ciddi etkilediği yıllar olarak gösterilmiştir. 2008 yılının ikinci yarısından dünyanın birçok ülkelerinde yaygın küresel kriz Azerbaycan Cumhuriyeti'nde de makroekonomik durumu ve bankacılık sektörünün faaliyetini olumsuz yönde etkilemiştir. 2009-2012 yıllarında bankaların sermaye yeterliliğinin artırılması için bankalar gelir vergisinden muaf tutulmuştur. Mevduatların azalma eğilimini önlemek ve toplumun bankacılık alanına güven ve ilgisinin sağlanması için Mevduat Sigortası Kurumu bünyesindeki bankalarda mevduatlar payı artırılmıştır. Bu önlemler nedeniyle dünyanın birçok ülkelerinde ekonomik ve finansal çöküş olduğu halde, Azerbaycan ekonomisi ve bankacılık sektörü gelişimlerini sürdürmeye devam etmiştir (Eliyeva. A, 2017).

2016-2017'nin ilk aylarında ulusal bankacılık sektöründe küresel finans krizinin arka planında likidite riski konusunda gerilim yaşanmıştır. Böyle bir durum Merkez Bankası'nın likidite risk yönetiminde bankaları kredi ve mevduat pozisyonlarına daha muhafazakar yaklaşmasına neden olmuştur. Bu sebeple bankacılık sektörünün anlık likidite seviyesi yıl içinde %75'in altına düşmemiştir. 2016 yılının Ekim ayı ve 2017 yılının Temmuz ayları arasında geçen zamanda ekonomiye, reel sektörün önemli şirketlerine ve bankalara 2 milyar dolar hacminde likit fonlar verilmiştir. Nüfusun bankalardaki mevduatının olumlu dinamikleri daha önce de belirtildiği gibi makroekonomik faktörler ve doğrudan bankaların kalkınma stratejisi uygulamasının başarılı sonuçlarına göre koşullandırılmıştır. Kuşkusuz mevduat sigortası sistemindeki gelişmeler, tazminat miktarının maksimuma yükseltilmesi bu açıdan çok önemli olmuştur (Ehmedli. D.V, 2021).

2.2. Finansal Yapı ve Bankacılık Politikaları

Azerbaycan'daki finans sektörüne finans sektörünün toplam varlıklarının yaklaşık %95'ini elinde tutan bankalar hakimdir. Bankacılık dışı finans sektörü özellikle mikrofinans sektörü 2015 devalüasyonlarının ardından az gelişmiş ve önemli ölçüde zarar görmüştür. Takipteki krediler, düşük aktif kalitesi, likidite eksikliği ve genel ekonomik gerileme nedeniyle 2016 yılında 19 banka kapatılmıştır. Merkez Bankası'nın finansal piyasa denetimini bağımsız bir düzenleyiciden devralmasının ardından 2020'de dört banka daha kapatılmıştır. Azerbaycan'ın en büyük bankası olan Uluslararası Azerbaycan Bankası (IBA) 2018'de yeniden yapılandırılmıştır. Şirketler katı kredi

koşullarının orta ve uzun vadeli finansmana erişimi sınırlayarak özel işletmeleri kısıtladığından şikayet etmektedir. Birkaç hükümet girişimine rağmen, küçük ve orta ölçekli işletmelere (KOBİ'ler) sunulan kredi arzı sınırlı kalmaktadır (Ehmedli D.V, 2021).

Bankaların varlıkları 2020'de %2 azalarak 32 milyar manata (18,8 milyar \$) ve banka yükümlülükleri %2 azalarak 27,3 milyar manata (16 milyar \$) ulaşmıştır. Bankacılık sektörü banka borçlarının kabaca %55'ini ABD doları cinsinden tutarak yoğun bir şekilde dolarize etmiştir. Bankacılık sektörü sermayesi 2020 sonunda 4,69 milyar manat (2,75 milyar \$) olarak gerçekleşmiştir. 2017'de döviz kuru koridorunu halka açık bir şekilde düşürmesine ve manatın dalgalanmasına resmi olarak izin vermesine rağmen, Merkez Bankası gerçekten dalgalı bir döviz kuru getirmemiştir. Nisan 2017'den bu yana dolar-manat döviz kuru 1:1,70'de sabit kalmıştır (Yagubov. R, 2021).

Azerbaycan'da leasing henüz az gelişmiştir ancak gelişmekte olan pazarda iş finansmanı için umut verici bir araçtır. Leasingde en iyi beklentiler arasında üretim ekipmanları, tarım makineleri, tıbbi cihazlar ve ulaşım yer almaktadır. Birçok Azerbaycan bankası ABD bankalarıyla muhabir ilişkileri sürdürmekte olduğunu ifade etmiştir. Ek olarak özel bankalar yabancı sermaye yatırımcılarını çekmekle ilgilenmektedir. Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD), Uluslararası Finans Şirketi (IFC) ve bazı Alman finans kuruluşları bu tür birkaç kurumda öz sermaye hissesi almıştır. Azerbaycan'ın artan zenginliği finansal ve varlık yönetimi hizmetlerine olan ilgiyi de artırmıştır (Khelleyev. M, 2020).

2.2.1. Bankaların Aktif ve Pasif Yapısı

Azerbaycan bankacılık sektörünün aktif ve pasif yapısı yıllar itibariyle değişkenlik göstermiştir. Azerbaycan bankacılık sektörünün 2016-2021 dönemine ait aktif yapısına ilişkin bilgiler Tablo 5'de gösterilmiştir.

Tablo 5. Azerbaycan Bankacılık Sektörünün Aktifleri (Milyon Dolar)

Yıllar	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Likit Aktifler	3.613,8	3.418,4	3.326,5	4.428,3	4.763,0	8.013,4
Depozitolar	4.792	4.255,0	3.814,6	3.329,8	2.444,5	1.105,5
Menkul Kıymetler	259,8	1.469,7	2.109,7	1.990,4	2.550,0	2.876,5
Net Krediler	9.414,9	5.923,4	6.696,8	8.153,7	7.802,9	9.303,5
Sabit Kıymetler	503,6	505,0	560,8	652,8	436,1	455,8
Duran Varlıklar	68,7	75,4	85,6	170,7	86,1	91,1
Diğer Aktifler	1.047,5	777,3	760,4	1031,0	773,4	779,0
Toplam Aktifler	19.700,3	16.424,2	17.354,4	19.756,7	18.856	22.624,8

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası, İstatistik Bülteni, 2021

Tablo 5’den görüldüğü gibi toplam aktiflerin en fazla olduğu yıl 2019, en az olduğu yıl ise 2017 yılı olmuştur.

Azerbaycan bankacılık sektörünün 2016-2021 yıllarında kamuoyuna yayınlanan bilanço tablosunun pasifler kısmı Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6. Azerbaycan Bankacılık Sektörünün Pasifleri (Milyon Dolar)

Yıllar	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Banka Mevduatları	10.282,6	9.938,2	10.930,1	12.947,8	12.189,9	15.846,1
AMB’nin Bankalara Karşı Talepleri	1.062,5	298,6	226,3	263,8	220,2	187,7
Loro Hesapları	392,9	108,3	112,4	210,2	136,5	115,0
Finansal Kuruluşların Mevduatları	2.825,7	891,5	662,5	781,1	634,2	630,2
Bankaların Kredileri	1.070,4	131,7	51,5	115,8	28,6	76,5
Diğer Finansal Kurumların Kredileri	1.413,8	1.112,8	1.181,4	772,9	1.234,7	1.400,5
İhraç Edilen Menkul Kıymetler	242,6	1.091,4	1.076,4	1.100,1	1.017,5	526,1
Diğer Pasifler	1.213,7	669,8	718,7	797,1	630,1	919,6
Toplam Sermaye	1.196,1	2.181,9	2.395,1	2.767,9	2.764,3	2.923,1
Toplam Pasifler	19.700,3	16.424,2	17.354,4	19.756,7	18.856	22.624,8

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası, İstatistik Bülteni, 2021

2.2.2. Bankalarda Risk Kavramı

Bankacılıkta risk kavramı bankalar tarafından yapılan yatırım sürecinde oluşabilecek kayıpları göstermektedir. Bankalar kar ve likidite kararları alırken mevcut belirsizliği ortadan kaldırmak için çeşitli tahmin versiyonları hazırlamaktadır. Ancak tahminen gerçekleşen işlemlerin aynı boyutlarda olmaması bir risk faktörünü ortaya koymaktadır. Bankalar bir yandan likidite sağlarken, öte yandan bankanın karlılığını garanti altına almalı ve değişen koşullar altında operatif bir karar verebilmelidir. Tüm kar amacı güden şirketler gibi bankalar da makro ve mikro ekonomik risklerle karşı karşıyadır. Ancak bankaların ekonomiye etkisi finans dışı kuruluşlardan daha güçlüdür. Banka faaliyetlerindeki eksiklikler mevduat sahipleri ile birlikte tüm bankacılık sektörünü ve bankalarla finansal olarak ilişkisi olan şirketleri, tasarruf sigorta fonunu, devlet bütçesinin göstergelerini de etkilemektedir. Bankalar istikrarlı bir kar biçiminde faaliyet gösterebilmek için gelir oluşturma ve maliyetlerini kontrol etmekle birlikte tüm risklere karşı hazırlıklı olması çok önemlidir. Risk bankacılıkta kaçınılmaz en sorunlu bir faktördür. Bankacılık sektöründeki başlıca risk türleri şunlardır: denge riski, karlılık riski, sermaye yeterliliği riski, kredi riski, döviz riski, likidite riski, faiz oranı riski (Agayev, 2019).

Azerbaycan bankacılık sektöründe kredi riski önemli bir yere sahiptir. Kredi riskinin Azerbaycan bankaları için daha önemli olmasının nedeni, müşterilere verilen kredilerin geri ödenmemesi ve bunun sonucunda finansal krizlerle karşılaşılma ihtimalinin çok olmasıdır. Azerbaycan'da kredi riskinin ölçümü ve kredi riskinin yönetilmesi iyi bir durumda değildir. 2015 yılında Azerbaycan'da yaşanan devalüasyon sonucunda birçok bankalar faaliyetini durdurmuş, insanların bankalara güveni azalmış ve bankalarda vadesi geçmiş kredilerin sayısı yükselmiştir. Azerbaycan bankacılık sektöründe son yıllarda yaşanan reformlar ve değişiklikler sonucunda bazı bankalar kendi güvenlerini yeniden kazanmak için müşterilerine indirimli krediler ve birçok yeni hizmetler sunmaktadırlar (Yagubov. R, 2021).

Denge riski: Denge yapısından kaynaklanan riskler aktif ve pasifler arasındaki dengesizlik nedeniyle ortaya çıkan risklerdir. Bu dengesizlik sonucunda yaranan sorunlar bankacılık krizlerine yol açabilmektedir. Bankalar denge yapısından kaynaklanan riskler ve kur risklerine karşı döviz pozisyonları tutarak kendilerini risklerden korumaya çalışmaktadır.

Karlılık riski: Tüm ticari şirketler gibi ticari bankaların da amacı kar etmektir. Bankalar kredilerden alınan faiz gelirlerine ek olarak aracılık ettikleri çeşitli işlemlerden alınan komisyonlardan faiz dışı gelirler kazanmaya çalışmaktadır.

Sermaye yetersizliği riski: Bankalar sermayelerini kanunla belirlenen miktarda düzenlemek zorundadır. Örneğin, 1 Temmuz 2007 yılından itibaren Azerbaycan Merkez Bankası ticari bankalar için minimum sermayeyi 10.000.000 manat olarak belirlemiştir. Bir sermaye yeterliliği rasyosunun en az %8 olması tavsiye edilmektedir. Sermaye yetersizliği durumunu gidermek için bankalar başka bir banka ile birleşmek, aktif yapısına bazı kısıtlamalar getirmek, faiz giderlerini azaltmak gibi birçok işlemleri gerçekleştirmektedir (Kerimov. A, 2017).

Kredi riski: Bankanın verdiği krediyi müşterinin zamanında veya hiç ödememe riski vardır. Kredi riskine karşı savunmanın en iyi yolu kredi portföyünü çeşitlendirmektir. Herhangi bir bankanın kredi riski seviyesi aynı bankanın kredilerinin kalitesiyle çok sıkı bağlıdır. Kredi riski bankaların karşılaştığı en önemli risk türüdür. Kredi riski müşterilerden kefalet alınarak yönetilmektedir. Bankalar giderek kredi dışında da değişik finansal araçlara uygun kredi riski ile karşı karşıya kalmaktadır: Örneğin, bankalararası işlemler, para birimi işlemleri, takas işlemleri, ikramiyeler vd. işlemler.

Döviz riski: Döviz piyasalarında döviz kurlarındaki değişiklikler doğru olduğu varsayılarak finansal piyasalarda kar elde edilebilir. Ancak para birimlerinde beklenmeyen değer kaybı nedeniyle banka akım pozisyonlarında tutarsızlıklarla karşılaşabilmekte ve zarara uğrayabilmektedir.

Likidite riski: Bankaların kredi verme faaliyetlerini ve yatırımlarını yürütmek, mudilerin ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli miktarda kullanılabilir bir fonu olması gerekmektedir. Fonların yetersiz olması halinde risk daha da yükselmektedir. Bu riske örnek olarak tüm mevduat sahiplerinin paralarını bir anda bankadan alması ile bankanın tam iflasa uğraması gösterilebilir. Likvidlik riski aktif işlemlerinin gerçekleştirilmesi vadesiyle pasif işlemlerinin gerçekleştirilmesi vadeleri arasında uyumsuzluk durumunda ortaya çıkmaktadır.

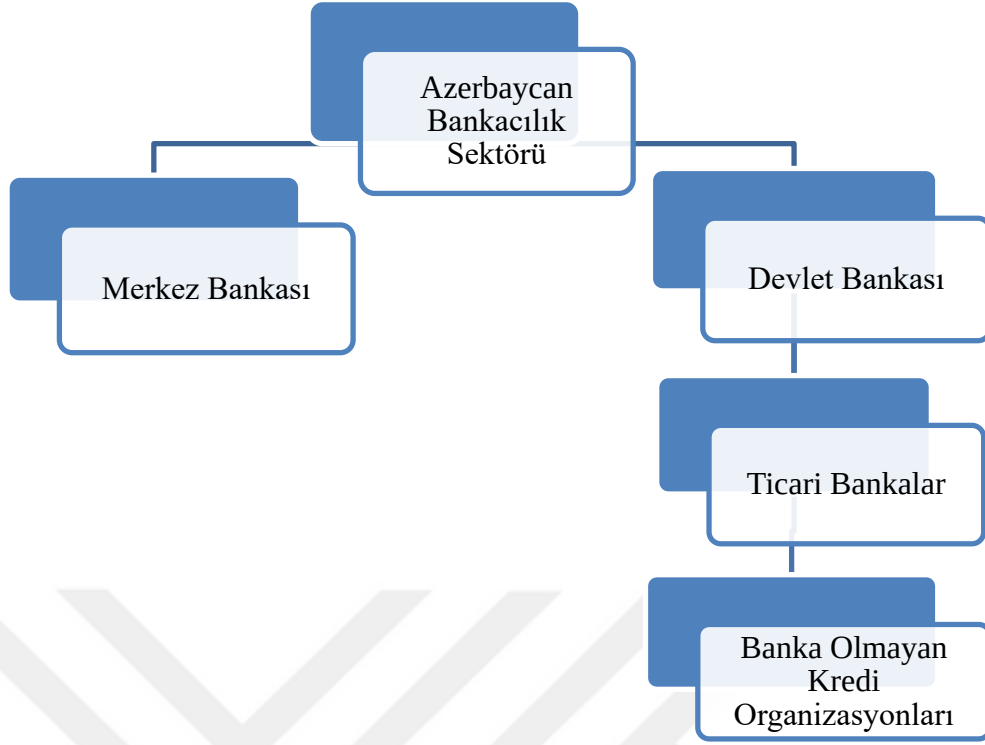
Faiz riski: Yüzdelerde meydana gelen değişikliklerin bankanın gelir ve giderlerini etkilemesinden ortaya çıkan bir risktir. Diğer bir deyişle, bankaların aktiflerinde ve pasiflerinde olan faizle araçların güncellenmesi sürecinde fiyatların

belirsizlik sebebinden kaynaklanan risklerdir. Bankalar faiz riskini azaltmak için değişken faizli krediler vermeyi tercih etmektedir. Bu durumda mevduat faizindeki değişmeleri kredi faizlerine yönlendirmek mümkün hale gelebilmektedir (Akbulaev, 2019).

2.3. Bankacılık Sektörünün Güncel Yapısı

Banka gerçek ve tüzel kişilerin fonlarını mevduata çekme, bu fonları kendi adına ve hesabına yatırma, gerçek ve tüzel kişilerin hesaplarını açma ve toplam işlemleri gerçekleştirme münhasır hakkına sahip bir kredi kuruluşudur. SSCB zamanında Azerbaycan bankacılık sektörü tek yönlü olarak faaliyet göstermiştir. Ülkede bulunan bankaların tek sahibi devlet olmuştur. Bu sektörde bulunan bankaları devlet kendisi kurmuş, nasıl yönetilmesini, yapılarını, çalışma prensiplerini belirlemiştir. Devlet bankalara tek banka politikasını ve merkezi-dikey yapılandırma tekniğini uygulamıştır. Bu sebeple bankaların üzerine düşen sorumluluklar devletin de sorumlulukları olarak kabul edilmiştir (Mukhtarov. Ş, 2016).

Bankacılık sektörü Azerbaycan finans sektörünün önemli bir unsurudur. Bugün bankalar varlık ve sermaye, bölgesel kapsam açısından diğer finansal aracıları defalarca geride bırakmaktadır. Bankalar nakit tahsilat, borç verme, nakit takasları, dolaşım için kredi fonları ihracı, çeşitli menkul kıymetler ihracı vd. işlevleri yerine getiren özel ekonomik kurumlardır. Bankacılık sektörü bankaların, bankacılık altyapısının, bankacılık mevzuatının ve bankacılık piyasasının birleşimidir. Azerbaycan'da iki kademeli bankacılık sektörü bulunmaktadır. Birinci kademedede Azerbaycan Merkez Bankası, ikinci kademedede ise devlet bankası, ticari bankalar ve banka olmayan kredi kuruluşları faaliyetlerini sürdürmektedir (Misirli. R, 2016).

Kaynak: Azerbaycan Merkez Bankası, İstatistik Bülteni, 2021

Grafik 13. Azerbaycan Bankacılık Sektörü Yapısı.

2.3.1. Merkez Bankası

Azerbaycan Merkez Bankası 1 Ocak 1992 yılında SSCB zamanında faaliyet gösteren Tarım Sanayi ve Endüstriyel Bankaları'nın birleştirilmesiyle 400 milyon ruble sermaye ile kurulmuştur. Azerbaycan Merkez Bankası'nın hisselerinin tamamı devlete aittir. Devletin para ve döviz kuru politikasını belirleyerek uygulamak Merkez Bankası'nın temel işlevlerinden biridir. Ekonomik büyümeyi düzenleme, fiyat istikrarını ve genel olarak ülkedeki finansal istikrarı sağlamak Merkez Bankası'nın yetkisi altındadır. Azerbaycan Merkez Bankası'nın temel işlevlerinden biri de Azerbaycan para biriminin (manat) basılmasıdır. Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nın hükümlerine göre bu hakkın tek sahibi Azerbaycan Merkez Bankasıdır. Bu yetki çerçevesinde Merkez Bankası manat cinsinden kağıt ve madeni banknotları ihraç etmek, tedavülden kaldırmak ve bunların tedavülünü düzenlemek için tedbirler almak yetkisine sahiptir (Hesenov, 2019). Tablo 7'de Azerbaycan Merkez Bankası'nın 2017-2021 yılları arasında olan bazı finansal göstergeleri verilmiştir.

Tablo 7. Azerbaycan Merkez Bankası'nın Faaliyetleri (Milyon Dolar).

Yıllar	Uluslararası Rezerv	Devlete Net Gereksinimler	Bankalara ve BOKO'lara Net Gereksinimler	Parasal Taban
2017	5.334,6	-870,6	3.363,8	14.898,0
2018	5.625,7	-929,2	3.673,8	16.258,8
2019	6.258,0	-1.593,3	4.155,0	20.273,8
2020	6.369,4	-2.720,5	4.263,2	23.031,8
2021	7.075,4	-2.164,0	6.104,3	30.312,9

Kaynak: Azerbaycan Merkez Bankası, İstatistik Bülteni 2021

Tablo 7'den görüldüğü gibi Azerbaycan Merkez Bankası'nın ulusal rezervlerinin, bankalara ve BOKO'lara gereksinimlerinin ve parasal tabanının en fazla olduğu yıl 2021 yılı olmuştur.

Merkez Bankası manatın yabancı para birimlerine karşı resmi döviz kurunu da belirlemektedir. Ülkenin dış ekonomik ilişkilerini etkileyen faktörlerden biri de döviz kurudur. Merkez Bankası manatın döviz kurunu, ortalama piyasa kurunu dikkate alarak belirlemektedir. Para birimi düzenleme ve kontrol işlevi gibi işlemleri de Merkez Bankası gerçekleştirmektedir. Para birimi düzenleme ve kontrolü, para biriminin kullanımına ilişkin kısıtlamalardan, para hareketleri üzerinde devlet kontrolünden ve döviz cirosunun düzenlenmesinden oluşan bir faaliyettir. Merkez Bankası altın ve dövizlerden oluşan aktiflerini manatın döviz kuru ve istikrarını korumak için kullanmaktadır. Merkez Bankası ülkenin altın ve döviz rezervlerinin koruyucusu olarak hareket etmektedir. Merkez Bankası'nın döviz rezervleri altın, dövizler, kıymetli taşlar, yabancı merkez bankaları veya diğer finans kuruluşlarının hesaplarında tutulan döviz fonları vd. varlıklardan oluşmaktadır. Merkez Bankası yönettiği toplam altın ve döviz rezervlerine ilişkin bilgileri en az üç ayda bir kamuoyuna yayınlamaktadır (Hesenov, 2019).

2.3.2. Devlet Bankası

1988 yılından Azerbaycan'da devlet bankaları kurulmaya başlamıştır. SSCB döneminde devlet bankaları olarak bilinen Vneshekonombank, Agroprombank, Zhilstroybank, Promstroybank Azerbaycan'da şubelerini açmıştır. Bu bankalardan Zhilstroybank 1990 yılında kapatılmış, diğerleri ise faaliyetlerini sürdürmeye devam

etmiştir. 2000 yılında Promstroybank, Agroprombank, Sberbank Birleşik Universal Banka (BUS Bank) çatısı altında birleştirilmiştir. 29 Ocak 2005 tarihinde ise BUS Bankın ismi “Kapital Bank” olarak değiştirilmiştir. 2008 yılında Kapital Bank özelleştirilerek banka faaliyetine özel banka olarak devam etmiştir. Şu anda Azerbaycan’da devlet bankası olarak sadece Beynelhalk Bank faaliyet göstermektedir. Bu banka 10 Ocak 1992 yılında Vneshekonombank’tan ayrılarak faaliyete başlamıştır. Beynelhalk Bank dış ticareti geliştirmek, döviz kurunun istikrarını korumak, devletin dış işlemlerini gerçekleştirmek gibi birçok önemli görevleri üstlenmektedir (Mukhtarov. S, 2015). Tablo 8’de Azerbaycan Devlet Bankası olan Beynelhalk Bankası’nın 2017-2021 yılları arasında olan yıllık finansal göstergeleri verilmiştir.

Tablo 8. Azerbaycan Devlet Bankası’nın Finansal Göstergeleri (Milyon Dolar)

Yıllar	Aktifler	Toplam Yükümlülükler	Toplam Sermaye	Net Faiz Geliri	Net Gelir
2017	5.338.066	4.526.590	811.476	56.449	492.684
2018	4.867.202	3.900.620	966.581	162.345	156.988
2019	5.495.144	4.504.716	990.428	199.129	151.149
2020	5.414.578	4.416.405	998.172	177.375	95.979
2021	6.755.210	5.909.478	845.732	205.824	122.812

Kaynak: Azerbaycan Merkez Bankası, İstatistik Bülteni 2022

2.3.3. Ticari Bankalar

1992 yılında “Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri Hakkında” kanun yürürlüğe girdikten sonra Azerbaycan’da ticari bankalar faaliyete başlamıştır. Merkez Bankası’nın bağımsızlığın ilk yıllarında verdiği düşük faizli krediler nedeniyle Azerbaycan’da banka sayısı 250’e kadar yükselmiştir. Ama sonradan Merkez Bankası’nın düzenlediği kanunda bankacılık sektörü ile ilgili yaptığı değişiklikler sonucunda düşük faizle verilen kredilerin faiz oranı yükseltilmiş ve bunun sonucunda sermaye yeterliliği olmayan ticari bankalar faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmıştır (Aliyev. H, 2014). Azerbaycan’da faaliyet gösteren toplam 27 bankadan 25’i faaliyetini ticari banka olarak sürdürmektedir. Tablo 9’da Azerbaycan ticari bankalarının 2020 yılına ilişkin finansal göstergeleri verilmiştir.

Tablo 9. Azerbaycan'da Faaliyet Gösteren Ticari Bankaların 2020 Yılı Finansal Göstergeleri (Milyon Dolar)

Bankalar	Aktifler	Toplam Yükümlülükler	Toplam Sermaye	Net Faiz Gelirleri	Yıllık Kar/Zarar
PASHA Bank	3.595.12	3.246.93	348.197	117.781	46.755
Kapital Bank	3.097.02	2.676.09	420.935	240.609	149.315
Xalg Bank	1.371.12	1.127.58	243.536	49.170	14.762
ASB Bank	531.788	474.949	56.839	9.542	2.986
Bank Respublika	561.451	514.918	46.534	21.464	4.106
Access Bank	503.444	447.076	56.367	29.246	1.542
Rabita Bank	475.816	429.638	46.178	11.148	-4.649
Uni Bank	474.651	407.701	66.950	17.665	-16.686
Premium Bank	374.783	280.965	93.818	8.873	2.008
Yelo Bank	235.870	201.658	34.212	10.515	-20.697
AFB Bank	165.052	119.115	45.937	7.769	3.190
Turan Bank	304.819	276.671	28.148	8.884	1.410
Mugam Bank	316.174	294.080	22.094	8.867	1.014
Express Bank	184.316	116.101	68.286	13.195	-1.401
Yapı Kredi Bank Azerbaijan	217.238	161.546	55.692	11.373	1.958
Azer Türk Bank	205.759	175.164	30.596	8.316	35
Bank of Baku	246.698	193.765	52.933	27.442	8.578
Bank BTB	209.492	177.739	31.753	7.022	-5.371
Ziraat Bank Azerbaijan	173.224	132.124	41.100	5.647	1.155
Naxçıvan Bank	174.351	121.261	53.090	6.852	4.307
Gunay Bank	137.242	106.997	30.244	1.989	110
Bank Avrasiya	93.585	52.299	41.286	3.516	686
VTB Azerbaijan	123.524	72.129	51.395	10.625	1.205
Bank Melli İran Baku	55.117	33.130	21.988	1.474	461
Pakistan National Bank Baku	7.227	1.719	5.507	229	-213

Kaynak: Azerbaycan Merkez Bankası, İstatistik Bülteni 2021

2.3.4. Banka Olmayan Kredi Organizasyonu

Banka olmayan kredi organizasyonu (BOKO) özel bir anlaşma temelinde kredi sağlayan ve Azerbaycan Cumhuriyeti'nin banka olmayan kredi organizasyonlarına ilişkin kanununda öngörülen faaliyetleri yürüten uzmanlaşmış bir kredi kuruluşudur. Banka olmayan kredi organizasyonları faaliyetlerini kanunla belirlenmiş yetkiler dahilinde bağımsız olarak yürütmektedir. Kanunda verilmiş olan bazı hükümler istisna olmakla, banka olmayan kredi organizasyonları kamu makamlarından ve belediye organlarından bağımsızdır ve bu organlar BOKO'nun faaliyetine müdahale edemez. BOKO devletin yükümlülüklerinden, devlet ise BOKO'nun yükümlülüklerinden sorumlu değildir. Bu organizasyonlar da bankalar gibi şube ve temsilciliklerini açabilmektedir (Ayvazlı. A, 2017). Tablo 10'da 2019-2021 yılları arasında Azerbaycan'da faaliyet gösteren BOKO'ların genel bilgileri verilmiştir.

Tablo 10. Banka Olmayan Kredi Organizasyonları (Adet)

Yıllar	2019	2020	2021
Devlet BOKO Sayısı	1	1	1
Özel BOKO Sayısı	89	90	98
Toplam BOKO Sayısı	90	91	99
Yabancı Sermayeli BOKO Sayısı	11	12	14
Şube Sayısı	228	247	266
Çalışan Sayısı	2.127	2.236	2.563

Kaynak: Azerbaycan Merkez Bankası, İstatistik Bülteni 2022

Tablo 10'dan görüldüğü gibi 2019-2021 yılları arasında BOKO sayısında artış olmuş ve bu artış itibariyle çalışan sayısında da yükseliş gözlemlenmiştir.

2.3.5. Azerbaycan Bankacılık Sektöründeki Temel Problemler

Azerbaycan finans sektörü zayıf alt yapıya sahiptir. Ülke halkı bankalara olan güvenini kaybetmiştir. Bu sebeple insanlar ellerinde bulundurdıkları mevduatları bankalara yatırmaktan çekinmektedirler. Likidite eksikliği Azerbaycan bankacılık sektörünün temel sorunlarından biridir. Bazı ticari bankaların temel sorunlarından biri ise yetersiz sermayelerinin olmasıdır. Bankacılık sektöründe olan eksiklikleri ve sorunları gidermek için 1999 yılında Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonunun

tavsiyeleri ile Azerbaycan'da birçok reform programları uygulanmaya başlanılmıştır. Bu reform programları banka faaliyetlerinin düzenlemesini, sermayesi yetersiz olan bankaların kapatılmasını veya birleştirilmesini, denetim ve düzenleme kalite ve kapasitesinin yükseltilmesini ve bunun sonucunda verimli, teknik, rekabetçi bir bankacılık sektörünün oluşturulmasını amaçlamıştır (Kerimov. A, 2017).

Nakitsiz ödeme sistemine geçiş Azerbaycan bankacılık sektöründe günden güne hızlanmaktadır. Nakitsiz ödemeler insanların mevduatlarını bankalara yatırmalarını, ülkedeki ekonomik ve finansal durumun iyileşmesini ve nüfusun sosyal refahının yükselmesini sağlamaktadır. Bağımsızlık kazanıldıktan sonra Azerbaycan bankacılık sektöründe birçok önemli gelişmeler olmasına rağmen, insanların mevduatlarını bankalara çekecek cezbedecek faizler halen olmamaktadır. İnsanların mevduatlarını bankalara yatırmamalarının bir diğer nedeni ise Sovyet döneminden kalma bazı olaylar olmuştur. Bağımsızlık kazanıldıktan sonra SSCB bankalarının kapatılmasıyla insanların bankalara yatırdıkları mevduatlar halka geri ödenmemiş ve bunun sonucunda insanların düşüncelerinde bankalara karşı güvensizlik oluşmuştur. Bu nedenle insanlar mevduatlarını bankalara yatırmaya çekingenlik göstermektedir. Çok az bir kısım kendi mevduatlarını evde biriktirmektense bankalara yatırmayı tercih etmektedir. Bunun sonucunda bazı bankalar sermaye yetersizliği nedeniyle faaliyetlerini durdurmak tehlikesi gibi bazı sorunlarla karşılaşmaktadır (Eliyeva. A, 2017).

Bankacılık ve müşteri hizmetlerinin yükseltilmesi, reklamcılık, birçok yenilikçi, teknolojik unsurların bankacılık sektöründe geliştirilmesi kabul görülse de bu konularda gelişme kaydedilmemiştir. Eski SSCB bankacılık sisteminden kalma bankacılık sektörünün gelişmesini engelleyen faktörlerden biri de bankaya yatırılan mevduatların banka şubeleri tarafından serbestçe kullanma yetkisinin olmamasıdır. Bunun sonucunda bankalar nakit yetersizliği sorunu yaşamakta ve müşterilerine sağladığı kredi hacmini kısıtlamaktadır (Sadıgova, 2017).

Bankacılık sektörünün gelişimini engelleyen sorunlardan biri de Azerbaycan finans sektöründe eğitimli personelin kısıtlı olmasıdır. Finans ve bankacılık sektörü ile ilgili akademik araştırmaların yeterince olmaması ve bankacılık faaliyetleri kapsamında yazılan kitapların, makalelerin ve eğitim programlarında kullanılan kaynakların eski olması, yeni çalışmaya başlayan personelin yeterince bilgiye sahip olmamasına neden olmaktadır. Bu nedenle de önemli bankacılık faaliyetleri daha üst sınıf çalışanlar

tarafından yürütülmektedir. Böyle sorunlarla karşılaşmamak için bu alanda eğitim almak isteyen öğrenciler daha çok yurtdışında eğitim almayı tercih etmektedirler. Leasing, faktöring, çek-senet sistemi vd. işlemlerde devlet düzenlemelerinin yeterince uygulanmaması kredi takiplerini ve kredilerin geri ödenmesini zorlaştırmaktadır. Bankalar müşterilerine farklı amaçlar için verdiği kredileri hakikaten bu amaçlar için harcanıp harcanılmadığını takip ede bilmemektedir. Bu sebeple de bazı müşteriler aldığı kredileri bankanın belirlediği amaçlar dışında kendi çıkarları için kullanmaktadır (Kamilov, A, 2017).

2.4. Azerbaycan Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermayeli Bankalar

Azerbaycan’da yabancı bankaların kurulması 7 Ağustos 1992 tarihli “Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri Hakkında” Kanun’la başlamıştır. Bu kanunla Azerbaycan’da yabancı bankaların faaliyete başlamasına izin verilmiştir. Azerbaycan Merkez Bankası’nın izni olmadan yeni bir banka faaliyete başlayamaz. Bankaların faaliyette bulunabilmesi için Merkez Bankası’nın taleplerini yerine getirmesi gerekmektedir. Bu talepler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Yabancı yatırımcılardan birisi banka olmalı;
- Kurulacak olan bankanın başkanlarından veya müdürlerinden en az birinin Azerbaycanlı olması gerekmektedir.

Bunlardan başka Merkez Bankası’na bazı belgeler takdim edilmelidir:

- Kurulacak bankanın yetkili kurumunun kuruluşu yönelik kararı;
- Kurulacak bankanın tüzüğü;
- Kurulacak bankanın son üç yıllık bilançosu;
- Kurulacak bankanın açıldığı ülkedeki banka gözetimini yapan teşkilatın uygunluk senedi;
- Yetkili bankanın kurulacak olan banka sahiplerine verecek teminat belgesi.

Azerbaycan’daki çoğu bankaları birleştirerek sayısının son 20 yılda yaklaşık 10 kat (250’den 27’ye) düşürülmesi bankaların sermaye yeterliliğini güçlendirmiştir. Azerbaycan’ın bağımsız olduğu yıllarda ülkeye döviz girişi başlamıştır. Yabancı bankalar genç ve bağımsız bir petrol ülkesi olan Azerbaycan ile daha çok ilgilenmiştir. HCBC ülkeyi ziyaret eden ilk İngiliz bankası olmuştur. Genel olarak 2003 yılından

itibaren yabancı sermayenin Azerbaycan bankacılık sektörüne aktif entegrasyonu başlamıştır. Bunlar arasında VTB, Citigroup, Commerzbank, Societe Generale, Raiffeisen ve diğer bankalar vardır. Bu tür ilişkilerin genişlemesi Azerbaycan Merkez Bankası'nın "açık kapı" ve liderlik yaklaşımı politikasının duyurulmasıyla da teşvik edilmiştir (Akbulaev. N, 2019).

Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası Azerbaycan bankacılık sektörü ile iş birliğinin olmasına ilgisini göstermiştir. Bu iş birliği Güney Kafkasya ve Orta Asya'da enerji, ulaşım, çevre koruma, telekomünikasyon ve diğer alanlardaki çeşitli projelerin finansmanını kapsamaktadır. Avrupa bankaları yabancı sermaye açısından Azerbaycan'ın bankacılık sektöründe öncül bir rol oynamıştır. Onların desteği ile önümüzdeki yıllara ilişkin Azerbaycan'da küçük ve orta ölçekli işletmelerin gelişmesi için 90 milyon dolar tutarında yatırım yapılmıştır. Alman Commerzbank geçtiğimiz günlerde Azerbaycan ve Almanya arasındaki ticareti genişletmek için Bakü'de bir ofis açmıştır. Ofis başkanı Marco Graff Commerzbank'ın Azerbaycan'ı gelecek için elverişli bir pazar olarak nitelendirdiğini kaydetmiştir (Hüseynli. J, 2019).

Azerbaycan'da bankacılık sisteminin geliştirilmesi için alınan kurumsal ve altyapısal önlemler sonucunda bankaların yabancı yatırımcılar için çekiciliği korunmuştur. Uluslararası finans kuruluşlarının ve yabancı bankaların Azerbaycan'ın finans ve bankacılık piyasasına ilgisi artmaktadır. Bunun bir örneği Azerbaycan Merkez Bankası'na yapılan başvurulardır. Merkez Bankası ise her talebe duyarlı olup "marka" yabancı bankaların Azerbaycan bankacılık sektörüne katılımı için gerekli olan tüm fırsatları sağlamaktadır. Azerbaycan ekonomisine ilgi hem ülkedeki bankacılık sektörünün sürdürülebilirliği hem de ekonominin sürdürülebilir gelişimi ile ilgili olmuştur. Azerbaycan'da bankacılık sektörünün likiditesi daha da övgüye değer konumdadır. Bazı bankalarda bu rakam %100'ün üzerindedir. Azerbaycan'da bankacılık sektörünün çekiciliği uluslararası derecelendirme kuruluşları ve uzmanlar tarafından da yakından izlenmektedir. Moody's Uluslararası Derecelendirme Kuruluşu buna iyi bir örnektir. Kurum özel bankacılık sektörünün ülkenin kredi piyasasındaki rolüne dikkat çekmiştir. Uluslararası derecelendirme kuruluşu Standard Poor's'un analistleri ülkedeki bankacılık sektörünün likiditesinde bir sorun olmadığını göstermiştir. Yabancı yatırımcıların ilgisini dikkate alan Merkez Bankası 1 Ocak 2004 tarihinden itibaren yabancı sermayenin Azerbaycan bankacılık sektörüne katılımı

üzerindeki kısıtlamaları kaldırmıştır. Merkez Bankası'nın temel görevi Azerbaycan bankacılık sektörünü uluslararası standartlara uygun bir hale getirmektir (Zeynalov, 2019).

2015 yılında Merkez Bankası ticari bankaların kayıtlı sermayesini yabancı yatırımcılar için ek bir teşvik olarak 50,0 milyon manat tutarında artırma kararı almıştır. Bu durumda yabancı birçok banka Azerbaycan bankacılık sektörüne ilgi duyduklarını beyan etmiştir. Bankaların sermaye düzeyini artırmak (10 milyon manattan 50 milyon manata) uluslararası finans kuruluşlarının sorumluluğundadır. Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası, Uluslararası Para Fonu vd. kuruluşlar Azerbaycan'ın bankacılık sektörüne olan ilgisini artırmış ve yerel bankalarla iş birliği yapma isteklerini yeniden canlandırmıştır. Bugün Azerbaycan, İran, Türkiye, Pakistan vd. ülkeler tarafından kurulan ECOBANK'ın 10 kurucusundan biridir (Soltanelili. K, 2019).

2.4.1. Azer Türk Bank

Azer Türk Bankası Açık Anonim Şirketi 25 Mayıs 1995 tarihinde kurulmuş, 11 Temmuz 1995 tarihinden itibaren Azerbaycan Cumhuriyet Merkez Bankası'nın 29 Haziran 1995 tarih ve 234 sayılı lisansı ile faaliyete başlamıştır. Banka masrafları kendisine ait olmak üzere kıymetli madenlerin ve taşların alım satımı, kıymetli madenlerin çekilmesi ve yerleştirilmesi dışında Azerbaycan Cumhuriyet'i "Bankalar Hakkında" Kanun'un öngördüğü diğer faaliyetleri de yürütmektedir. Banka kurumsal ve bireysel müşterilere geniş bir ürün ve hizmet yelpazesi sunmaktadır. Banka Bakü Bankalararası Döviz Borsası, Azerbaycan Bankalar Birliği, Bakü Menkul Kıymetler Borsası, Devlet Ödeme Portalı, Western Union, UPT, Contact ve Monex uluslararası para transfer sistemlerinin yanı sıra SWIFT, MasterCard ve Visa International üyesi ve ortağıdır (Eyvazlı. A, 2017).

2.4.2. Yapı Kredi Bank

Yapı Kredi Bank Azerbaycan CJSC bankacılık faaliyetlerinde bulunmak üzere 11 Ocak 2000 tarihinde Azerbaycan Cumhuriyeti Ulusal Bankası'ndan Koçbank Azerbaycan LTD adı altında 243 sayılı lisans almıştır. Eylül 2005'te Türkiye'deki Yapı Kredi Bankası da A.Ş.'de Koç Finansal Hizmetler ailesine katılmıştır. Koçbank Azerbaycan LTD 2007 yılının başından itibaren Yapı Kredi Bank Azerbaycan CJSC adı

altında faaliyet göstermiştir. Bankanın adının değiştirilmesi kurucu yapının (Koçbank) başka bir ortak banka (Yapı Kredi Bankası) ile birleşmesinden kaynaklanmıştır. Halihazırda Yapı Kredi Bankası Azerbaycanlı müşterilere Bireysel ve Kurumsal Bankacılık alanlarında ürünler sunmaktadır. Hissedarları Türkiye'nin en etkili holdingi Koç Grubu ve Avrupa'nın en büyük bankası Unicredit Group'un bulunduğu Yapı Kredi Bank Azerbaycan CJSC mevcut küresel bankacılık uygulamasını Azerbaycan vatandaşlarının istek ve ihtiyaçları doğrultusunda iyileştirmeyi ve ülke bankacılık sektörüne katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Dünyanın ilk on kredi kartı markasından biri olan Worldcard, Eylül 2012'de İnternet Bankacılığı ve Mobil Bankacılık gibi yenilikçi ürünlerini kısa sürede piyasaya sürmüştür. Bankanın yönetim yapısı kurucular (hissedarlar) genel kurulu, denetim kurulu, denetim komitesi ve yönetim kurulundan oluşmuştur. Yapı Kredi Bank Azerbaycan varlığı süresince bireysel ve kurumsal bankacılık alanında birçok yeni ürünü müşterilerinin hizmetine sunmuş ve bunun için çeşitli ödüllere layık görülmüştür (Akbulaev. N, 2016).

2.4.3. Ziraat Bank

Ziraat Bankası faaliyetlerini genişletmek amacıyla faaliyet göstereceği ülkelerdeki Türk nüfusunu, Türk iş adamlarını ve bu ülke ile Türkiye arasındaki mevcut ve potansiyel ticari ilişkileri inceleyerek analiz etmiştir. Bu kapsamda Ziraat Bankası yakın tarihi ve kültürel bağları bulunan Bağımsız Devletler Topluluğu'ndaki faaliyetlerini genişletmeyi planlamıştır. Ziraat Bankası makro genişleme stratejisi doğrultusunda Türkiye ile artan bağları, ekonomik büyüme ve yatırım potansiyeli ve coğrafi stratejik konumu nedeniyle Azerbaycan'da Ziraat Bank Azerbaycan Açık Anonim Şirketi adı altında bir iştirak açmıştır. Banka 30 Aralık 2014 tarihinde Azerbaycan Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından verilen 255 sayılı lisansa dayanarak faaliyetine başlamıştır. Banka üç hissedardan oluşan açık bir anonim şirket şeklinde kurulmuştur. Bunlardan T.C. Ziraat Bankası OJSC %99,98 oy oranına, Ziraat Teknoloji OJSC %0,01 oy oranına ve Ziraat Yatırım Menkul Değerler OJSC %0,01 oy oranına sahiptir (Mukhtarov, 2014).

2.4.4. Access Bank

Azerbaycan Mikrofinans Bankası (MFBA) CJSC 29 Ekim 2002 yılında Bakü'de faaliyete başlamıştır. 8 Eylül 2008 tarihinde Banka adını Access Bank olarak

değiştirmiştir. Banka kısa sürede hızla büyümüş ve büyük atılımlar yapmıştır. Access bankasının misyonu, büyük ve küçük ölçekli işletmelere finansal hizmetler ve çözümler sunarak ve ayrıca bankacılıkta uluslararası kabul görmüş en iyi uygulamaları kullanarak Azerbaycan'ın sürdürülebilir kalkınmasına katkıda bulunmaktır. Access bankası, müşterilerinin, hissedarlarının, çalışanlarının ve bir bütün olarak toplumun değerine bağlı kalmayı amaçlamaktadır. Access bankasının iş prenzebi şeffaflık ve açıklık, profesyonellik, müşteri sadakati, ekip çalışması, topluma ve çevreye karşı sorumluluk gibi değerlere dayanmaktadır (Eyvazlı. A, 2017).

2.4.5. Yelo Bank

1994 yılından bu yan faaliyet gösteren Yelo Bank, ilk olarak Ülper Ticaret Bankası olarak kurulmuştur. Daha sonra 2002 yılında yeniden markalaştırılarak Nikoil Bank adı altında faaliyetini sürdürmeye devam etmiştir. 2019 yılından itibaren Yelo Bank olarak faaliyetini sürdürmektedir. Bankanın adı ingilizce yellow kelimesinin basitleştirilmiş halidir. Bu isim, bankacılık hizmetlerinde farklı bir yaklaşımı, çeşitliliği ve kolaylığı simgelemektedir ve “Parlak Bankacılık” sloganı altında hayata geçirilmektedir. Halihazırda Yelo Bank OJSC'nin 3'ü bölgede olmak üzere toplam 13 şubesi bulunmaktadır. Banka'nın genel merkezi Bakü'de bulunmaktadır. Müşterilerine bireysel ve ticari hizmetler sunan bankanın, mobil bankacılık, internet bankacılığı, online kredi, online kuyruk, online ödeme gibi uzaktan hizmetleri de bulunmaktadır (Akbulaev. N, 2016).

2.4.6. Bank of Baku

Bank of Baku Açık Anonim Şirketi 14 Şubat 1994 tarihinde “Tugay” ticaret bankası adı altında kurulmuştur. 10 Şubat 1997 tarihinden sonra bankanın adı hissedarlarının kararı ile değiştirilerek Bank of Baku adını almıştır. Bank of Baku adı altında faaliyetlerine devam eden banka 14 Mayıs 1997 tarihinde Bakü Bankalararası Döviz Borsası'na üye olmuş ve aynı yıl yeniden Anonim Ticaret Bankası olarak tescil edilmiştir. 22 Ekim 2004 tarihinde bankanın hukuki statüsü Ticari Banka Açık Anonim Şirketi olarak kurulmuştur. Azerbaycan Cumhuriyeti Merkez Bankası 26 Ocak 2005 tarihinde Bank of Baku ve İlkbank ticari bankalarının birleşmesini resmi olarak onayladıktan sonra yeni Bank of Baku OJSC'nin işletilmesi için bir lisans vermiştir (Mukhtarov, 2014).

2.4.7. VTB Bank

VTB Bank Rusya merkezli bir bankadır. Banka, 1990 yılında kurulmuş olup Rusya'nın önde gelen bankalarından biridir. Bankanın merkezi Moskovo'da yer almaktadır.

VTB, 2012 Forbes listesine göre Rusya'nın en büyük yedinci, dünyanın ise en büyük 255. bankası seçilmiştir.

Banka 22 Ekim 1993 yılında Azerbaycan'da faaliyete başlamıştır. VTB Bank Azerbaycan faaliyetini şu anda da sürdürmektedir. Bu banka Azerbaycan ve Rusya arasında olan ekonomik ilişkilerde para transferlerinin yapılmasını ve birçok işlemleri gerçekleştirmektedir (VTB Bank bilgileri).

2.4.8. Bank Melli İran

Bank Melli İran dünyada geniş bir şube ağına sahip bir bankadır. Yönetim Kurulu, Azerbaycan Cumhuriyeti ekonomisinin gelişme eğilimlerini dikkate alarak ekonomik ilişkileri daha da genişletmek adına 29 Ocak 1993 yılında Bakü'de şubesini açmıştır. Bankanın kredi riski yönetiminin organizasyonu, tüzel kişiler için içsel bir derecelendirme sisteminin, kredi portföyündeki müşteri gruplarına uygun bireyler için bir puanlama sisteminin oluşturulmasıyla başlamıştır. Aynı zamanda, ekonominin çeşitli sektörlerindeki gelişme ve durgunluk eğilimleri analiz edilerek kredi portföyünün çeşitlendirilmesine yönelik tedbirler alınmaktadır (Melli İran bilgileri).

2.4.9. Uni Bank

Uni bank Azerbaycan'da 1992 Temmuz ayında Mbank adı ile kurulmuştur. Azerbaycan'da faaliyet gösteren en büyük özel bankalardan biridir. Mbank'ın Azerbaycan'ın önde gelen bankalarından biri olan Promtexbank ile birleşmesinden sonra adı 15 Ekim 2002 tarihinde Unibank olarak değiştirilmiştir.

Uni bank müşteri odaklı bir banka olarak farklı bölgelerdeki müşterilerin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak yerel pazarlara uyarlanmış küresel nitelikte ürün ve hizmetler sunmaktadır. Aynı zamanda yüksek etik standartlara ve sosyal sorumluluk ilkesine sıkı sıkıya bağlıdır. Bugün Unibank finans piyasasında büyük itibar kazanmasının tesadüf olmadığını faaliyetleriyle ispat etmektedir (Akbulaev. N, 2016).

2.5. Yabancı Sermayeli Bankaların Azerbaycan’a Gelmesinde Etkili Olan Faktörler

Yabancı bankaların yurt dışına açılma süreci genelde üç aşamadan oluşmaktadır:

- Yerel Bankacılık
- Uluslararası Bankacılık
- Evrensel Bankacılık

Yerel bankacılık aşamasında genel olarak ulusal düzeyde döviz işlemleri ile uğraşmaktadır. Yerel bankacılık aşamasında bankaların müşterilerinin ihracata ve ithalata ilişkin finansman fırsatları artmaktadır. Yerel bankaların uluslararası işlemleri finansmanı uluslararası bankacılık aşamasında gerçekleşmektedir. Evrensel bankacılık aşamasında ise bankalar uluslararası platformda maliyet açısından düşük kaynaklardan elde ettikleri fonları daha çok kara ulaştıracak platformlara aktarmaya çalışmaktadırlar. Uluslararası bankalar dış bankalar aracılığıyla da faaliyetlerinde etkinlik sağlayabilmektedirler.

Uluslararası bankacılığın faaliyetlerine fırsat yaratan faktörler aşağıda üç aşama halinde gösterilmiştir:

- Ekonomik ve coğrafi faktörler
- Ana ülkede mevcut yasal ve düzenleyici kısıtlamalar
- Uzun dönemli politikaların etkisi

Bankalar her zaman en yüksek kara ulaşmayı amaçlamaktadır. Karlılık üç uzmanlaşma kategorisine bağlıdır. Bunlar kredi, mevduat ve yönetim, yatırım ve yönetim uzmanlıklarıdır. Karlılık durumu yüksek olan bankalarda aktiflerin kazançları ile risklerinin optimal seviyede kalması da önemli bir unsur olmuştur. Azerbaycan’da olan bankaların bazılarının bu etkinliklere az sahip olması, bazılarının ise bu etkinliklere sahip olmaması yabancı sermayeli ticari bankaları Azerbaycan’a yönlendiren detaylardan biri olmuştur. Sahip oldukları pazarların genişlemesi için uluslararası bankalar kendi ülkeleri dışına da yatırımlar yapmaktadır (Ege İ, Karakozak Ö, 2016).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AZERBAYCAN’DA FAALİYET GÖSTEREN YABANCI SERMAYELİ TİCARİ BANKALARIN FİNANSAL PERFORMANSLARININ MUKAYESELİ ANALİZİ

3.1. Araştırmanın Konusu

Bankaların temel amacı diğer işletmeler gibi kar etmektir. Bu sebeple bankalar arasında da güçlü rekabet söz konusudur. Tüm bankalar sunduğu hizmetler ve aşağı tutmaya çalıştığı faiz oranlarıyla müşterileri kendilerine çekmeye çalışmaktadırlar. Müşterilerin güvenini kazanmak her banka için çok önemli bir faktördür. Banka müşteri mevduatlarını diğer ihtiyacı olan müşterilere belli bir faiz oranıyla borç veren bir kurumdur. Bu sebeple müşterilerin güvenini kazanmak bankaya yatırılan mevduat hesaplarını artırmakta ve bunun sonucunda banka faaliyetini daha iyi bir seviyede yürütebilmektedir. Bankalar bu nedenle performanslarını her zaman iyi bir seviyede tutmak istemektedir. Performansın nasıl olduğunu anlayabilmek için performansın ölçülmesi gerekmektedir. Performans ölçümü belirli yöntemlerle bankanın (veya işletmenin) yıllık faaliyet sonuçları kapsamında amaca ulaşmış veya amaca ulaşmadığını veya amaca ne kadar yaklaştığını açıklayan bir unsurdur. Performans ölçümü sayesinde bankalar (veya işletmeler) geçmiş dönemlerdeki faaliyet sonuçlarıyla en son faaliyet sonucunu karşılaştırarak performanslarında ilerleme kaydedip etmedikleriyle ilgili sonuca varabilmekte ve bundan sonraki faaliyetlerinde performanslarının iyi yönde ilerleyebilmesi için nelere dikkat etmeli olduklarını ve en uygun seçenekleri faaliyetlerine eklemeli olduklarını anlayabilmektedirler.

En uygun seçenekleri seçebilmek için Çok Kriterli Karar Verme yöntemleri devreye girmektedir. Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri işletmelere birçok önemli kriter baz götürülerek birden fazla alternatifler arasından en uygun olanı seçmekte yardımcı olmaktadır. TOPSIS (Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solutions) yöntemi de Çok Kriterli Karar Verme yöntemlerinden biridir ve geniş kullanım alanına sahip bir yöntemdir. Bu çalışmada Azerbaycan bankacılık sektöründe faaliyet gösteren yabancı sermayeli ticari bankaların finansal performanslarını TOPSIS

yöntemiyle analiz ederek, Türk sermayeli ticari bankaların bu bankalar arasındaki yerinin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

3.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada Azerbaycan bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 9 adet yabancı sermayeli ticari bankanın 2016-2020 yılları arasındaki yıllık finansal performansları incelenmiş ve bu bankalar arasında faaliyette bulunan 3 Türk sermayeli ticari bankanın göstermiş olduğu performans yorumlandırılmıştır. Araştırmanın amacı 2016-2020 yılları arasında Azerbaycan’da faaliyet gösteren yabancı sermayeli ticari bankaların finansal performanslarını Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinden TOPSIS yöntemiyle analiz etmek ve Türk sermayeli ticari bankaların durumunu tespit etmektir. Araştırmada verilmiş olan veriler her bankanın kendileri tarafından her yılın sonu için kamuoyuna açıkladığı finansal tablolardan elde edilmiştir. Bu araştırma TOPSIS yöntemiyle incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda 2016-2020 yılları arasında bu bankaların yıllık finansal performansları karşılaştırılmış, bankaların yıllar itibariyle daha başarılı olduğu yıllar tesbit edilmiş ve Türk sermayeli bankaların bu sıralanma itibariyle faaliyetlerinin diğer yabancı sermayeli bankalara göre nasıl olduğu açıklanmıştır.

3.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada 2016-2020 yılları arasında Azerbaycan’da faaliyet gösteren yabancı sermayeli ticari bankaların finansal performansları Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinden TOPSIS Yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırmada analiz edilen bankaların sermaye yeterlilik oranı, aktif kalitesi, likitite ve karlılık oranları gibi değerlendirme kriterleri kullanılarak sonuca varılmıştır.

3.4. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Zorlukları

Bu araştırmada Azerbaycan’da faaliyet gösteren yabancı sermayeli bankaların finansal performansları ölçülerek Türk sermayeli bankaların bu bankalar arasında yeri belirlenmeye çalışılmıştır. Azerbaycan’da 12 yabancı sermayeli banka faaliyet göstermektedir. Ama bunlardan yalnız 9 yabancı sermayeli bankanın verilerine ulaşıldığı için finansal performansın değerlendirilmesi bu 9 bankanın finansal

performanslarının ölçülmesiyle sınırlı kalmıştır. Araştırma 2016-2020 yıllarını kapsamaktadır. Şu an 2022 yılında olduğumuz halde en son araştırılan yılın 2020 yılı olmasının nedeni 2021 ve 2022 yıllarının verilerinin kamuoyuna halen yayınlanmaması olmuştur. 2021 yılının yıl sonu verileri 2022 yılının Haziran ayında, 2022 yılının yıl sonu verileri ise 2023 yılının Haziran ayında yayınlanacaktır. Bu nedenle araştırma 2020 yılıyla sınırlı kalmıştır.

3.5. Ampirik Literatür İncelenmesi

Bankaların performanslarını veya performanslarını iyi ve kötü yönde etkileyen faktörleri inceleyen bir çok çalışmalar yer almıştır. Bu bağlamda literatür araştırması sonucunda elde edilen çeşitli çalışmalar aşağıda sunulmuştur.

Hwangve Chen (1992), Topsis yöntemini ilk kez kullanan şahıs olmuştur. Bu yöntem Türkçe literatürde de çok kullanılmıştır.

Fogelberg ve Griffith (2000), Ekonomik Katma Değer (EVA) ve bir çok istatistiksel testleri kullanarak 100 bankayı çalışmaya dahil etmişler. Yönetim yapısı ve performans arasında hiçbir bağlantı bulamamışlar.

Vivas vd. (2001), 10 Avrupa ülkesindeki 612 bankanın 1993 yılında olan verilerini kullanarak etkinliğini veri paketi analizi yoluyla analiz etmiştir. Bu incelemenin sonucunda Danimarka, Portekiz ve İspanya bankalarının daha başarılı, İtalya ve Fransa bankalarının ise daha düşük etkinliğe sahip oldukları ve daha az başarılı bankalar olduğunun sonucuna varmıştır.

Fries vd. (2002), 1994-1999 yılları arasında 16 ülkeden 515 bankanın faaliyet performansını ekonometrik yöntemler kullanarak analiz etmiştir. Faaliyetde oldukları ortama ve rekabet koşullarına göre bankalar faaliyet performanslarında değişkenlik göstermiş ve bankaların faaliyetlerinde riskli davranışlarda bulunmadıkları anlaşılmıştır.

Barth vd. (2003), 55 ülkedeki 2.300'den fazla bankadan alınan verilere dayanarak, bankanın faaliyetine yalnızca yönetim yapısının az bir etkisinin olduğunu tespit etmişlerdir.

Hermes ve Lensink (2004), 1990-1996 yılları arasında 48 ülkedeki 982 bankanın verilerini kullanarak yabancı bankaların varlığı ile yerel bankacılık sektörü arasındaki

ilişkiyi analiz etmişler ve yabancı bankaların yerel bankalar üzerindeki etkisinin ülkenin finansal gelişmişlik düzeyine göre değiştiğini kaydetmişler.

Beck vd. (2005), 1990-2001 yılları verileriyle özelleştirmenin Nijerya'daki 69 banka üzerindeki etkisi istatistiksel yöntemlerle analiz edilmiştir. Özelleştirilmiş 9 bankanın performansının yükseldiği anlaşılmıştır. Bu sonuçlara göre özel bankaların devlet bankalarından daha çok etkinlik ve daha iyi bir performans gösterdiklerini söylemişlerdir.

Binin vd. (2005), 11 ülkedeki 225 bankayı araştırmış ve özelleştirmenin bankalar üzerinde çok az etkisi olduğunu, uluslararası kurumsal yatırımcıların varlığının karlılık üzerinde önemli bir etkisinin olduğunu ve banka büyüklüğü ile verimlilik arasında negatif bir bağlantı olduğunu bulmuşlardır.

Williams ve Nguyen (2005), 1990-2003 yılları arasında Güneydoğu Asya'daki 231 ticari bankanın mülkiyetindeki değişikliklerin etkisini ekonometrik yöntemler kullanarak analiz etmişler ve bulguların bankaların özelleştirilmesini destekleme eğiliminde olduğunu kaydetmişler.

Boubakri vd. (2005), 1986-1998 yılları aralığında özelleştirilen 22 ülkeden 81 banka panel veri analizi ve ekonometrik yöntemlerle değerlendirilmiş ve özelleştirme sonrasında bankaların karlılıklarının arttığı, ancak sahiplik yapısı, verimlilik, risk profili gibi faktörlere bağlı olarak artış azalabileceği tespit edilmiştir.

Staikouras vd. (2007), 2002-2004 yılları arasında 58 Avrupa bankasının yönetim kurulu büyüklüğü ve yapısının bankasının performansını etkileyip etkilemediğini incelemişler ve yönetim kurulu büyüklüğü ile bankanın karlılığı arasında negatif bir ilişki olduğunu, yönetim kurulu yapısıyla karlılık arasında pozitif fakat istatistiksel olarak anlamsız bir bağlantı olduğunu belirtmişlerdir.

Altunbaş ve Marques (2008), 1992-2001 dönemi için Avrupa bankalarından alınan verileri kullanarak birleşme ve devralmaların bankacılık performansı üzerindeki etkisini analiz etmişler ve birleşmelerden sonra performansın arttığını ve daha verimli bankaların nispeten daha küçük bankalarla birleştiğini belirtmişlerdir.

Köse ve Bülbül (2009), 2005-2008 yılları aralığında Türkiye'de faaliyetde bulunan bankaların performanslarını TOPSIS yöntemiyle ölçmüş ve 2008 küresel krizinin bankaların performansını ne kadar etkilediğini incelemişlerdir.

Yalçın Seçme, Bayrakadaroğlu ve Kahraman (2009), Türkiye’de faaliyetde bulunan 5 en büyük bankanın performanslarını, Fuzzy çoklu karar verme yönteminin yardımıyla ağırlık derecelerini bulmuş ve TOPSIS yöntemiyle incelemişlerdir.

Demireli (2010), Türkiye’de faaliyetde bulunan devlet bankalarının performanslarını 10 kriter kullanarak TOPSIS yöntemiyle incelemişlerdir. Bu incelemenin sonucunda global ve yerel krizlerin devlet bankalarının performanslarını kötü yönde etkilediğini ve bu etkilenmenin sonucunda bankaların performans değerlerinde değişiklikler olduğunu belirtmişlerdir.

Budak (2011), 2008-2010 yıllarında faaliyetde bulunmuş 22 ticari bankanın etkinlik ölçümünü veri zarflama analizi metodu ile değerlendirmiş ve devlet bankalarının daha çok etkinlik gösterdiği kanaatine varmıştır.

Baykara ve Yayar (2012), Türkiye’de faaliyetde bulunan katılım bankalarının 2005-2011 yılları aralığında performanslarını etkinlik ve verimlilik üzerine TOPSIS yöntemiyle ölçmüş, etkinlik üzere ilk sırada Albaraka Türk bankasının, verimlilik üzere ilk sırada ise Bank Asya bankasının olduğunu belirtmişlerdir.

Gürbüz vd. (2013), 2005-2011 yılları için Türkiye’de faaliyetde bulunan 26 mevduat bankasının faiz dışı gelir elde etmesine neden olacak faaliyetleri ile finansal performansları arasında olan ilişki incelenmiş ve Türk mevduat bankalarının yıllık finansal performanslarını gelir çeşitlendirmesinin de arttırdığını belirtmişlerdir.

Vatansever ve Akkoç (2013), Türkiye’de faaliyetde bulunan 12 ticari bankanın performanslarını hem AHP ve Fuzzy, hem de TOPSIS yöntemiyle incelemiş ve her iki yöntemin sonuçlarında yakınlık olduğunun farkına varmışlardır.

Bağcı ve Rençber (2014), 2006-2012 yılları arasında Türkiye’deki 13 bankanın faaliyetlerini PROMETHEE yöntemiyle karşılaştırmışlar. Kamu bankaları arasında Halkbank’ın, özel bankalar arasında ise Denizbank’ın en iyisi olduğunu ve kamu bankalarının genel olarak daha karlı olduğunu bulmuşlardır.

Tunay ve Akhisar (2015), 2009-2013 yılları arasında Türkiye’deki 21 özel bankanın faaliyetleri TOPSIS yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Performans analizi sonuçları açısından Deutsche Bank, Turkish Bank, Arab Türk Banka’sının öne çıktığı görülmüştür.

Aras vd. (2016), TOPSIS ve Entropi yöntemlerini kullanarak katılım bankaları ile geleneksel bankalar arasındaki farkı kurumsal sürdürülebilirlik açısından karşılaştırmış ve bu bankacılık grupları arasında daha net bir fark bulamamışlardır.

Özkan (2017), Türkiye’de faaliyetde bulunan 7 adet bankanın finansal performanslarını 2007-2015 yılları arasındaki verileri üzerine 10 adet kriter kullanarak karşılaştırmış ve bankalar arasında farkedilecek kadar büyük bir farkın olmadığını belirtmiştir.

Yalçiner ve Karaatlı (2018), AHP, TOPSIS ve ELECTRE yöntemlerini kullanarak Türkiye’deki 25 bankanın performansını değerlendirmişler. Sonuç olarak Ziraat Bankası en yüksek performans gösteren banka olmuştur.

Kendirli vd. (2019), TOPSIS yöntemini kullanarak Türkiye’deki 13 bankanın faaliyetlerini incelemiş ve 2008 krizi öncesi ve sonrasında ticari bankaların, kriz sırasında ise katılımcı bankaların daha iyi performans gösterdiği sonucuna varmışlardır.

3.6. Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri

İnsanlar her zaman bir çok şeylerde karar vermek zorunda kalmıştır. İnsanlarla birlikte büyük ve küçük işletmeler de bu sorun ile karşılaşmıştır. Karar verebilme seçenek sayısının çok fazla olduğu halde daha da zor bir hale gelir. Bu zaman Çok Kriterli Karar Verme yöntemleri karar vericilerin işini kolaylaştırır. Kesin sonuçlar elde etmek, doğru kararlar kabul etmek karar veren şahıslar için çok büyük önem taşımaktadır. Kesin sonuçlar elde edip, doğru kararlar kabul edebilmek için bir çok pozitif ve negatif kriterler göz önünde bulundurulmalıdır. Karar verecek olan şahıs amaçları, sorunları, kriterleri ve seçenekleri çok iyi bir şekilde analiz ederek seçmelidir. Alternatiflerin avantajlı (iyi) ve dezavantajlı (kötü) olduğu yönlerin sayının çok olması karar vermekte karar vericinin işini daha da zorlaştırmaktadır. Çok Kriterli Karar Verme yöntemleri sayesinde kriter sayısının ne kadar fazla olduğundan bağılı olmayarak doğru bir karar vermek mümkün bir hale gelmiştir. Tam aksine ÇKKV yöntemlerinde kriter sayısı (avantaj ve dezavantajlar) ne kadar fazla olursa daha doğru sonuca ulaşmak mümkün olabilir. ÇKKV yalnız nicel verileri değil hem de nitel verileri göz önünde bulundurmaktadır (Şener Alkan, 2020). Aşağıdaki Tablo 11’de bir çok ÇKKV yöntemlerinin isimleri verilmiştir.

Tablo 11. Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri.

ÇKKV Yöntemleri	Açılımları
TOPSIS	Technique for Order of Preference by Similarity to Ideal Solution
CRITIC	CRiteria Importance Through Intercriteria Correlation
MAIRCA	Multi Attributive Ideal-Real Comparative Analysis
MABAC	Multi Attributive App-roximation Area Comparison
COPRAS	Complex Proportional Assessment
PRROMETHEE	The Preference Ranking Organization Method for Enrichment Evaluation
SWARA	Step-Wise Weight Assessment Ratio Analysis
MOORA	Multi-Objective. Optimization by Ratio Analysis
EDAS	Evaluation based on Distance from Average Solution
ELECTRE	Elemination and Choice Translating Reality English
ARAS	Additive Ratio Assessment
ANP	Analytic Network Process
MACBETH	Measuring Attractiveness by a Categorical Based Evaluation Technique
AHP	Analytic Hierarchy Process
SAW	Simple Additive Weighting
GRA	Grey Relational Analysis
TODIM	TOmada de Decisao Interativa Multicriterio
RIM	Reaction Injection Moulding
CODAS	COmbinative Distance-based ASsessment

Kaynak: Prof. Dr. Ünal H. Özden, Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri

3.7. Topsis Yöntemi

Çok Kriterli Karar Verme yöntemlerinden biri olan TOPSIS yöntemi 1981 yılında Hwang ve Yoon tarafından geliştirilmiştir. TOPSIS yöntemi gün geçtikçe daha da yoğun bir rekabet ortamına giren tüm işletmeler için çok önemli bir performans değerlendirme yöntemi haline gelmiştir. Bu sebeple birçok alanda bu yöntemle ilgili çalışmalar yapılmakta, gün geçtikçe önemi daha da artmaktadır. Bu yöntem zor matematiksel algoritmalar içermemekte, tam aksine basit hesaplamalarla kullanılmaktadır. Bu sebeple her alanda yer alan işletmeler bu yöntemi kullanabilmektedir. Bu yöntemin temel mantalitesi pozitif ve negatif ideal çözümden oluşmaktadır. Maliyeti minimum, faydası maksimum olan çözüm pozitif çözüm, maliyeti maksimum, faydası minimum olan çözüm ise negatif çözümdür. Yöntemin temel esası ideal çözüme göre alternatiflerin sıralanmasına dayanmaktadır. TOPSIS yöntemiyle bulunan, ilk sırada yer alan cevap (örneğin bir A işletmesi) ideal olan çözüme en yakın (geliri, yararı, karı en yüksek, gideri, zararı en düşük), ideal olmayan çözüme en uzak (gideri, zararı en yüksek, geliri, yararı, karı en düşük) olan cevaptır. Böylece ikinci sırada yer alan cevap (örneğin B işletmesi) ikinci en iyi cevap, üçüncü sırada yer alan cevap (örneğin C işletmesi) üçüncü en iyi cevap ve sonuncu sırada yer alan cevap ise (örneğin H işletmesi) sonuncu en iyi cevap, yani bu cevaplar içinde en az karlı ve en çok zararlı olan cevap olacaktır. TOPSIS yöntemi 6 adımdan oluşmaktadır ve bu adımların her birinde matematiksel formüller kullanılmaktadır. Aşağıda bu adımlar formüller verilerek detaylı olarak anlatılmıştır.

Adım 1: Karar Matrisinin Oluşturulması.

İlk önce $n \times m$ boyutlu bir matris oluşturulur. Bu matris başlangıç matrisi olarak adlandırılmaktadır. Başlangıç matrisinin sıralarında üstünlükleri sıralanmak istenmiş karar noktaları, sütunlarında ise karar verme prosedüründe kullanılacak olan değerlendirme faktörleri yer almıştır. Başlangıç matrisi aşağıda gösterilmiştir.

$$D = \begin{bmatrix} d_{11} & d_{12} & \dots & d_{1m} \\ d_{21} & d_{22} & \dots & d_{2m} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ d_{n1} & d_{n2} & \dots & d_{nm} \end{bmatrix}$$

Adım 2: Normalize Matrisin Oluşturulması

Bu adımda her bir karar karar matrisinin (d_{11}, d_{12}, d_{1m}) kareleri alınır, sütunlardaki değerler ayrı ayrı toplanılır, her sütunun genel toplamının karekökü alınır ve sonda normalize edilmiş matris (R) bulunur. Normalize edilmiş matris aşağıda gösterilmiştir.

$$R = \begin{bmatrix} r_{11} & r_{12} & \dots & r_{1m} \\ r_{21} & r_{22} & \dots & r_{2m} \\ \cdot & \cdot & \dots & \cdot \\ \cdot & \cdot & \dots & \cdot \\ r_{n1} & r_{n2} & \dots & r_{nm} \end{bmatrix}$$

R matrisi bu formül ile bulunmaktadır: $r_{ij} = \frac{d_{ij}}{\sqrt{\sum_{k=1}^n d_{kj}}}$ $i=1, 2, \dots, n, j=1, 2, \dots,$

m

Adım 3: Ağırlıklandırılmış Normalize Matrisinin Oluşturulması.

En önce değerlendirilecek olan kriterlerin ağırlık değerleri (w_i , $i=1,2,\dots,m$) bulunur ve w_i R matrisinin sütunlarında bulunan her bir elemanla çarpılarak V matrisini oluşturur.

$$V = \begin{bmatrix} w_1 r_{11} & w_2 r_{12} & \dots & w_m r_{1m} \\ w_1 r_{21} & w_2 r_{22} & \dots & w_m r_{2m} \\ \cdot & \cdot & \dots & \cdot \\ \cdot & \cdot & \dots & \cdot \\ w_1 r_{n1} & w_2 r_{n2} & \dots & w_m r_{nm} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} v_{11} & v_{12} & \dots & v_{1m} \\ v_{21} & v_{22} & \dots & v_{2m} \\ \cdot & \cdot & \dots & \cdot \\ \cdot & \cdot & \dots & \cdot \\ v_{n1} & v_{n2} & \dots & v_{nm} \end{bmatrix}$$

Adım 4: Pozitif (A+) ve Negatif (A-) ideal çözümlerin belirlenmesi.

Ağırlıklandırılmış normalize matrisindeki her satır için en iyi (A*) ve en kötü (A-) değerler aşağıdaki formüllerle hesaplanılır.

$$A^* = \left\{ \left(\frac{\max_i v_{ij}}{j \in J} \right), \left(\frac{\min_i v_{ij}}{j \in J'} \right) \right\}$$

$$A^- = \left\{ \left(\frac{\min_i v_{ij}}{j \in J} \right), \left(\frac{\max_i v_{ij}}{j \in J'} \right) \right\}$$

Adım 5: Pozitif İdeal (S*) ve Negatif İdeal (S-) çözüm noktalarına olan uzaklık değerlerinin belirlenmesi.

Dördüncü adımdaki bulunan maksimum ideal çözüm değerleri ve minimum ideal çözüm değerleri alınarak aşağıda gösterilen formül ile bu çözüm değerleri arasındaki uzaklık değeri bulunur.

$$S_i^+ = \sqrt{\sum_{j=1}^m (v_{ij} - v_j^+)^2}, i=1,2,...,n$$

$$S_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^m (v_{ij} - v_j^-)^2}, i=1,2,...,n$$

Adım 6: İdeal çözüme dayalı yakınlık hesaplanılır.

Her bir seçeneğin ideal çözüme dayalı yakınlığı C_i^* ile gösterilmekte ve aşağıdaki formül ile hesaplanmaktadır.

$$C_i^* = \frac{S_i^-}{(S_i^+ + S_i^-)}$$

C_i^* 0 ve 1 aralığında ($0 \leq C_i^* \leq 1$) yer alan bir değerdir. $C_i^*=1$ olursa, seçeneğin pozitif ideal çözüm noktasında olduğu, $C_i^*=0$ olursa ise seçeneğin negatif ideal çözüm noktasında bulunduğu anlaşılmaktadır.

3.8. Araştırma Verilerinin Analizi ve Bulgular

Bu çalışmada Azerbaycan'da faaliyet gösteren yabancı sermayeli ticari bankaların finansal performansları ölçülerek Türk sermayeli ticari bankaların bu bankalar arasında faaliyet sonuçları itibarıyla kaçınıcı sırada olması ve faaliyetlerinin iyi veya kötü yönde ilerlemesi incelenmiştir. Araştırmada Azerbaycan'da faaliyet gösteren yabancı sermayeli ticari bankaların 2016-2020 yılları arasında faaliyet sonuçları incelenmiş ve bu yıllara ilişkin bankaların faaliyet sonuçları karşılaştırılmıştır. Bu araştırmada Azerbaycan'da faaliyet gösteren Türk sermayeli ticari bankaların finansal performanslarının incelenmesine ve Türk sermayeli ticari bankaların yabancı sermayeli ticari bankalar arasında yeri ve öneminin belirlenmesine çalışılmıştır. Araştırma verileri bankaların yıl sonunda kamuoyuna yayınladığı yıllık raporlardan alınmıştır. Bu veriler rasyolar haline getirilmiş, bu rasyolar TOPSIS yöntemi ile karşılaştırılmış ve karşılaştırma sonucunda Azerbaycan'da faaliyet gösteren üç Türk sermayeli ticari bankanın diğer yabancı sermayeli ticari bankalara göre yeri belirlenmeye çalışılmıştır. Tablo 12'de uygulamada kullanılacak olan kriterler gösterilmiştir.

Tablo 12. Değerlendirme Kriterleri.

Kriterler	Nasıl Bulunduğu	Tablolarda Gösterilme Şekli	Ağırlık Değerleri	Max/Min
Sermaye Yeterlilik Oranı	Özkaynaklar/Toplam Aktifler	K1	0,1	Max
Aktif Kalitesi	Duran Aktifler/Toplam Aktifler	K2	0,1	Min
	Toplam Krediler/Toplam Mevduat	K3	0,1	Max
Likidite	Likit Aktifler/Toplam Aktifler	K4	0,05	Max
	Likit Aktifler/Kısa Vadeli Yükümlülükler	K5	0,05	Max
Karlılık Oranları	Ortalama Aktif Karlılığı(ROA):Net Dönem Karı Zararı/Toplam Aktifler	K6	0,15	Max
	Ortalama Özkaynak Karlılığı(ROE):Net Dönem Karı Zararı/Özkaynaklar	K7	0,15	Max
	Net Dönem Karı Zararı/Ödenmiş Sermaye	K8	0,1	Max
	Faaliyet Brüt Karı/Toplam Aktifler	K9	0,1	Max
	Kredi Karşılıkları/Toplam Aktifler	K10	0,1	Min

Çalışmada finansal performansın ölçülmesi sermaye yeterliliği, aktif kalitesi, likidite ve karlılık oranlarını karşılayan 10 kriter belirlenmiştir. Bu kriterlerden K2 (Duran Aktifler/Toplam Aktifler) ve K10 (Kredi Karşılıkları/Toplam Aktifler) kriterleri maliyet (Min), diğer kriterler ise fayda (Max) kriterleri olarak belirlenmiştir. Çok yüksek likit aktiflerin olması maliyetleri artırdığı için likidite kriterleri 0,05, ortalama aktif (ROA) ve ortalama özkaynak (ROE) karlılıkları bankacılık faaliyetlerinde en önemli kriterler olduğundan bu kriterler 0,15, diğer kriterler ise eşit olarak 0,1 değerinde ağırlıklandırılmıştır. İlgili değişkenlerin ağırlıkları literatürdeki çalışmalardan derlenmiştir. Kriterleri önem derecesine göre ağırlıklandırmak her araştırmacının düşüncesine göre farklı olabilir.

TOPSIS Yönteminin Uygulanması

Adım 1: Karar Matrisinin Oluşturulması

Azerbaycan'da faaliyet gösteren 9 yabancı sermayeli bankanın 2020 yılına ilişkin finansal raporlarından alınan verilere göre hazırlanan karar matrisi Tablo 16'da gösterilmiştir. Tablo 13'de verilen 10 kriterden K2 ve K10 maliyet, diğer kriterler ise fayda kriterleridir.

Tablo 13. Karar Matrisi (2020 Yılı).

	Max	Min	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Min
Ağırlık Değerleri	0,1	0,1	0,1	0,05	0,05	0,15	0,15	0,1	0,1	0,1
Bankalar	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10
Ziraat	0,237 3	0,090 1	0,790 4	0,29 6	0,387 6	0,006 7	0,028 1	0,039 3	0,061 5	0,009 1
Yapı Kredi	0,256 4	0,069 1	0,503 6	0,49 7	0,668 3	0,009	0,035 2	0,060 1	0,058 7	0,000 8
Azer Türk	0,148 7	0,056 2	0,844 4	0,30 1	0,353 8	0,000 2	0,001 1	0,001 2	0,060 5	0,001 2
Access	0,093 1	0,157	0,713 8	0,21 3	0,234 7	-0,024	-0,252	-0,073	0,119 2	0,016
Yelo	0,145	0,124 9	1,103 6	0,17 4	0,203 6	-0,109	-0,751	-0,116	0,096 2	0,041 7
Bank of Baku	0,214 6	0,072 4	1,259	0,26 7	0,339 9	0,034 8	0,162	0,275 8	0,127 5	0,012 8
VTB	0,416 1	0,081	1,419 8	0,26 9	0,461	0,009 8	0,023 4	0,006 5	0,06	0,084 4
Melli İran	0,398 9	0,089 3	0,487 9	0,59 1	0,983 4	0,008 4	0,021	0,010 7	0,029 4	0,021
Uni	0,141 1	0,164 3	0,913 7	0,13 2	0,153 7	-0,021	-0,147	-0,133	0,116 6	0,117 2

Kaynak: Bankaların Kamuoyuna Yayınladığı Finansal Göstergeler

Adım 2: Normalize matrisin oluşturulması

$$r_{ij} = \frac{d}{\sqrt{\sum_{k=1}^n d_{kj}^2}} \quad i=1,2,\dots,n, j=1,2,\dots,m$$

R normalize olunmuş matrisin elemanları

Tablo 14. Karar Matrisinin Normalize Edilmesi

	Max	Min	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Min
Ağırlık Değerleri	0,1	0,1	0,1	0,05	0,05	0,15	0,15	0,1	0,1	0,1
Bankalar	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10
Ziraat	0,313 7	0,280 6	0,279 6	0,29 4	0,265 1	0,055 9	0,034 1	0,114 5	0,234 7	0,059 3
Yapı Kredi	0,339	0,215 2	0,178 1	0,49 4	0,457 1	0,075 1	0,042 7	0,175 2	0,224	0,005 2
Azer Türk	0,196 6	0,175 1	0,298 7	0,3	0,242	0,001 7	0,001 3	0,003 5	0,230 9	0,007 8
Access	0,123 1	0,489	0,252 5	0,21 2	0,160 5	-0,196	-0,306	-0,213	0,454 9	0,104 3
Yelo	0,191 7	0,389	0,390 4	0,17 3	0,139 3	-0,909	-0,912	-0,337	0,367 1	0,271 8
Bank of Baku	0,283 7	0,225 5	0,445 3	0,26 6	0,232 5	0,290 6	0,196 7	0,803 8	0,486 6	0,083 4
VTB	0,550 1	0,252 3	0,502 2	0,26 8	0,315 3	0,081 8	0,028 4	0,018 9	0,229	0,550 1
Melli İran	0,527 4	0,278 2	0,172 6	0,58 8	0,672 7	0,070 1	0,025 5	0,031 2	0,112 2	0,136 9
Uni	0,186 6	0,511 8	0,323 2	0,13 1	0,105 1	-0,173	-0,178	-0,387	0,445	0,763 8

Adım 3: Ağırlıklı standart karar matrisinin oluşturulması

Bu adımda değerlendirme faktörlerine ilişkin ağırlık değerleri bir önceki adımda hesaplanan normalize edilmiş matrise çarpılarak ağırlandırılmış matris oluşturulmuştur.

Tablo 15. Ağırlıklandırılmış Normalize Edilmiş Karar Matrisi.

	Max	Min	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Min
Ağırlık Değerleri	0,1	0,1	0,1	0,05	0,05	0,15	0,15	0,1	0,1	0,1
Bankalar	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10
Ziraat	0,0314	0,0281	0,028	0,015	0,0133	0,0084	0,0051	0,0115	0,0235	0,0059
Yapı Kredi	0,0339	0,0215	0,0178	0,025	0,0229	0,0113	0,0064	0,0175	0,0224	0,0005
Azer Türk	0,0197	0,0175	0,0299	0,015	0,0121	0,0003	0,0002	0,0003	0,0231	0,0008
Access	0,0123	0,0489	0,0252	0,011	0,008	-0,029	-0,046	-0,021	0,0455	0,0104
Yelo	0,0192	0,0389	0,039	0,009	0,007	-0,136	-0,137	-0,034	0,0367	0,0272
Bank of Baku	0,0284	0,0226	0,0445	0,013	0,0116	0,0436	0,0295	-0,034	0,0367	0,0272
VTB	0,055	0,0252	0,0502	0,013	0,0158	0,0123	0,0043	0,0019	0,0229	0,055
Melli İran	0,0527	0,0278	0,0173	0,029	0,0336	0,0105	0,0038	0,0031	0,0112	0,0137
Uni	0,0187	0,0512	0,0323	0,007	0,0053	-0,026	-0,027	-0,039	0,0445	0,0764

Adım 4: Pozitif ve Negatif İdeal Çözümlerin Belirlenmesi

Ağırlıklandırılmış matrisin her sütunundan pozitif ve negatif çözüm değerleri belirlenmiştir. Pozitif ideal çözüm veri setinde (V+) fayda için en büyük, maliyet için en küçük, negatif ideal çözüm veri setinde ise (V-) fayda için en küçük, maliyet için en büyük değerler ele alınmıştır.

Tablo 16. Pozitif ve Negatif İdeal Çözümler.

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10
V+	0,055	0,0175	0,0502	0,029	0,0336	0,0436	0,0295	0,0175	0,0455	0,0005
v-	0,0123	0,0512	0,0173	0,007	0,0053	-0,136	-0,137	-0,039	0,0112	0,0764

Adım 5: Pozitif ve negatif ideal çözüm değerlerine ilişkin olan uzaklık değerleri belirlenmiştir.

$$S_i^+ = \sqrt{\sum_{j=1}^m (v_{ij} - v_j^*)^2}, i=1,2,...,n$$

$$S_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^m (v_{ij} - v_j^-)^2}, i=1,2,...,n$$

Tablo 17. Pozitif ve Negatif Uzaklık Değerleri.

Bankalar	S+	S-
Ziraat	0,0647	0,2233
Yapı Kredi	0,0613	0,2309
Azer Türk	0,0766	0,2151
Access	0,1307	0,16
Yelo	0,2578	0,0614
Bank of Baku	0,0702	0,255
VTB	0,0773	0,219
Melli İran	0,0671	0,2248
Uni	0,1449	0,1603

Adım 6: İdeal çözüme yönelik yakınlık katsayılarının hesaplanması.

Bu adımda pozitif ve negatif ideal çözüm değerlerine ilişkin uzaklıklar kullanılmış ve en iyi karar seçeneği belirlenmiştir. Karar seçeneğinin belirlenmesinde 1'e yakın karar seçeneği en iyi olarak ele alınmıştır.

$$C_i^* = \frac{s_i^-}{(s_i^+ + s_i^-)}$$

Tablo 18. Bankaların 2020 Yılına İlişkin Başarı Sıralaması.

Bankalar	Ci	Başarı Sıralaması
Ziraat	0,7755	3
Yapı Kredi	0,7902	1
Azer Türk	0,7374	6
Access	0,5505	7
Yelo	0,1925	9
Bank of Baku	0,7843	2
VTB	0,7391	5
Melli İran	0,7701	4
Uni	0,5251	8

Tablo 18'de 2020 yılına ilişkin Azerbaycan'da faaliyet gösteren 9 yabancı sermayeli bankanın finansal performansları gösterilmiştir. İncelenmenin sonucunda Türk sermayeli bankaların yerine bakıldığında 2020 yılında Yapı Kredi Bankası Ci (0,7902) değeri ile en başarılı faaliyet gösteren banka olarak 1.sırada, Ziraat Bankası Ci (0,7755) değeri ile 3. sırada, Azer Türk Bankası ise Ci (0,7374) değeri ile 6. sırada olduğu görülmüştür. Diğer yabancı sermayeli bankaların performans sıralanmasına

bakıldığında 2. sırada Ci (0,7843) değeri ile Bank of Baku, 4. sırada Ci (0,7701) değeri ile Melli İran, 5. sırada Ci (0,7391) değeri ile VTB, 7. sırada Ci (0,5505) değeri ile Access ve 8. sırada Ci (0,5251) değeri ile Uni Banka olmuştur. Ci (0,1925) değeri ile en az başarılı olan bankanın Yelo bankası olduğu görülmüştür.

2019 yılına ilişkin bankaların ideal çözüme yakınlık değerleri ve başarı sıralaması Tablo 19'da gösterilmiştir.

Tablo 19. Bankaların 2019 yılı için Finansal Sıralamaları.

Bankalar	S+	S-	Ci	Başarı Sıralaması
Ziraat	0,144	0,1717	0,5439	6
Yapı Kredi	0,1432	0,1754	0,5505	4
Azer Türk	0,1587	0,1632	0,5069	7
Access	0,139	0,1826	0,5678	3
Yelo	0,1565	0,157	0,5009	8
Bank of Baku	0,0802	0,268	0,7697	1
VTB	0,148	0,1768	0,5444	5
Melli İran	0,1776	0,0763	0,2156	9
Uni	0,1017	0,2668	0,7241	2

Tablo 19'da 2019 yılına ilişkin Azerbaycan'da faaliyet gösteren 9 yabancı sermayeli bankanın finansal performansları gösterilmiştir. İncelenmenin sonucunda Türk sermayeli bankaların yerine bakıldığında 2019 yılında Yapı Kredi Bankası Ci (0,5505) değeri ile 4.sırada, Ziraat Bankası Ci (0,5439) değeri ile 6. sırada, Azer Türk Bankası ise Ci (0,5069) değeri ile 7. sırada olduğu görülmüştür. Diğer yabancı sermayeli bankaların performans sıralanmasına bakıldığında 1. Sırada Ci (0,7697) değeri ile Bank of Baku, 2. sırada Ci (0,7241) değeri ile Uni, 3. sırada Ci (0,5678) değeri ile Access, 5. sırada Ci (0,5444) değeri ile VTB, 8. sırada Ci (0,5009) değeri ile Yelo Banka olmuştur. Ci (0,2156) değeri ile en az başarılı olan bankanın Melli İran bankası olduğu görülmüştür.

2018 yılına ilişkin bankaların ideal çözüme yakınlık değerleri ve başarı sıralaması Tablo 20'de gösterilmiştir.

Tablo 20. Bankaların 2018 yılı için Finansal Sıralamaları.

Bankalar	S+	S-	Ci	Başarı Sıralması
Ziraat	0,1164	0,2165	0,6504	3
Yapı Kredi	0,1254	0,2073	0,6232	4
Azer Türk	0,1368	0,2001	0,5939	6
Access	0,1512	0,2007	0,5703	7
Yelo	0,2969	0,0874	0,2274	9
Bank of Baku	0,0714	0,3023	0,8089	1
VTB	0,1617	0,1836	0,5318	8
Melli İran	0,1398	0,2107	0,6011	5
Uni	0,999	0,2501	0,7147	2

Tablo 20’de 2018 yılına ilişkin Azerbaycan’da faaliyet gösteren 9 yabancı sermayeli bankanın finansal performansları gösterilmiştir. İncelenmenin sonucunda Türk sermayeli bankaların yerine bakıldığında 2018 yılında Yapı Kredi Bankası Ci (0,6232) değeri ile 4.sırada, Ziraat Bankası Ci (0,6504) değeri ile 3. sırada, Azer Türk Bankası ise Ci (0,5939) değeri ile 6. sırada olduğu görülmüştür. Diğer yabancı sermayeli bankaların performans sıralanmasına bakıldığında 1. Sırada Ci (0,8089) değeri ile Bank of Baku, 2. sırada Ci (0,7147) değeri ile Uni, 5. sırada Ci (0,6011) değeri ile Melli İran, 7. sırada Ci (0,5703) değeri ile Access, 8. sırada Ci (5318) değeri ile VTB Bankası olmuştur. Ci (0,2274) değeri ile en az başarılı olan bankanın Yelo bankası olduğu görülmüştür.

2017 yılına ilişkin bankaların ideal çözüme yakınlık değerleri ve başarı sıralaması Tablo 21’de gösterilmiştir.

Tablo 21. Bankaların 2017 yılı için Finansal Sıralamaları.

Bankalar	S+	S-	Ci	Başarı Sıralması
Ziraat	0,0843	0,2487	0,7468	3
Yapı Kredi	0,0888	0,2494	0,7374	4
Azer Türk	0,095	0,2393	0,7158	5
Access	0,2096	0,1564	0,4273	8
Yelo	0,1546	0,1978	0,5613	7
Bank of Baku	0,0794	0,2534	0,7614	2
VTB	0,2582	0,1521	0,3706	9
Melli İran	0,1081	0,2681	0,7127	6
Uni	0,0851	0,286	0,7706	1

Tablo 21’de 2017 yılına ilişkin Azerbaycan’da faaliyet gösteren 9 yabancı sermayeli bankanın finansal performansları gösterilmiştir. İncelenmenin sonucunda Türk sermayeli bankaların yerine bakıldığında 2017 yılında Yapı Kredi Bankası Ci (0,7374) değeri ile 4.sırada, Ziraat Bankası Ci (0,7468) değeri ile 3. sırada, Azer Türk Bankası ise Ci (0,7158) değeri ile 5. sırada kararlaştığı görülmüştür. Diğer yabancı sermayeli bankaların performans sıralanmasına bakıldığında 1. Sırada Ci (0,7706) değeri ile Uni, 2. sırada Ci (0,7614) değeri ile Bank of Baku, 6. sırada Ci (0,7127) değeri ile Melli İran, 7. sırada Ci (0,5613) değeri ile Yelo, 8. sırada Ci (4273) değeri ile Access Bankası olmuştur. Ci (0,3706) değeri ile en az başarılı olan bankanın VTB Bankası olduğu görülmüştür.

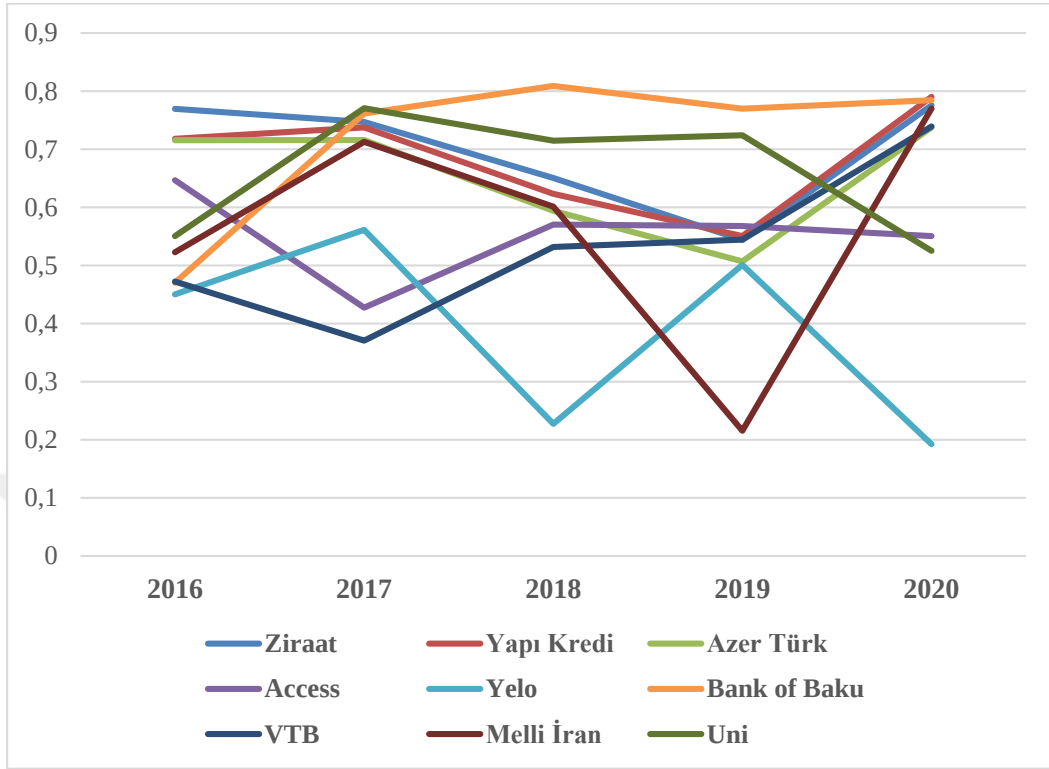
2016 yılına ilişkin bankaların ideal çözüme yakınlık değerleri ve başarı sıralaması Tablo 22’de gösterilmiştir.

Tablo 22. Bankaların 2016 yılı için Finansal Sıralamaları.

Bankalar	S+	S-	Ci	Başarı Sıralması
Ziraat	0,0691	0,2306	0,7694	1
Yapı Kredi	0,0812	0,2068	0,718	2
Azer Türk	0,0843	0,2122	0,7156	3
Access	0,0921	0,1686	0,6467	4
Yelo	0,1635	0,1339	0,4501	9
Bank of Baku	0,1582	0,1405	0,4703	8
VTB	0,1853	0,1659	0,4724	7
Melli İran	0,1448	0,1587	0,5228	6
Uni	0,1335	0,1634	0,5504	5

Tablo 22’de 2016 yılına ilişkin Azerbaycan’da faaliyet gösteren 9 yabancı sermayeli bankanın finansal performansları gösterilmiştir. İncelenmenin sonucunda Türk sermayeli bankaların yerine bakıldığında 2016 yılında Yapı Kredi Bankası Ci (0,718) değeri ile 2.sırada, Ziraat Bankası Ci (0,7694) değeri ile en başarılı banka olarak 1. sırada, Azer Türk Bankası ise Ci (0,7156) değeri ile 3. sırada olduğu görülmüştür. Diğer yabancı sermayeli bankaların performans sıralanmasına bakıldığında 4. Sırada Ci (0,6467) değeri ile Access, 5. sırada Ci (0,5504) değeri ile Uni, 6. sırada Ci (0,5228) değeri ile Melli İran, 7. sırada Ci (0,4724) değeri ile VTB, 8. sırada Ci (4703) değeri ile Bank of Baku Bankası olmuştur. Ci (0,4501) değeri ile en az başarılı olan bankanın Yelo bankası olduğu görülmüştür.

Grafik 14’de ilgili bankaların yıllar itibariyle finansal göstergelerindeki değişim gösterilmiştir.

Grafik 14. 2016-2020 Yıllarında Bankaların Finansal Performanslarının Değişimi

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bankacılık sektörü Azerbaycan finans sektörünün önemli bir unsurudur. Bankalar varlık ve sermaye, bölgesel kapsam açısından diğer finansal aracıları defalarca geride bırakmaktadır. Bankalar nakit tahsilat, borç verme, nakit takasları, dolaşım için kredi fonları ihracı, çeşitli menkul kıymetler ihracı vd. işlevleri yerine getiren ekonomik kurumlardır. Bankacılık sektörü bankaların, bankacılık altyapısının, bankacılık mevzuatının ve bankacılık piyasasının birleşimidir. Azerbaycan'da iki kademeli bankacılık sektörü bulunmaktadır. Birinci kademede Azerbaycan Merkez Bankası, ikinci kademede ise devlet bankası, ticari bankalar ve banka olmayan kredi organizasyonları faaliyetlerini sürdürmektedir.

Azerbaycan'da faaliyet gösteren 27 bankadan 12'si faaliyetini yabancı sermayeli banka olarak sürdürmektedir. Azerbaycan'da faaliyet gösteren tüm bankalar Merkez Bankası'nın yetkisi altındadır. Bu nedenle bankaların kurulması yalnız Merkez Bankası'nın verdiği izinle gerçekleşmektedir. Genç ve bağımsız bir petrol ülkesi olan Azerbaycan ile yabancı bankalar daha çok ilgilenmiş, Azerbaycan bankaları ile iş birlikleri yapmış ve Azerbaycan'da da kendi şubelerini açmaya ilgi göstermişlerdir. Bu bankalar arasında Türk sermayeli ticari bankalar da bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı 2016-2020 yılları arasında Azerbaycan'da faaliyet gösteren yabancı sermayeli ticari bankaların finansal performanslarını Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinden TOPSIS yöntemiyle analiz etmek ve Türk sermayeli ticari bankaların durumunu tespit etmektir.

Yapılan analiz sonucunda ilgili dönemde en fazla başarı gösteren yabancı sermayeli ticari bankanın Bank of Baku olduğu, en az başarı gösteren yabancı sermayeli ticari bankanın ise Yelo Bank olduğu tespit edilmiştir. İlgili dönemde Türk sermayeli ticari bankalardan Ziraat Bankası ve Yapıkredi Bankası'nın finansal performans sıralamalarında üst sıralarda yer aldığı görülmüştür. Bununla birlikte Türk sermayeli ticari bankalarından olan AzerTürk bankasının finansal performans sıralamalarında orta sıralarda bulunduğu tespit edilmiştir. Genel olarak bu yıllar itibarıyla Türk sermayeli bankaların yabancı sermayeli bankalar arasında iyi bir yerde olduğu söylenebilir.

Bankacılık sektörü Azerbaycan'da zayıf bir alt yapıya sahiptir. Geçmişte yaşanan olumsuz gelişmeler Azerbaycan halkının bankalara olan güveninin azalmasına

ve mevduatlarını bankalara yatırmaktan çekinmesine neden olmuştur. Bu durum Azerbaycan bankacılık sektöründe likidite eksikliğine sebep olmaktadır. Azerbaycan'da yabancı sermayeli bankaların faaliyet göstermesi bankacılık sektörünün gelişimine ve yerli bankaların hizmet kalitesini artırmasında olumlu katkılar sağlamaktadır. Türk bankalarının kaliteli ürün ve hizmet sunması ve iki ülke şirketleri arasındaki başarılı işbirlikleri sayesinde, Azerbaycan bankacılık sektöründe Türk sermayeli ticari bankaların başarısının arttığı görülmektedir.

Azerbaycan'da faaliyet gösteren yabancı sermayeli ticari bankalar yerli bankalara göre müşterilerine daha kaliteli hizmet sunmaktadır. Tezde anlatıldığı gibi insanlar yerli bankalara olan güvenini bazı olaylardan dolayı kaybetmiş ve bu nedenle likidite eksikliği yaşamaktadır. Azerbaycan'da faaliyet gösteren yerli bankalar likidite eksikliyi sorununu aradan kaldırmak ve müşterilerinin güvenini yeniden kazanmak için yabancı sermayeli bankaların faaliyetlerini örnek alması gerekmektedir.

Her bir ülkenin bankacılık sektöründe yabancı sermayeli bankaların sayısının çok olması ülkenin bankacılık sektöründe rekabetin artmasına neden olduğu görülmektedir. Günümüzde rekabet her bir işletme için çok önemli bir unsurdur. Bu nedenle Azerbaycan Merkez Bankası ülkede faaliyet gösteren ve yeni faaliyete başlamak isteyen yabancı sermayeli bankaların faaliyetlerini kolay sürdürebilmesi için önemli kararlar alarak bu bankaların sayısını artırması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdullayev, R. (2020): Proceeding Book
- Aghayev, A. (2017). Management of Non-Oil Budget Deficit.
- Aliyev, X. ve Gasimov, I. (2014). Banking in Azerbaijan Economy: Conventional Or Islamic Banking?
- Aras, O. N. ve Süleymanov, E. (2010). Azərbaycan İqtisadiyyatı.
- Aslanli, A. (2018). Türkiye-Azerbaycan Ekonomik İlişkileri.
- Bağırzade, E. (2016) Müstəqil Azərbaycanda Reallaşdırılan İqtisadi Siyasətin Leqallaşdırma Aspektləri.
- Cəbiyev, F. (2016). Azərbaycanda Fiskal Siyasətin Effektivliyinin Dəyərləndirilməsi.
- Ege, İ., Karakozak, Ö (2016). Azerbaijan ve Türkiye Bankacılık Sektörlerinin Basel Kriterlerine Göre Değerlendirilmesi.
- Ehmədli, D. V. (2021). Avtomatlaşdırılmış İnformasiya Sistemlərinin İqtisadiyyatda Rolu və Yeri.
- Eliyeva, A. (2017). Economic Approach to The Problem of The Financial Recovery of The Enterprise.
- Eliyev, Ş. T. (2018). Azərbaycan İqtisadiyyatı.
- Eyvazlı, A. (2017). Azərbaycanda Kommersiya Banklarının Fəaliyyət Xüsusiyyətləri.
- Guliyev, S. M. ve Abutalibov, R. (2016). Azərbaycan Respublikasının Yeyinti Sənayesinin Təkmilləşdirmə İstiqamətləri.
- Hasanov, F. ve Alirzayev, E. (2016). Is Fiscal Policy Supportive for Non-Oil Sector Development: The Case of Azerbaijan.
- Həlləyev, M. (2020). Müstəqillik Sonrası Azərbaycan-Dünya Bankı Münasibətləri.
- İbadov, A. Küresel Mali Krizin Azərbaycan İşgücü Piyasalarına Etkileri.
- İbadoğlu, G. ve Hüseyinov, R. (2010). Azərbaycan İqtisadiyyatı-2009.
- Jamalkhanov, E. (2021). Pandemiya Dövründə Fiskal Diversifikasiya: Azərbaycan Dövlət Büdcəsinin Təhlili.
- Kamilov, A. (2017). The Ways to Attract Bank Capital to Finance The Real Sector of The Azerbaijan.
- Karabulut, T. (2009). Küresel Finansal Kriz ve Türk Dünyasının Makroekonomik Göstergelerine Etkisi: Türkiye ve Azerbaycan Örneği.

- Kərimov, A. (2017). The Role Of Effective Financial and Risk Management in Increasing Stability of Banking System of Azerbaijan.
- Kınık, H. (2021). Karabağ Savaşı İle Yeniden Dirilen Azərbaycan: 2020.
- Mehdiyev, M., Ahmadov, V., Huseynov, S. ve Mammadov, F. (2015). Ölkə İqtisadiyyatı Üzrə Göstəricilərin Modelləşdirilməsi və Proqnozlaşdırılması: Problemlər və Praktiki Çətinliklər.
- Mikayılov, Q. ve Muxtarov, Ş. (2013). Azərbaycan Bankacılık Sisteminin Finansal Analizi.
- Misirli, R. (2016). Oracle Verilənlər Bazasında İstifadəçi Təhlükəsizliyi və Bank Sektoruna Tətbiqi.
- Mukhtarov, S., ve Rustamov, U. (2018). Fiskal Siyasətin İqtisadi Artıma Təsirlərinin Qiymətləndirilməsi: Azərbaycan Nümunəsi.
- Muxtarov, Ş., ve Mikayılov, C. (2016). Pul Siyasətinin Transmissiya Mexanizmlərinin Azərbaycan Timsalında Yoxlanması.
- Nabiyeva, İ. (2019, December). Post-Neft Mərhələsində Azərbaycanda İqtisadi İnkişafın Rəqəbətqabiliyyətliliyinin Yüksəldilməsi və İqtisadi Təhlükəsizliyinin Təmin Edilməsinin Əsas İstiqamətləri.
- Niftiyev, İ. (2021). Understanding principal component analysis (PCA) in the Azerbaijan Economy.
- Nuruzade, J. (2019). Ekonomik Kriz Döneminde Azerbaijan: 2015 Azerbaijan Kriz Dönemi Örneği.
- Öyrənilməsi, A. T. M. F., Qocayev, V., İnvestisiya, İ. İ. İ., İnnovasiya, T. Ş. İ. S. V., Əmələgəlmə, B. İ. Ş. Q., Baxımından, P. A. İ. ve Sistemi.
- Rüstəmov, İ. (2013). Müstəqilliyin İlk illərində Azərbaycanda Bazar İnfrastrukturlarının Formalaşmasında Heydər Əliyevin Rolu.
- Sadıqova, S. (2017). Competitive Strategy and Its Analysis.
- Soltanəlili, K. ve Akbulaev, N. (2019). Swap Anlayışının Nəzəri Strukturu.
- Suleymanov, E. ve Ibrahimova, K. (2018, November). Elektron Ticarətin Azərbaycanda İnkişaf Perspektivləri.
- Süleymanov, E. ve Aras, O. N. (2016). Azərbaycan İqtisadiyyatı.
- Süleymanov, E. ve Zeynalov, A. Azərbaycan Respublikasının Xalis İxrac Funksiyası və Xarici Ticarət Multiplikatoru.

- Süleymanov, A., Ələkbərov, E., Rüstəmov, E. və Musayev, R. Kobb-Duqlas İstehsal Funksiyasının Ekonometrik Qiymətləndirilməsi Yolu ilə Əmək və Kapital Məhsuldarlığının Hesablanması (Azərbaycan Nümunəsində).
- Süleymanov, E., Alirzayev, E. və Zeynalov, A. (2013). 2008 Küresel Mali Krizinin Azərbaycan Ekonomik Kalkınmasında Etkisinin Analizi.
- Şirinov, A. (2021). İkinci Karabağ Savaşının Azərbaycan Ekonomisi Üzerindeki Olası Etkileri.
- Vəliyeva, Y. F. (2021). Prospects for The Development of The Banking Sector of Azerbaijan.
- Vəliyeva, S., Əliyev, İ. və Prezidenti, A. R. Müasir Azərbaycana Dövlətçiliyinin Banisi.
- Yagubov, R. (2021). Sovyet Dönemi Sonrası Azərbaycan'da Bankacılık Sektörünün Ortaya Çıkışı ve Gelişimi.
- Yəhyayeva, A. Y. (2018). Azərbaycanda Sənaye Müəssisələrinin İnvestisiya Cəlbediciliyinin Yüksəldilməsi İstiqamətləri.
- Zeynalli, A., Eynalov, H. və Zeynalli, Z. (2010). Assesment Of The Economy İn Terms of Price Formation in a Market Economy.
- Zeynalli20, Z. Bazar İqtisadiyyatı Şəraitində Qiymətin Əmələgəlmə Prinsiplərinin Azərbaycan İqtisadiyyatı Baxımından Dəyərləndirilməsi.
- Zeynalov, V. The Structural Characteristics And Problems of The Azerbaijani Banking Sector in The Global Financial Crisis Environment.

EKLER

Ekler kısmında 2016-2019 yıllarında bankaların finansal performanslarının TOPSIS yöntemiyle ölçülmesi adımlar halinde gösterilmiştir. Bankaların finansal performanslarının ölçümü için kullanılan 10 kriterden 2'si maliyet (Min), 8'i fayda (Max) kriteri olarak belirlenmiştir.

EK 1: 2019 Yılına İlişkin Bankaların Finansal Performanslarının Adımlar Halinde Gösterilmesi

Adım 1: Karar Matrisinin Oluşturulması.

Azerbaycan'da faaliyet gösteren 9 yabancı sermayeli bankanın 2019 yılına ilişkin finansal raporlarından alınan verilere göre hazırlanan karar matrisi Tablo 23'de gösterilmiştir.

Tablo 23. Karar Matrisi (2019 Yılı).

	Max	Min	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Min
Ağırlık Değerleri	0,1	0,1	0,1	0,05	0,05	0,15	0,15	0,1	0,1	0,1
Bankalar	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10
Ziraat	0,2733	0,089	1,1757	0,2525	0,3475	0,0134	0,0491	0,0667	0,0663	0,0057
Yapı Kredi	0,2043	0,0592	0,486	0,4527	0,569	0,0139	0,0678	0,1119	0,059	0,0014
Azer Türk	0,1503	0,0586	0,9574	0,2461	0,2896	0,0013	0,0084	0,0087	0,0622	0,0011
Access	1,1088	0,1426	0,8176	0,1531	0,1718	0,0054	0,0499	0,0181	0,1136	0,002
Yelo	0,1457	0,0833	0,8879	0,2986	0,3495	0,0048	0,0329	0,0068	0,0725	0,0298
Bank of Baku	0,2017	0,0784	1,1933	0,1663	0,2084	0,0992	0,4917	0,7013	0,1134	0,0273
VTB	0,4659	0,0674	1,281	0,3294	0,6168	0,0396	0,0849	0,023	0,0702	0,0979
Melli İran	0,3707	0,0839	0,3502	0,604	0,9599	-0,168	-0,452	-0,225	0,0288	0,0173
Uni	0,1647	0,1409	0,8261	0,1746	0,209	0,0966	0,5868	0,633	0,1028	0,0733

Adım 2: Normalize matrisin oluşturulması.

Tablo 24'de 2019 yılına ilişkin normalize edilmiş karar matrisi gösterilmiştir.

Tablo 24. Normalize Edilmiş Karar Matrisi.

	Max	Min	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Min
Ağırlık Değerleri	0,1	0,1	0,1	0,05	0,05	0,15	0,15	0,1	0,1	0,1
Bankalar	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10
Ziraat	0,203	0,3152	0,4193	0,2559	0,2416	0,0604	0,055	0,068	0,2727	0,0438
Yapı Kredi	0,1518	0,2097	0,1733	0,4589	0,3956	0,0626	0,075	0,1141	0,2427	0,0108
Azer Türk	0,1117	0,2076	0,3415	0,2494	0,2013	0,0059	0,009	0,0089	0,2559	0,0085
Access	0,8237	0,5051	0,2916	0,1552	0,1194	0,0243	0,055	0,0185	0,4673	0,0154
Yelo	0,1082	0,295	0,3167	0,3027	0,243	0,0216	0,037	0,0069	0,2982	0,229
Bank of Baku	0,1498	0,2777	0,4256	0,1686	0,1449	0,4468	0,547	0,7154	0,4665	0,2098
VTB	0,3461	0,2387	0,4569	0,3339	0,4288	0,1784	0,094	0,0235	0,2888	0,7524
Melli İran	0,2754	0,2972	0,1249	0,6122	0,6673	-0,755	-0,503	-0,229	0,1185	0,133
Uni	0,1224	0,499	0,2946	0,177	0,1453	0,4351	0,653	0,6457	0,4229	0,5634

Adım 3: Ağırlıklandırılmış normalize edilmiş karar matrisinin oluşturulması.

Tablo 25’de 2019 yılına ilişkin ağırlıklandırılmış normalize edilmiş karar matrisi gösterilmiştir.

Tablo 25. Ağırlıklandırılmış Normalize Edilmiş Karar Matrisi

	Max	Min	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Min
Ağırlık Değerleri	0,1	0,1	0,1	0,05	0,05	0,15	0,15	0,1	0,1	0,1
Bankalar	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10
Ziraat	0,0203	0,0315	0,0419	0,0128	0,0121	0,0091	0,008	0,0068	0,0273	0,0044
Yapı Kredi	0,0152	0,021	0,0173	0,0229	0,0198	0,0094	0,011	0,0114	0,0243	0,0011
Azer Türk	0,0112	0,0208	0,0341	0,0125	0,0101	0,0009	0,001	0,0009	0,0256	0,0008
Access	0,0824	0,0505	0,0292	0,0078	0,006	0,0036	0,008	0,0018	0,0467	0,0015
Yelo	0,0108	0,0295	0,0317	0,0151	0,0121	0,0032	0,005	0,0007	0,0298	0,0229
Bank of Baku	0,015	0,0278	0,0426	0,0084	0,0072	0,067	0,082	0,0715	0,0466	0,021
VTB	0,0346	0,0239	0,0457	0,0167	0,0214	0,0268	0,014	0,0023	0,0289	0,0752
Melli İran	0,0275	0,0297	0,0125	0,0306	0,0334	-0,113	-0,075	-0,023	0,0118	0,0133
Uni	0,0122	0,0499	0,0295	0,0088	0,0073	0,0653	0,098	0,0646	0,0423	0,0563

Adım 4: Pozitif ve Negatif İdeal Çözümlerin Belirlenmesi

Tablo 26’da 2019 yılına ilişkin pozitif ve negatif ideal çözüme yakınlık dereceleri gösterilmiştir.

Tablo 26. Pozitif ve Negatif İdeal Çözümler

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10
V+	0,0824	0,0208	0,0457	0,0306	0,0334	0,067	0,098	0,0715	0,0467	0,0008
V-	0,0108	0,0505	0,0125	0,0078	0,006	-0,113	-0,075	-0,023	0,0118	0,0752

Adım 5: Pozitif ve negatif ideal çözüm değerlerine ilişkin olan uzaklık değerleri belirlenmiştir.

Tablo 27’de 2019 yılına ilişkin pozitif ve negatif uzaklık değerleri gösterilmiştir.

Tablo 27. Pozitif ve Negatif Uzaklık Değerleri

Bankalar	S+	S-
Ziraat	0,144	0,1717
Yapı Kredi	0,1432	0,1754
Azer Türk	0,1587	0,1632
Access	0,139	0,1826
Yelo	0,1565	0,157
Bank of Baku	0,0802	0,268
VTB	0,148	0,1768
Melli İran	0,1776	0,0763
Uni	0,1017	0,2668

Adım 6: İdeal çözüme yönelik yakınlık katsayılarının hesaplanması.

Tablo 28’de 2019 yılına ilişkin Azerbaycan’da faaliyet gösteren yabancı sermayeli bankaların Ci değerleri ve başarı sıralaması gösterilmiştir.

Tablo 28. Bankaların 2019 Yılına İlişkin Başarı Sıralaması

Bankalar	Ci	Başarı Sıralaması
Ziraat	0,5439	6
Yapı Kredi	0,5505	4
Azer Türk	0,5069	7
Access	0,5678	3
Yelo	0,5009	8
Bank of Baku	0,7697	1
VTB	0,5444	5
Melli İran	0,2156	9
Uni	0,7241	2

EK 2: 2018 Yılına İlişkin Bankaların Finansal Performanslarının Adımlar Halinde Gösterilmesi

Adım 1: Karar Matrisinin Oluşturulması.

Azerbaycan’da faaliyet gösteren 9 yabancı sermayeli bankanın 2018 yılına ilişkin finansal raporlarından alınan verilere göre hazırlanan karar matrisi Tablo 29’da gösterilmiştir.

Tablo 29. Karar Matrisi (2018 Yılı).

	Max	Min	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Min
Ağırlık Değerleri	0,1	0,1	0,1	0,05	0,05	0,15	0,15	0,1	0,1	0,1
Bankalar	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10
Ziraat	0,2862	0,0879	0,9521	0,287	0,4021	0,0223	0,0781	0,1011	0,0727	0,0007
Yapı Kredi	0,1954	0,0466	0,4323	0,375	0,4661	0,0137	0,0699	0,1075	0,0589	0,0178
Azer Türk	0,1415	0,0359	0,7515	0,3293	0,3825	0,0058	0,0407	0,0423	0,0461	0,0141
Access	-0,0376	0,1362	1,0154	0,1869	0,1802	-0,011	0,2996	-0,063	0,1114	0,0236
Yelo	0,1685	0,0474	0,9652	0,2827	0,3399	-0,169	-1,005	-0,202	0,0889	0,0268
Bank of Baku	0,1325	0,1116	1,204	0,0621	0,0716	0,0914	0,6903	0,5004	0,1361	0,0361
VTB	0,4919	0,0561	1,1012	0,2795	0,5502	-0,016	-0,032	-0,008	0,0955	0,0949
Melli İran	0,4813	0,2182	0,4229	0,5404	1,0417	0,0193	0,04	0,0291	0,026	0,0144
Uni	0,0807	0,1263	0,8323	0,1583	0,1722	0,0444	0,5508	0,2456	0,0854	0,0497

Adım 2: Normalize matrisin oluşturulması.

Tablo 30’da 2018 yılına ilişkin normalize edilmiş karar matrisi gösterilmiştir.

Tablo 30. Normalize Edilmiş Karar Matrisi.

	Max	Min	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Min
Ağırlık Değerleri	0,1	0,1	0,1	0,05	0,05	0,15	0,15	0,1	0,1	0,1
Bankalar	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10
Ziraat	0,3503	0,2637	0,356	0,3121	0,2777	0,1108	0,0567	0,164	0,2813	0,0058
Yapı Kredi	0,2391	0,1398	0,1616	0,4079	0,3219	0,0681	0,0508	0,1744	0,2279	0,1464
Azer Türk	0,1732	0,1077	0,281	0,3582	0,2649	0,0288	0,0296	0,0686	0,1784	0,116
Access	-0,046	0,4085	0,3796	0,2033	0,1244	-0,056	0,2176	-0,102	0,431	0,1941
Yelo	0,2062	0,1422	0,3608	0,3075	0,2347	-0,842	-0,73	-0,327	0,344	0,2205
Bank of Baku	0,1622	0,3347	0,4501	0,0675	0,0494	0,4543	0,5014	0,812	0,5266	0,297
VTB	0,602	0,1683	0,4117	0,304	0,38	-0,078	-0,023	-0,013	0,3695	0,7807
Melli İran	0,5891	0,6545	0,1581	0,5878	0,7194	0,0959	0,0291	0,0472	0,1006	0,1185
Uni	0,0988	0,3788	0,3112	0,1722	0,1189	0,2207	0,4001	0,3985	0,3304	0,4088

Adım 3: Ağırlıklandırılmış normalize edilmiş karar matrisinin oluşturulması.

Tablo 31’de 2018 yılına ilişkin ağırlıklandırılmış normalize edilmiş karar matrisi gösterilmiştir.

Tablo 31. Ağırlıklandırılmış Normalize Edilmiş Karar Matrisi.

	Max	Min	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Min
Ağırlık Değerleri	0,1	0,1	0,1	0,05	0,05	0,15	0,15	0,1	0,1	0,1
Bankalar	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10
Ziraat	0,035	0,0264	0,0356	0,0156	0,0139	0,0166	0,0085	0,0164	0,0281	0,0006
Yapı Kredi	0,0239	0,014	0,0162	0,0204	0,0161	0,0102	0,0076	0,0174	0,0228	0,0146
Azer Türk	0,0173	0,0108	0,0281	0,0179	0,0132	0,0043	0,0044	0,0069	0,0178	0,0116
Access	-0,005	0,0409	0,038	0,0102	0,0062	-0,008	0,0326	-0,01	0,0431	0,0194
Yelo	0,0206	0,0142	0,0361	0,0154	0,0117	-0,126	-0,11	-0,033	0,0344	0,022
Bank of Baku	0,0162	0,0335	0,045	0,0034	0,0025	0,0681	0,0752	0,0812	0,0527	0,0297
VTB	0,0602	0,0168	0,0412	0,0152	0,019	-0,012	-0,003	-0,001	0,0369	0,0781
Melli İran	0,0589	0,0654	0,0158	0,0294	0,036	0,0144	0,0044	0,0047	0,0101	0,0118
Uni	0,0099	0,0379	0,0311	0,0086	0,0059	0,0331	0,06	0,0399	0,033	0,0409

Adım 4: Pozitif ve Negatif İdeal Çözümlerin Belirlenmesi

Tablo 32’de 2018 yılına ilişkin pozitif ve negatif ideal çözüme yakınlık dereceleri gösterilmiştir.

Tablo 32. Pozitif ve Negatif İdeal Çözümler.

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10
V+	0,0602	0,0108	0,045	0,0294	0,036	0,0681	0,0752	0,0812	0,0527	0,0006
V-	-0,005	0,0654	0,0158	0,0034	0,0025	-0,126	-0,011	-0,033	0,0101	0,0781

Adım 5: Pozitif ve negatif ideal çözüm değerlerine ilişkin olan uzaklık değerleri belirlenmiştir.

Tablo 33’de 2018 yılına ilişkin pozitif ve negatif uzaklık değerleri gösterilmiştir.

Tablo 33. Pozitif ve Negatif Uzaklık Değerleri.

Bankalar	S+	S-
Ziraat	0,1164	0,2165
Yapı Kredi	0,1254	0,2073
Azer Türk	0,1368	0,2001
Access	0,1512	0,2007
Yelo	0,2969	0,0874
Bank of Baku	0,0714	0,3023
VTB	0,1617	0,1836
Melli İran	0,1398	0,2107
Uni	0,999	0,2501

Adım 6: İdeal çözüme yönelik yakınlık katsayılarının hesaplanması.

Tablo 34’de 2018 yılına ilişkin Azerbaycan’da faaliyet gösteren yabancı sermayeli bankaların Ci değerleri ve başarı sıralaması gösterilmiştir.

Tablo 34. Bankaların 2018 Yılına İlişkin Başarı Sıralaması.

Bankalar	Ci	Başarı Sıralaması
Ziraat	0,6504	3
Yapı Kredi	0,6232	4
Azer Türk	0,5939	6
Access	0,5703	7
Yelo	0,2274	9
Bank of Baku	0,8089	1
VTB	0,5318	8
Melli İran	0,6011	5
Uni	0,7147	2

EK 3: 2017 Yılına İlişkin Bankaların Finansal Performanslarının Adımlar Halinde Gösterilmesi

Adım 1: Karar Matrisinin Oluşturulması.

Azerbaycan’da faaliyet gösteren 9 yabancı sermayeli bankanın 2017 yılına ilişkin finansal raporlarından alınan verilere göre hazırlanan karar matrisi Tablo 35’de gösterilmiştir.

Tablo 35. Karar Matrisi (2017 Yılı).

	Max	Min	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Min
Ağırlık Değerleri	0,1	0,1	0,1	0,05	0,05	0,15	0,15	0,1	0,1	0,1
Bankalar	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10
Ziraat	0,343	0,1086	0,738	0,3717	0,5659	0,0217	0,0633	0,0802	0,0725	0,0059
Yapı Kredi	0,1847	0,0482	0,3455	0,6014	0,7377	0,0173	0,0937	0,1371	0,0559	0,002
Azer Türk	0,1554	0,0395	0,582	0,5158	0,6107	0,0028	0,0181	0,0186	0,0503	0,0002
Access	0,0498	0,1086	1,2272	0,1492	0,157	-0,087	-1,751	-0,513	0,1179	0,0236
Yelo	0,0656	0,067	1,0079	0,1942	0,2078	-0,007	-1,127	-0,13	0,146	0,0314
Bank of Baku	0,0315	0,0637	0,8984	0,1163	0,12	0,0168	0,533	0,1268	0,1265	0,0309
VTB	-1,007	0,0311	1,8217	0,2046	0,1019	-0,288	0,2863	-1,012	0,078	0,0953
Melli İran	0,5076	0,2393	1,2605	0,5201	1,0562	0,0689	0,1358	0,0941	0,0296	0,0182
Uni	0,0852	0,1316	0,8728	0,1406	0,1537	0,0781	0,9166	0,3682	0,121	0,0696

Adım 2: Normalize matrisin oluşturulması.

Tablo 36’da 2017 yılına ilişkin normalize edilmiş karar matrisi gösterilmiştir.

Tablo 36. Normalize Edilmiş Karar Matrisi.

	Max	Min	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Min
Ağırlık Değerleri	0,1	0,1	0,1	0,05	0,05	0,15	0,15	0,1	0,1	0,1
Bankalar	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10
Ziraat	0,2836	0,3251	0,2334	0,3434	0,3601	0,068	0,0268	0,0657	0,2506	0,0455
Yapı Kredi	0,1527	0,1443	0,1093	0,5556	0,4695	0,054	0,0397	0,1123	0,1932	0,0154
Azer Türk	0,1285	0,1183	0,184	0,4765	0,3886	0,009	0,0077	0,0152	0,1738	0,0015
Access	0,0412	0,3251	0,3881	0,1378	0,0999	-0,272	-0,742	-0,42	0,4074	0,1821
Yelo	0,0542	0,2006	0,3187	0,1794	0,1322	-0,023	-0,477	-0,107	0,5046	0,2423
Bank of Baku	0,026	0,1907	0,2841	0,1074	0,0764	0,052	0,2258	0,1038	0,4372	0,2384
VTB	-0,833	0,0931	0,576	0,189	0,0648	-0,9	0,1213	-0,829	0,2696	0,7354
Melli İran	0,4197	0,7164	0,3986	0,4805	0,6722	0,215	0,0575	0,0771	0,1023	0,1404
Uni	0,0704	0,394	0,276	0,1299	0,0978	0,244	0,3882	0,3015	0,4182	0,5371

Adım 3: Ağırlıklandırılmış normalize edilmiş karar matrisinin oluşturulması.

Tablo 37’de 2017 yılına ilişkin ağırlıklandırılmış normalize edilmiş karar matrisi gösterilmiştir.

Tablo 37. Ağırlıklandırılmış Normalize Edilmiş Karar Matrisi.

	Max	Min	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Min
Ağırlık Değerleri	0,1	0,1	0,1	0,05	0,05	0,15	0,15	0,1	0,1	0,1
Bankalar	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10
Ziraat	0,0284	0,0325	0,0233	0,0172	0,018	0,01	0,004	0,0066	0,0251	0,0046
Yapı Kredi	0,0153	0,0144	0,0109	0,0278	0,0235	0,008	0,006	0,0112	0,0193	0,0015
Azer Türk	0,0128	0,0118	0,0184	0,0238	0,0194	0,001	0,0011	0,0015	0,0174	0,0002
Access	0,0041	0,0325	0,0388	0,0069	0,005	-0,041	-0,111	-0,042	0,0407	0,0182
Yelo	0,0054	0,0201	0,0319	0,009	0,0066	-0,003	-0,072	-0,011	0,0505	0,0242
Bank of Baku	0,0026	0,0191	0,0284	0,0054	0,0038	0,008	0,0339	0,0104	0,0437	0,0238
VTB	-0,083	0,0093	0,0576	0,0095	0,0032	-0,135	0,0182	-0,083	0,027	0,0735
Melli İran	0,042	0,0716	0,0399	0,024	0,0336	0,032	0,0086	0,0077	0,0102	0,014
Uni	0,007	0,0394	0,0276	0,0065	0,0049	0,037	0,0582	0,0302	0,0418	0,0537

Adım 4: Pozitif ve Negatif İdeal Çözümlerin Belirlenmesi

Tablo 38’de 2017 yılına ilişkin pozitif ve negatif ideal çözüme yakınlık dereceleri gösterilmiştir.

Tablo 38. Pozitif ve Negatif İdeal Çözümler.

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10
V+	0,042	0,0093	0,0576	0,0278	0,0336	0,037	0,0582	0,0302	0,0505	0,0002
V-	-0,083	0,0716	0,0109	0,0054	0,0032	-0,135	-0,111	-0,083	0,0102	0,0735

Adım 5: Pozitif ve negatif ideal çözüm değerlerine ilişkin olan uzaklık değerleri belirlenmiştir.

Tablo 39’da 2017 yılına ilişkin pozitif ve negatif uzaklık değerleri gösterilmiştir.

Tablo 39. Pozitif ve Negatif Uzaklık Değerleri.

Bankalar	S+	S-
Ziraat	0,0843	0,2487
Yapı Kredi	0,0888	0,2494
Azer Türk	0,095	0,2393
Access	0,2096	0,1564
Yelo	0,1546	0,1978
Bank of Baku	0,0794	0,2534
VTB	0,2582	0,1521
Melli İran	0,1081	0,2681
Uni	0,0851	0,286

Adım 6: İdeal çözüme yönelik yakınlık katsayılarının hesaplanması.

Tablo 40’da 2017 yılına ilişkin Azerbaycan’da faaliyet gösteren yabancı sermayeli bankaların Ci değerleri ve başarı sıralaması gösterilmiştir.

Tablo 40. Bankaların 2017 Yılına İlişkin Başarı Sıralaması

Bankalar	Ci	Başarı Sıralaması
Ziraat	0,7468	3
Yapı Kredi	0,7374	4
Azer Türk	0,7158	5
Access	0,4273	8
Yelo	0,5613	7
Bank of Baku	0,7614	2
VTB	0,3706	9
Melli İran	0,7127	6
Uni	0,7706	1

EK 4: 2016 Yılına İlişkin Bankaların Finansal Performanslarının Adımlar Halinde Gösterilmesi

Adım 1: Karar Matrisinin Oluşturulması.

Azerbaycan’da faaliyet gösteren 9 yabancı sermayeli bankanın 2016 yılına ilişkin finansal raporlarından alınan verilere göre hazırlanan karar matrisi Tablo 41’de gösterilmiştir.

Tablo 41. Karar Matrisi (2016 Yılı).

	Max	Min	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Min
Ağırlık Değerleri	0,1	0,1	0,1	0,05	0,05	0,15	0,15	0,1	0,1	0,1
Bankalar	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10
Ziraat	0,4532	0,1327	1,0126	0,3386	0,6192	0,0457	0,101	0,1195	0,0671	0,001
Yapı Kredi	0,1409	0,0469	0,5881	0,4781	0,5566	-0,007	-0,048	-0,067	0,0721	0,0443
AzerTürk	0,0119	0,0295	0,6189	0,3942	0,4439	0,0137	0,122	0,1277	0,051	0,0212
Access	0,0568	0,088	1,9316	0,2344	0,2485	-0,089	1,561	-1,061	0,1301	0,1335
Yelo	0,0445	0,0572	1,0071	0,1543	0,1614	-0,366	-8,207	-0,828	0,1622	0,0389
Bank of Baku	0,0115	0,0632	0,8188	0,1459	0,1476	-0,102	-8,88	-0,986	0,1489	0,1415
VTB	- 0,4721	0,0293	3,7657	0,0988	0,0671	-0,519	1,1	-2,775	0,1589	0,0716
Melli İran	0,2722	0,2744	3,0355	0,4365	0,5998	-0,364	-1,336	-0,569	0,0405	0,384
Uni	- 0,1388	0,11	0,9384	0,0846	0,0743	-0,186	1,342	-2,071	0,1995	0,2362

Adım 2: Normalize matrisin oluşturulması.

Tablo 42’de 2016 yılına ilişkin normalize edilmiş karar matrisi gösterilmiştir.

Tablo 42. Normalize Edilmiş Karar Matrisi.

	Max	Min	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Min
Ağırlık Değerleri	0,1	0,1	0,1	0,05	0,05	0,15	0,15	0,1	0,1	0,1
Bankalar	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10
Ziraat	0,606	0,3769	0,1806	0,3771	0,5291	0,0595	0,0008	0,0307	0,1766	0,002
Yapı Kredi	0,1884	0,1332	0,1049	0,5325	0,4756	-0,009	-0,004	-0,017	0,1897	0,0886
Azer Türk	0,1496	0,0838	0,1104	0,4391	0,3793	0,0178	0,01	0,0328	0,1342	0,0424
Access	0,0759	0,25	0,3445	0,2611	0,2123	-0,115	-0,126	-0,273	0,3424	0,2669
Yelo	0,0595	0,1625	0,1796	0,1719	0,1379	-0,476	-0,662	-0,213	0,4268	0,0778
Bank of Baku	0,0154	0,1795	0,146	0,1625	0,1261	-0,133	-0,717	-0,253	0,3918	0,2829
VTB	-0,6312	0,0832	0,6715	0,11	0,0573	-0,675	0,089	-0,713	0,4182	0,1432
Melli İran	0,364	0,7794	0,5413	0,4862	0,5125	-0,473	-0,108	-0,146	0,1066	0,7678
Uni	-0,1856	0,3125	0,1673	0,0942	0,0635	-0,242	0,108	-0,532	0,525	0,4723

Adım 3: Ağırlıklandırılmış normalize edilmiş karar matrisinin oluşturulması.

Tablo 43’de 2016 yılına ilişkin ağırlıklandırılmış normalize edilmiş karar matrisi gösterilmiştir.

Tablo 43. Ağırlıklandırılmış Normalize Edilmiş Karar Matrisi.

	Max	Min	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Max	Min
Ağırlık Değerleri	0,1	0,1	0,1	0,05	0,05	0,15	0,15	0,1	0,1	0,1
Bankalar	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10
Ziraat	0,0606	0,0377	0,0181	0,0189	0,0265	0,0089	0,001	0,0031	0,0177	0,0002
Yapı Kredi	0,0188	0,0133	0,0105	0,0266	0,0238	-0,001	-0,001	-0,002	0,019	0,0089
Azer Türk	0,015	0,0084	0,011	0,022	0,019	0,0027	0,001	0,0033	0,0134	0,0042
Access	0,0076	0,025	0,0344	0,0131	0,0106	-0,017	-0,019	-0,027	0,0342	0,0267
Yelo	0,006	0,0162	0,018	0,0086	0,0069	-0,071	-0,099	-0,021	0,0427	0,0078
Bank of Baku	0,0015	0,018	0,0146	0,0081	0,0063	-0,02	-0,108	-0,025	0,0392	0,0283
VTB	-0,0631	0,0083	0,0672	0,0055	0,0029	-0,101	0,013	-0,071	0,0418	0,0143
Melli İran	0,0364	0,0779	0,0541	0,0243	0,0256	-0,071	-0,016	-0,015	0,0107	0,0768
Uni	-0,0186	0,0312	0,0167	0,0047	0,0032	-0,036	0,016	-0,053	0,0525	0,0472

Adım 4: Pozitif ve Negatif İdeal Çözümlerin Belirlenmesi

Tablo 44’de 2016 yılına ilişkin pozitif ve negatif ideal çözüme yakınlık dereceleri gösterilmiştir.

Tablo 44. Pozitif ve Negatif İdeal Çözümler.

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10
V+	0,0606	0,0083	0,0672	0,0266	0,0265	0,0089	0,016	0,0033	0,0525	0,0002
V-	-0,0631	0,0779	0,0105	0,0047	0,0029	-0,101	-0,108	-0,071	0,0107	0,0768

Adım 5: Pozitif ve negatif ideal çözüm değerlerine ilişkin olan uzaklık değerleri belirlenmiştir.

Tablo 45’de 2016 yılına ilişkin pozitif ve negatif uzaklık değerleri gösterilmiştir.

Tablo 45. Pozitif ve Negatif Uzaklık Değerleri.

Bankalar	S+	S-
Ziraat	0,0691	0,2306
Yapı Kredi	0,0812	0,2068
Azer Türk	0,0843	0,2122
Access	0,0921	0,1686
Yelo	0,1635	0,1339
Bank of Baku	0,1582	0,1405
VTB	0,1853	0,1659
Melli İran	0,1448	0,1587
Uni	0,1335	0,1634

Adım 6: İdeal çözüme yönelik yakınlık katsayılarının hesaplanması.

Tablo 46’da 2016 yılına ilişkin Azerbaycan’da faaliyet gösteren yabancı sermayeli bankaların Ci değerleri ve başarı sıralaması gösterilmiştir.

Tablo 46. Bankaların 2016 Yılına İlişkin Başarı Sıralaması.

Bankalar	Ci	Başarı Sıralaması
Ziraat	0,7694	1
Yapı Kredi	0,718	2
Azer Türk	0,7156	3
Access	0,6467	4
Yelo	0,4501	9
Bank of Baku	0,4703	8
VTB	0,4724	7
Melli İran	0,5228	6
Uni	0,5504	5

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Azerbaycan'da İşgücü İstatistikleri (Milyon Kişi)	21
Tablo 2. Ekonomik Faaliyet Türüne göre Çalışan Sayısı (Milyon Kişi).	22
Tablo 3. Azerbaycan Nüfus Gelirleri (Milyon Dolar).	23
Tablo 4. Azerbaycan Devlet Bütçesi (2011-2020, Milyon Dolar).....	24
Tablo 5. Azerbaycan Bankacılık Sektörünün Aktifleri (Milyon Dolar)	40
Tablo 6. Azerbaycan Bankacılık Sektörünün Pasifleri (Milyon Dolar).....	40
Tablo 7. Azerbaycan Merkez Bankası'nın Faaliyetleri (Milyon Dolar).	45
Tablo 8. Azerbaycan Devlet Bankası'nın Finansal Göstergeleri (Milyon Dolar)	46
Tablo 9. Azerbaycan'da Faaliyet Gösteren Ticari Bankaların 2020 Yılı Finansal Göstergeleri (Milyon Dolar)	47
Tablo 10. Banka Olmayan Kredi Organizasyonları (Adet)	48
Tablo 11. Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri.....	63
Tablo 12. Değerlendirme Kriterleri.....	67
Tablo 13. Karar Matrisi (2020 Yılı).....	68
Tablo 14. Karar Matrisinin Normalize Edilmesi.....	69
Tablo 15. Ağırlıklandırılmış Normalize Edilmiş Karar Matrisi.....	70
Tablo 16. Pozitif ve Negatif İdeal Çözümler.	70
Tablo 17. Pozitif ve Negatif Uzaklık Değerleri.	71
Tablo 18. Bankaların 2020 Yılına İlişkin Başarı Sıralaması.....	71
Tablo 19. Bankaların 2019 yılı için Finansal Sıralamaları.	72
Tablo 20. Bankaların 2018 yılı için Finansal Sıralamaları.	73
Tablo 21. Bankaların 2017 yılı için Finansal Sıralamaları.	73
Tablo 22. Bankaların 2016 yılı için Finansal Sıralamaları.	74
Tablo 23. Karar Matrisi (2019 Yılı).....	81
Tablo 24. Normalize Edilmiş Karar Matrisi.	82
Tablo 25. Ağırlıklandırılmış Normalize Edilmiş Karar Matrisi.....	82
Tablo 26. Pozitif ve Negatif İdeal Çözümler	83
Tablo 27. Pozitif ve Negatif Uzaklık Değerleri	83
Tablo 28. Bankaların 2019 Yılına İlişkin Başarı Sıralaması.....	83
Tablo 29. Karar Matrisi (2018 Yılı).....	84
Tablo 30. Normalize Edilmiş Karar Matrisi.	85

Tablo 31. Ağırlıklandırılmış Normalize Edilmiş Karar Matrisi.....	85
Tablo 32. Pozitif ve Negatif İdeal Çözümler.	86
Tablo 33. Pozitif ve Negatif Uzaklık Değerleri.	86
Tablo 34. Bankaların 2018 Yılına İlişkin Başarı Sıralaması.....	87
Tablo 35. Karar Matrisi (2017 Yılı).....	87
Tablo 36. Normalize Edilmiş Karar Matrisi.	88
Tablo 37. Ağırlıklandırılmış Normalize Edilmiş Karar Matrisi.....	88
Tablo 38. Pozitif ve Negatif İdeal Çözümler.	89
Tablo 39. Pozitif ve Negatif Uzaklık Değerleri.	89
Tablo 40. Bankaların 2017 Yılına İlişkin Başarı Sıralaması.....	90
Tablo 41. Karar Matrisi (2016 Yılı).....	90
Tablo 42. Normalize Edilmiş Karar Matrisi.	91
Tablo 43. Ağırlıklandırılmış Normalize Edilmiş Karar Matrisi.....	91
Tablo 44. Pozitif ve Negatif İdeal Çözümler.	92
Tablo 45. Pozitif ve Negatif Uzaklık Değerleri.	92
Tablo 46. Bankaların 2016 Yılına İlişkin Başarı Sıralaması.....	93

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Azerbaycan'ın Dış Borçları ve GSYİH'ya Oranı.	16
Grafik 2. Gayri Safi Milli Hasıla (2011-2020, Milyon Dolar).	19
Grafik 3. Enflasyon Oranı.....	20
Grafik 4. İş Sektörlerine Göre İstihdam (Milyon Kişi).	22
Grafik 5. Döviz Kuru.....	25
Grafik 6. Gayri Safi Milli Hasıla (Milyon Dolar).....	26
Grafik 7. Azerbaycan'da İhracat ve İthalat (Milyon Dolar)	27
Grafik 8. Azerbaycan'a Yapılan Yatırımlar (Milyon Dolar).....	28
Grafik 9. Azerbaycan Devlet Bütçesi Gelirleri (Milyon Dolar).	30
Grafik 10. Azerbaycan Petrol Fiyatları (01.2001-01.2010, Varil Başına, Dolar)	31
Grafik 11. Azerbaycan Banka Gelirleri (Milyon Dolar).	32
Grafik 12. Ekonominin Sektörlerine Yapılan Yabancı Yatırımlar (Milyon Dolar). ..	33
Grafik 13. Azerbaycan Bankacılık Sektörü Yapısı.....	44
Grafik 14. 2016-2020 Yıllarında Bankaların Finansal Performanslarının Değişimi..	75

ÖZGEÇMİŞ

Amrah Garashov Azərbaycan'ın Bakü şəhərində 2015 yılında okul öyrətımını tamamladı. Azərbaycan İktisad Üniversitesi'nin Sertifikasiya Bölümündə lisans eğitime 2015 yılında başlamış ve 2019 yılında mezun oldu. 2019 yılında Karabük Üniversitesi'nde Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalının İşletme Bölümündə yüksek lisans programına başlamıştır.

